

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuvar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 12 2020

ЗМІСТ

Коротко про головне

Ситуація на Донбасі3

Заходи з протидії поширенню коронавірусу.....3

Телефонна розмова Президента України В. Зеленського
з Прем'єр-міністром Республіки Хорватія А. Пленковичем.....4

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

**Відставка керівників Національного банку
та Антимонопольного комітету України в оцінках експертів.....5**

Потіха А.

**Референдум у РФ: результати, реакція у світі,
оцінки політиків й експертів, погляд спостерігачів на майбутнє.....18**

Якименко Ю.

**Ход переговорів об урегулюванні ситуації на
Донбасі і перспективи Мінського процесу в освітленні СМІ27**

Рудь І.
Пандемія коронавірусу в Україні та світі33

Аулін О.
ОАЕ – «старий» «новий» гравець на Близькому Сході37

Економічний ракурс

Кулицький С.
**Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19:
стан та оцінка перспектив розвитку**.....43

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України57
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання, лікування...58
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....62
Діяльність науково-дослідних установ.....70
Здобутки української археології72
Інноваційні розробки та технології73
Інформаційно-комунікаційні технології.....75
Розробки та дослідження для агропромислового комплексу.....75
Питання екології та уникнення техногенних катастроф.....77

До уваги держслужбовця

Фіх Ю.
**Дистанційна освіта та дистанційне навчання: список літератури:
за фондами та електронними ресурсами НБУВ (1999–2019 рр.)**
(Закінчення. Початок у № 11)79

Головащук А.
**Нові надходження біобібліографічних покажчиків
до фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського**111

Коротко про головне

Ситуація на Донбасі

На виконання завдання глави держави, Головнокомандувач Збройних сил України та заступник керівника Офісу Президента відбули на Донбас для вивчення обставин обстрілу українських військових у районі Зайцевого.

Президент України В. Зеленський тримає під особистим контролем ситуацію з убивством військового медика та пораненням бійців під час евакуації тіла загиблого військовослужбовця в районі Зайцевого Донецької області. На виконання завдання глави держави на місце виїхали Головнокомандувач Збройних сил України Р. Хомчак і заступник керівника Офісу Президента Р. Машовець.

«Висловлюємо найщиріші співчуття сім'ям загиблих. Це незбагненна трагедія для них, для нас, для країни», – заявив глава держави.

Президент наголосив, що вбивство українських військових, які хотіли забрати тіло загиблого бійця з поля бою поблизу Зайцевого, – «це черговий доказ цинізму, брехливості й нелюдяності бойовиків». «Тут не може бути жодного подвійного трактування. Є конкретний умисний злочин – вбивство, засідка й повторне вбивство. Усе це зайвий раз переконує в тому, що війна триває», – зазначив В. Зеленський.

Глава держави наголосив, що війна триватиме, допоки з іншого боку лінії фронту є зацікавлені в дестабілізації ситуації й допоки бойовики відкривають вогонь після підтвердження режиму «тиша» по білих касках та по медиках.

«Ця трагедія ще раз повертає нас до розуміння наших фундаментальних цінностей. Україна повинна жорстко охороняти свої території. Україна повинна жорстко відповідати на підлі дії бойовиків. Україна повинна чітко розуміти ризики, які несе існування сірих кримінальних анклавів. Україна повинна завжди знати ціну “обіцянкам” тієї сторони», – наголосив Президент.

Нагадаємо, 13 липня незаконні збройні формування на Донбасі обстріляли групу українських військових, які проводили евакуацію тіла бійця ЗСУ в районі населеного пункту Зайцеве. Унаслідок ворожого вогню військовий медик загинув, один військовослужбовець отримав поранення, ще один – бойове травмування (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 14.07*).

Заходи з протидії поширенню коронавірусу

На Закарпатті до прийому хворих на COVID-19 залучено чотири додаткові лікарні, про це йшлося на нараді під головуванням Президента.

Чотири додаткові лікарні залучено до роботи з хворими на COVID-19 на Закарпатті, щоб допомогти з прийомом інфікованих. Про це у відповідь на запитання Президента України повідомив головний державний санітарний лікар В. Ляшко на традиційній селекторній нараді, що відбулася під головуванням В. Зеленського.

«Треба, щоб було забезпечено фінансування цих лікарень з Національної служби здоров'я України. Якщо вже є фінансування й забезпечення достатньої кількості ліжок для прийому хворих, то про це треба доповідати не лише мені – необхідно про це розказати людям на Закарпатті, щоб вони не хвилювалися, що чогось бракує. Влада постійно повинна бути з людьми», – наголосив глава держави.

У відповідь В. Ляшко зазначив, що місць для хворих на COVID-19 на Закарпатті достатньо, відбувається стабілізація ситуації.

Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль наголосив на стабілізації ситуації з коронавірусною інфекцією в Україні й зауважив, що тих, хто одужав (651 особа), сьогодні більше, ніж тих, хто захворів (638 осіб). Крім того, з 2 тис. 635 апаратів ШВЛ у лікарнях першої черги (247 установ) задіяно лише 153 одиниці (5,8 %). У 375 установах охорони здоров'я підготували 28 тис. 732 ліжка для лікування хворих на COVID-19 (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 14.07*).

Телефонна розмова Президента України В. Зеленського з Прем'єр-міністром Республіки Хорватія А. Пленковичем

В. Зеленський провів телефонну розмову з Прем'єр-міністром Республіки Хорватія А. Пленковичем.

«Хочу привітати вас із переконливою перемогою на парламентських виборах до Хорватського сабору», – зазначив глава держави й побажав співрозмовнику швидкого завершення коаліційних переговорів і формування нового уряду.

В. Зеленський та А. Пленкович обговорили заходи, що вживаються в Україні та Хорватії для мінімізації впливу пандемії коронавірусу на громадян насамперед з огляду на пік туристичного сезону.

Президент України висловив підтримку громадянам Хорватії, які постраждали внаслідок поширення пандемії коронавірусу, та побажав швидкого одужання всім, хто хворіє.

В. Зеленський закликав Прем'єр-міністра Хорватії об'єднати зусилля для належної координації та завчасного інформування щодо можливих змін у порядку перетину кордону нашими громадянами. Зокрема, ішлося про нещодавні зміни, через які українські туристи мають проходити 14-денну обсервацію чи здавати ПЛР-тест за два дні до прибуття в Хорватію.

«Вдячний за розуміння необхідності переглянути умови для українських туристів, запроваджені у зв'язку з COVID-19. Хорватія стала одним з туристичних “магнітів” для наших громадян», – зауважив Президент України.

Також В. Зеленський привітав Хорватію із завершенням першого головування в Раді Європейського Союзу. Зокрема, він відзначив проведення під час хорватського головування відеозустрічі «Східного партнерства». «Вірю, що черговий саміт Україна – ЄС відкриє нову сторінку в нашій співпраці. Зокрема, розраховуємо, що Хорватія продовжуватиме підтримку євроінтеграційних прагнень України», – наголосив Президент.

Прем'єр-міністр Хорватії наголосив на твердій підтримці євроінтеграційних прагнень України та просування України на шляху реформ.

В. Зеленський також поінформував співрозмовника про безпекову ситуацію на Донбасі та реалізацію домовленостей, досягнутих на саміті «нормандської четвірки» в Парижі у грудні 2019 р.

А. Пленкович висловив співчуття у зв'язку із загибеллю українських військових на Донбасі.

Глава Української держави подякував хорватській стороні за традиційну підтримку суверенітету й територіальної цілісності України.

В. Зеленський та А. Пленкович також обговорили заходи політичного діалогу на найближчу перспективу та погодилися з важливістю збереження позитивної динаміки двосторонньої торговельно-економічної співпраці. «Дуже важливо забезпечити регулярну роботу спільної українсько-хорватської комісії з питань економічного співробітництва», – зазначив глава держави. Сторони погодилися провести її друге засідання в Києві.

А. Пленкович наголосив, що буде радий відвідати Київ на запрошення Президента України, і запросив В. Зеленського здійснити візит до Хорватії (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 14.07).

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Відставка керівників Національного банку та Антимонопольного комітету України в оцінках експертів

На початку липня гучними інформаційними приводами для українських та закордонних ЗМІ знову стали відставки в керівництві важливих державних інституцій – Національного банку та Антимонопольного комітету України. Заяву про відставку за власним бажанням 1 липня подав глава Національного

банку України Я. Смолій. Він очолив Нацбанк у березні 2018 р., а термін його повноважень офіційно мав завершитися у 2025 р. Після перемоги В. Зеленського на президентських виборах Я. Смолій заявив, що не має наміру йти у відставку, оскільки незалежність фінансового регулятора прописана в законі.

Як стало відомо зі ЗМІ, 1 липня увечері очільника НБУ викликали до Офісу Президента – у кабінеті В. Зеленського й було написано заяву про відставку. Несподівана зміна очільником Національного банку свого рішення щодо виконання обов'язків до кінця каденції та те, з яким поспіхом Президент В. Зеленський вніс до Верховної Ради проєкт постанови про звільнення Я. Смолія з посади (його парламент отримав на ранок 2 липня), свідчить, на думку оглядачів, про серйозний конфлікт між главою НБУ та Банковою.

Заява про відставку голови НБУ викликала резонанс як в українському політико-економічному полі, так і за межами України. Особливо, зважаючи на те, що, за твердженням самого Я. Смолія, заяву про відставку він написав через «політичний тиск». Виступаючи у Верховній Раді 3 липня, під час розгляду президентського подання щодо звільнення голови Національного банку України, Я. Смолій заявив, що протягом тривалого часу на НБУ здійснюється систематичний політичний тиск з метою ухвалення «економічно необґрунтованих» рішень, які «можуть дорого коштувати українській економіці» в довгостроковій перспективі. «Протягом останнього року на нарадах з участю депутатів, представників уряду, Президента неодноразово в сторону Нацбанку звучали заклики залити економіку грішми, скасувати Базельські принципи, встановити курс, щоб експортерам було краще, поставити інфляцію 11 % та курс 30 грн, бо ці параметри закладено в Держбюджет. Ці підстави змусили мене прийняти це рішення», – зазначив він (URL: <https://www.dw.com/uk/верховна-рада-звільнила-якова-смолія-з-посади-голови-нацбанку/a-54039923>).

«Тиск через суди, проплачені мітинги на Інститутській та під домівками членів правління. Інформаційні атаки, побудовані на маніпуляціях і брехні. Необґрунтовані політичні оцінки політики НБУ та безпосередньо моєї діяльності як очільника інституції. Використання ради НБУ для створення корпоративного конфлікту всередині інституції. Усе це елементи одного ланцюга», – підкреслив Я. Смолій.

Він наголосив, що його заява про відставку є попередженням і застереженням від спроб підірвати інституційні основи НБУ. «Чи означає моя відставка те, що незалежність НБУ вдалося зламати? Ні. Це протест, це сигнал, це попередження, це червона лінія. Своєю відставкою я прагну застерегти від подальших спроб підірвати інституційні основи центрального банку України», – підкреслив Я. Смолій.

Він додав, що наразі правління та працівники банку залишаються працювати в НБУ для того, щоб «зберегти макроекономічну і фінансову стабільність». «Однак украй важливо, щоб їхній роботі припинили заважати.

Щоб Президент, уряд та політики нарешті налагодили ефективну взаємодію з центральним банком», – зазначив Я. Смолій.

Серед причин своєї відставки він назвав також конфлікт з Радою НБУ, яку впродовж багатьох років очолює Б. Данилишин. У 2019 р. Рада НБУ визнала діяльність правління Національного банку в частині формування та реалізації валютно-курсової політики неефективною. У відповідь Я. Смолій натякнув на синхронність тез Ради НБУ на чолі з Б. Данилишином та олігарха І. Коломойського з його прибічниками. За словами Я. Смолія, частина Ради НБУ безпідставно продукує негативну оцінку політики НБУ.

Член Ради НБУ В. Козюк вважає, що Рада НБУ втягнута в політичні протистояння. На його думку, Рада НБУ як колегіальний орган підмінено більшістю, яка ігнорує процедури та не залучає Раду як колегіальний орган до обговорення питань порядку денного (URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/07/2/662476>).

Одним з останніх конфліктів між Радою і правлінням НБУ стала відмова Ради НБУ внести в порядок денний засідання 30 червня питання призначення на посаду заступника голови НБУ О. Чурія на повторний термін строком сім років за поданням Я. Смолія. Правління НБУ назвало такі дії Ради політично вмотивованими й такими, що суперечать закону.

На цьому ж засіданні Ради НБУ було прийнято рішення про те, що жорсткість грошово-кредитної політики НБУ у 2018–2020 рр. призвела до істотної деформації економічних стимулів діяльності банків та скорочення рівня кредитування економіки.

У відповідь на заяву Я. Смолія про політичний тиск на нього як причину звільнення з посади голова Ради НБУ Б. Данилишин написав на своїй сторінці у фейсбуці, що «з подивом дізнався про подання головою Національного банку Я. Смолієм заяви про звільнення за власним бажанням у зв'язку з “політичним тиском”». Б. Данилишин запевнив, що ані він особисто, ані інші члени Ради Національного банку не відчували жодного політичного тиску з боку нинішнього або попереднього керівництва держави та мали безперешкодну можливість забезпечувати незалежну політику і виконання основних функцій НБУ.

Попри припущення окремих експертів, що у Верховній Раді не назбирають достатньої для відставки глави Нацбанку голосів, проект постанови про звільнення Я. Смолія підтримало 286 народних депутатів, «проти» проголосувало 43 депутати, ще 11 утрималося. Двісті одинадцять голосів за звільнення Я. Смолія дали депутати від фракції «Слуга народу», 22 голоси – від фракції «Опозиційна платформа – За життя», 13 – від «Батьківщини», 17 – від депутатської групи «Партія “За майбутнє”», 18 – від депутатської групи «Довіра», ще п'ять голосів дали позафракційні депутати. Проти відставки Я. Смолія проголосували депутатські фракції «Європейська солідарність» і «Голос» (URL: <https://www.dw.com/uk/верховна-рада-звільнила-якова-смолія-з-посади-голови-нацбанку/a-54039923>).

Хоча відставка Я. Смолія, за твердженням багатьох близьких до ОП джерел й експертів, готувалася вже давно, демарш самого голови НБУ став певною несподіванкою в українських політичних колах. «В оточенні Зеленського відставку Смолія планували на осінь, а зараз він сплутав їм карти, провівши таку своєрідну контраатаку», – зазначає експерт інституту «Growford» О. Куш. Водночас він вважає, що це був найзручніший момент для Я. Смолія подати у відставку. «Фактично Смолій повторює шлях Гройсмана, який у свій час пішов на піку зростання економіки. Він іде на тлі показників, які якнайкраще характеризують його роботу на посаді глави НБУ – стабільний курс валюти, історично низька облікова ставка, залучення кредитів – у т. ч. від МВФ – тощо», – зазначає експерт.

Про те, що події навколо посади голови НБУ почали розгортатися з березня 2020 р. під час співбесід з потенційними кандидатами на прем'єрське крісло, говорить голова Національної ради економічного розвитку О. Дорошенко. «Досвідчені кандидати на пост Прем'єр-міністра вказували, що без участі Нацбанку повноцінно впливати на процеси в країні неможливо. У цей капкан потрапив Д. Шмигаль, уряд якого ще з березня представляє програми відновлення економіки, створення робочих місць та масового кредитування, але далі заяв нічого не йде, оскільки джерелом фінансування вітчизняної економіки можуть бути доходи державного бюджету або іноземні інвестиції, які відсутні, то залишається лише шлях контрольованої емісії та кредитування бізнесу приватними та державними банками, що Я. Смолій навіть не розглядав», – зазначає він.

У ЗМІ розгорнулася широка дискусія про відставку Я. Смолія, яку підтримало чимало фінансових експертів, учасників ринку, інвесторів та оглядачів. Осторонь не лишився і експрем'єр-міністр України О. Гончарук. На його думку, це неодмінно матиме серйозні наслідки для економіки України та завдасть непоправного удару по репутації Нацбанку. «Репутація НБУ – це фундамент для залучення інвестицій... Тепер цій репутації завдано чергового важкого удару. А можлива втрата Нацбанком своєї незалежності поставить хрест на інвестиціях», – вважає О. Гончарук (URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/07/2/662476>).

Перший заступник голови Комітету Ради з питань фінансів Я. Железняк з фракції «Голос» назвав відставку Я. Смолія «сумною, але очікуваною новиною». На його думку, якщо Президент звільнить Я. Смолія, то це поставить під загрозу співпрацю України з Міжнародним валютним фондом.

Значно критичніше про відставку Я. Смолія з посади висловився інвестиційний банкір С. Фурса. «Упав останній форпост, – визнає він, – останній інститут у державі, який працював, упав під ударом популізму й некомпетентності». Про це С. Фурса написав на своїй сторінці у фейсбуці (URL: <https://www.dw.com/uk/нацбанк-україни-без-капітана-курс-на-дно/a-54025242>).

За словами експерта, відставка голови НБУ саме після того, як Україна успішно завершила кілька операцій з розміщення облігацій зовнішньої

держпозики, а також отримала ряд траншів фіндопомоги від провідних міжнародних фінінститутів і Євросоюзу, «погано пахне» й навіть «смердить». На думку С. Фурси, відставка Я. Смолія становить неабияку загрозу для фінансової безпеки України. Наслідком цього кроку вже стало те, що «провідні світові фонди відчули себе ідіотами», застеріг експерт. Мимовільним підтвердженням цієї заяви стало повідомлення Мінфіну України про скасування проведеної напередодні операції з розміщення українських державних євробондів на 1,75 млрд дол. США.

Говорячи про подальші перспективи, С. Фурса застеріг: «Тепер нічого хорошого, це точно. У найближчій перспективі – паніка на валютному ринку і вихід всіх можливих інвесторів, хто ще може піти». «У довгостроковій перспективі – економічна катастрофа. Можна назвати це дефолтом», – додав він. Щодо подальшої співпраці з МВФ, то через відставку Я. Смолія «стався абсолютний підрив довіри». «Тепер важко уявити, як виглядатиме співпраця з МВФ та іншими нашими західними партнерами. Швидше за все її не буде», – передрік аналітик.

С. Фурса також вказав на те, що відставка Я. Смолія може стати «шансом для Коломойського» домогтися свого в ситуації з ПриватБанком.

Генеральний директор інвестиційної компанії «Dragon Capital» Т. Фіала теж не в захваті від відставки Я. Смолія. Цю звістку він прокоментував як «останню краплю» та «червону лінію». «Можна лише здогадуватися, які мотиви цього рішення: цілковита некомпетентність або мотивовані росіянами диверсії», – констатував Т. Фіала, якого цитують українські ЗМІ.

Він так само наголосив, що відтепер його компанія припиняє подальшу інвестиційну діяльність в Україні. Т. Фіала додав, що останні п'ять місяців українська влада чинить «абсолютно протилежні речі тому, що інвестори, як внутрішні, так і міжнародні, очікують від неї та радять їй». Наслідком цих дій стане те, що «ціни на активи України впадуть, у тому числі й у гривні», застеріг інвестор.

«Смолій користувався величезною повагою в ділових колах. Американська торгова палата навіть нагороджувала його за велику роботу, яку він і його команда робили. Для відставки зараз невдалий час, коли Україна очікує зниження ВВП на 8,2 %. Зараз компанії стурбовані майбутньою незалежністю керівництва національного банку і продовженням програми МВФ», – зазначив президент Американської торговельної палати в Україні А. Гундер (URL: https://gazeta.ua/articles/economics/_rizkij-stribok-dolara-problemi-z-mvf-inflyaciya-scho-dumayut-biznes-ta-eksperti-pro-vidstavku-smoliya/972589).

«У нинішній час – це втрата останнього острівця здорового глузду та професіоналізму», – вказав голова наглядової ради «Октава Капітал» О. Кардаков.

«Відставка команди Гонтаревої – Смолія – це: 1. Курс €/\$: 30–40–50. 2. Інфляція: 20 % і більше. 3. Кінець міжнародної підтримки України. 4. Посилення впливу Коломойського. 5. Зубожіння населення. Пане

Володимире Зеленський, добре думай-ТЕ!» – наголосив засновник і президент інвестиційної компанії «Універ» Т. Козак.

О. Паращій, керівник аналітичного департаменту інвестиційної компанії «Concorde Capital», зазначає, що перші наслідки лише заяви про відставку Я. Смолія вже є – це «паніка на фондових ринках» і падіння вартості українських цінних паперів. «Ми бачимо, що через заяву про відставку Смолія Україні не вдалося закрити угоду про розміщення єврооблігацій на 1,75 млрд дол. Ми також бачимо істотне зниження цін на українські єврооблігації. Ми бачимо, що фондові ринки реагують дуже нервово й негативно», – констатував аналітик.

Якщо говорити про подальші наслідки, то все залежатиме від того, хто очолить Нацбанк і «чи буде ця заміна якимось впливати на корекцію тієї політики, яку провадив Нацбанк упродовж останніх шести років», говорить О. Паращій. Якщо політика Нацбанку не зміниться, насамперед у монетарній сфері, то паніка вгамується й ціни на українські активи на міжнародних ринках відновляться, прогнозує він. Якщо ж посаду голови НБУ обійме хтось, хто не поділяє погляди теперішнього керівництва Нацбанку на монетарну політику, то це може мати дуже погані наслідки для всієї української економіки – країні можуть понизити кредитні рейтинги і, можливо, навіть розірвати співпрацю міжнародні фінансові організації, наголошує експерт (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53262605>).

Експерт економічних програм Центру ім. О. Разумкова В. Сіденко зауважив, що відставка Я. Смолія може вплинути на подальшу співпрацю з МВФ. Він зауважив, що «вся програма МВФ щодо виділення коштів Україні прив'язана до певних принципів. Один із них – Національний банк має бути незалежним. Те, що оголосив Смолій, якраз показує, що принципу не дотримуються. Це може призвести до того, що співробітництво з МВФ буде переглянуто», – зазначив В. Сіденко (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/07/02/pogljad/finansy/vidstavka-holovy-nacbanku-yakumu-budut-naslidky-ekonomiky-ukrayiny>).

На думку експерта, відставка Я. Смолія може спричинити певні зміни в параметрах кредитно-грошової політики. «Курс гривні поки стабільний, і це пов'язано не стільки із внутрішніми чинниками, скільки з тим, що існують певні перспективи щодо курсу американського долара у зв'язку з подіями в США. Це певним чином утримує його. Але, якщо буде істотний перегляд кредитно-грошової політики і Нацбанк буде підключений до рефінансування державних виплат, це може змінити ситуацію», – пояснив В. Сіденко.

Економіст також зазначив, що реальною проблемою може стати зниження облікової ставки. «Національний банк можуть змусити проводити більш вільну кредитно-грошову політику. Це не факт, але якщо таке станеться, то прискоряться інфляційні процеси. Сьогодні ми реально стикаємося, що коштів у держави бракує, особливо в умовах подій на Сході України. Крім того, один з варіантів – сьогодні Національний банк не рефінансує напряду уряд. Він дає кошти на рефінансування тільки

комерційним банкам, а є люди, які виступають за те, щоб Центральний банк напряму надавав допомогу уряду шляхом прямої купівлі його цінних паперів. Не виключено, що буде реалізовано й такий варіант», – прокоментував експерт економічних програм Центру ім. О. Разумкова.

Виконавчий директор Центру економічної стратегії Г. Вишлінський вважає, що заява голови НБУ про відставку через політичний тиск «може закінчити короткий час фінансової стабільності в Україні». Експерт звертає увагу, що ця відставка відкриває шлях до здійснення бажань, які неодноразово висловлювали представники «Слуги народу».

«Мрії голови Фінансового комітету Ради Д. Гетьманцева про вищу інфляцію та слабку гривню можуть здійснитися. Депутатка Економічного комітету Л. Буймістер надрукує свої омріяні сотні мільярдів. Голова Економічного комітету Д. Наталуха роздасть ці сотні мільярдів олігархам “для підтримки промисловості”, – вважає Г. Вишлінський. – А олігарх Коломойський зрадіє, бо країна знову піде шляхом до дефолту» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-53262605>).

Заступник виконавчого директора МВФ від України В. Рашкован, який у 2014–2016 рр. як заступник голови НБУ відповідав за трансформацію банківської системи, коментуючи відставку Я. Смолія, перераховує досягнення НБУ за останні роки: найпрозоріший банк у світі у 2019 р. (за версією Central Banking Awards), голова НБУ – найкращий банкір у Центральній та Східній Європі у 2019 р. (GlobalMarkets), облікова ставка – 6 % – найнижча за історію незалежної України, валютні резерви – 28,5 млрд дол. і «зростають попри кризу», «курс гривні стабільний, хоч і плаваючий, не зважаючи на світову кризу». Він не виключає, як наслідок зміни керівництва Нацбанку, підвищення рівня інфляції та значну девальвацію національної валюти.

Блискавично відреагували на звістку про відставку Я. Смолія посли країн G7 в Україні. У зробленій 2 липня спільній заяві дипломати наголосили на важливості незалежності НБУ. «Незалежний Нацбанк – фундаментальне досягнення для України, що зменшило корупцію, сприяло зростанню й врятувало збанкрутілий банківський сектор», – ідеться в заяві G7. Крім того, вони застерегли, що «підрив такої надважливої інституції», як НБУ, «став би значним кроком назад і поставив би під загрозу надійність реформ України та їхню підтримку».

На важливості незалежності фінансового регулятора вкотре наголосили й у МВФ. Там вважають, що Національний банк донедавна був одним з осередків стабільної політики в Україні на фоні постійних змін уряду й міністрів, які відповідають за фінансовий та економічний блок. Саме тому стабільність НБУ стала важливою умовою отримання Україною кредиту МВФ.

У заяві речниці фонду від 2 липня зазначалося, що успішна робота НБУ під керівництвом Я. Смолія «унаочнила ключову роль незалежного центрального банку в сучасній макроекономічній політиці». Крім того, у

заяві речниці МВФ наголошувалося, що під керівництвом Я. Смолія «в Україні було досягнуто істотних звершень у забезпеченні цінової стабільності». «Тому незалежність НБУ є ключовою для програми співпраці України та МВФ і має бути збережена його наступником», – ішлося в заяві (URL: <https://www.dw.com/uk/нацбанк-україни-без-капітана-курс-на-дно/a-54025242>).

Для виконання умов програми stand-by й отримання фінансування, що залишилося, Україна повинна, як мінімум, зберегти поточну модель управління центральним банком, а також не відходити від принципів інфляційного таргетування та плаваючого валютного курсу. Про це заявив офіційний представник МВФ в Україні Й. Люнгман (URL: <https://tsn.ua/groshi/predstavnik-mvf-nazvav-umovi-spivpraci-z-ukrayino-upislya-vidstavki-smoliya-1582762.html>). «Програма базується на цих параметрах. Ми переконані, що модель управління центробанком і система управління монетарним та фінансовим секторами відповідають економічним інтересам України», – зазначив він.

Й. Люнгман зазначив, що для того, аби ця модель працювала, центробанк повинен мати впевненість у тому, що він зможе ухвалювати «важкі, але необхідні рішення політично мотивованих наслідків». «Незалежність центробанку – це не абстрактна концепція. Існує чіткий зв'язок між незалежністю центрального банку та економічними результатами», – зазначив Й. Люнгман.

Не допустити підриву незалежності Нацбанку закликали також у Європейській бізнес-асоціації. Відповідне звернення асоціація оприлюднила в себе на сайті (URL: <https://hromadske.ua/posts/biznes-vidreaguvav-na-vidstavku-smoliya-i-poperediv-pro-negativnij-signal-dlya-investoriv>).

«Європейська бізнес-асоціація глибоко схвильована ситуацією, що відбувається навколо НБУ та його керівництва. Так, тиск на представників НБУ є негативним сигналом для іноземних інвесторів та міжнародних компаній, що працюють в Україні, оскільки ставлять під питання безпеку, справедливість та рівність усіх перед законом в Україні», – йдеться в заяві.

Там закликають владу забезпечити незалежність НБУ. «Крім того, надзвичайно важливою є кандидатура голови Центробанку – професіонала своєї справи, метою якого буде дійсно результат та продовження розпочатих реформ. Адже якщо дивитись на минулі роки, Національний банк забезпечив значне зниження інфляції, провів валютну лібералізацію, оздоровив банківську систему тощо», – йдеться в повідомленні.

Новину про відставку Я. Смолія негативно сприйняв ряд зарубіжних експертів та політиків. Директор Центру Євразії Д. Гербст зазначив, що «оголошена відставка Якова Смолія з посади голови НБУ – це остання з серії проблемних подій після звільнення прем'єр-міністра Олексія Гончарука в березні 2020 року», яка «викликає ще більше сумнівів щодо реформаторських намірів у команді Президента Зеленського». Ключове

питання тепер – хто прийме повноваження та яку політику проводитиме НБУ, наголошує експерт.

Відомий економіст А. Аслунд ділиться власними враженнями про Я. Смолія. «Я добре знаю Смолія на особистому рівні. Він – історія успіху України. Протягом усієї своєї кар'єри він добре працював. Ніхто навіть не припускає, що Смолій вчинив якийсь економічний злочин або неправомірно отримував прибуток від керівництва НБУ. Навпаки, його визнають незалежно заможним. Цей м'якомовний чоловік не мав жодних підстав, крім патріотизму, поставив себе “під вогонь” у центральному банку та прийняв величезний тиск як його голова.

Це дуже сумна новина для України. Формально український парламент повинен зараз прийняти відставку Смолія. Якщо депутати мають якусь вагу, вони повинні відмовитись від відставки та відсвяткувати його досягнення. Якщо Зеленський хоче зробити добро для своєї країни, він повинен відхилити відставку Смолія і попросити його продовжувати» (URL: <https://ces.org.ua/digest-of-news-about-the-resignation-of-iakiv-smolii>).

Берлінський експерт з України та Росії, програмний директор для України LiberaleModerne та редактор UkrVerstehen М. Неллес написала у своєму твітері: «Важко переоцінити наскільки це великий провал. Центральний банк – це прапор України – одна з історій успіху та незалежних установ, реформованих після Майдану. Оскільки Смолій пішов у відставку з протестами та сумнівами щодо того, хто його замінить, макрофінансова стабільність під загрозою».

Можливими кандидатами на нового голову НБУ сьогодні називають голову правління «Укргазбанку» К. Шевченка, ексголову правління «Райффайзен Банку Аваль» В. Лавренчука, ексміністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства в уряді О. Гончарука Т. Милованова, ексвіцепрем'єра С. Тигипка. Однак такі кандидатури на посту голови НБУ, на думку експертів, реально можуть виявитися незручними самому В. Зеленському.

«Я думаю, що тих кандидатів, яких називають зараз – Лавренчук, Шевченко – вони швидше за все призначеними не будуть, оскільки вони є незалежними людьми. Тиск на Смолія ніби мотивовано тим, що ОП не може його контролювати. Тому навіть Президенту міняти одного неконтрольованого голову НБУ на іншого неконтрольованого голову НБУ і при цьому втрачати свій політичний імідж. Скоріше за все, це буде призначення у форматі “а-ля Гончарук”. Тобто людина, яка за своїми параметрами абсолютно не відповідатиме посаді глави НБУ і яка буде при цьому вихідцем з оточення Зеленського», – зазначає О. Куш.

Про кандидатуру С. Тигипка, на думку експерта, говорять не тому, що він буде призначений тепер. «Сьогодні це швидше “закид”, щоб суспільство звикалося з перспективою призначення представників старих команд. Можливо, Тигипко отримає якусь посаду через рік», – зазначає він.

Тим часом Т. Милованов уже показав свою «ненадійність» у команді Зеленського, і тому навряд чи отримає посаду голови НБУ, зазначає О. Куш (URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/vidstavka-smolija-dotisnuli-chi-hid-konem-370169>).

Як заявив керівник фракції «Слуга народу» Д. Арахамія після засідання парламенту 14 липня, одним із претендентів на посаду голови Національного банку України є народний депутат із фракції «Слуга народу». На уточнююче запитання хто саме може стати новим головою Нацбанку, Д. Арахамія не відповів, утім, на його думку, у разі висунення нардепа від «Слуги народу» на цю посаду, колеги по фракції підтримають таке рішення (URL: https://tsn.ua/politika/arahamiya-povidomiv-scho-novim-golovoju-nbu-mozhe-stati-nardep-vid-slugi-narodu-1585543.html?utm_source=page&utm_medium=readmore).

Президент В. Зеленський під час телефонної розмови з директором-розпорядником Міжнародного валютного фонду К. Георгієвою повідомив, що запропонує парламенту кандидатуру нового голови Національного банку України до кінця тижня. За словами Президента, основними критеріями вибору кандидатури очільника Нацбанку є професійність, чесність і бездоганна репутація.

Президент зазначив, що провів зустрічі з представниками комерційних та державних банків і сформував короткий список кандидатів на посаду голови Національного банку, яких йому запропонували представники банківського сектора. «Це буде незалежний технократ, який продовжуватиме незалежний курс Нацбанку. Всі рішення я ухвалюю тільки в інтересах народу України», – наголосив Президент.

В. Зеленський висловив переконання, що НБУ спільно з урядом повинен продовжувати реалізацію виваженої монетарної та фіскальної політики, яка слугуватиме запорукою макроекономічної та фінансової стабільності й сприятиме економічному зростанню та відновленню банківського кредитування в Україні.

«Дискусії про діяльність Національного банку України повинні бути позбавлені політичного забарвлення, яке може мати негативний вплив на інституційну спроможність і незалежність регулятора», – заявив Президент.

В. Зеленський запевнив К. Георгієву в твердому бажанні України продовжувати співпрацю з МВФ і наголосив, що ухвалений закон про банківську діяльність є прямим свідченням цього прагнення (URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zelenskiy-rozpoviv-koli-viznachitsya-z-novim-golovoju-nbu-1585570.html>).

Не залишилася поза увагою експертів і відставка голови Антимонопольного комітету України Ю. Терентьєва, яка збіглася в часі з відставкою Я. Смолія. Голова АМКУ першого липня направив спікеру парламенту Д. Разумкову заяву про свою відставку, однак наступного дня відкликав її. «Прошу не розглядати заяву від 1 липня 2020 року та не вносити її до порядку денного ані Верховної Ради, ані профільних комітетів», –

йшлося в заяві. Однак на засіданні 3 липня Голова Верховної Ради заявив, що ця заява не є чинною, а «чинною залишається тільки перша заява про відставку». У результаті голосування відставку Ю. Терентьєва підтримала мінімально необхідна кількість депутатів – 226. Оглядачі ж стверджують, що якби він, як і належить у таких випадках, з'явився в парламенті та виступив на пленарному засіданні, то мав би всі шанси залишитися на посаді. Проте Ю. Терентьєв не прийшов до парламенту й проігнорував навіть засідання Комітету ВР з економічного розвитку, який готував подання до голосування в сесійній залі. Як зазначав пізніше сам експосадовець, він вирішив повністю покластися «на справедливе рішення» народних обранців.

Ю. Терентьєв очолював АМКУ понад п'ять років і залишався одним із небагатьох «старопризначенців» – високопосадовців, котрі отримали посади за попередньої влади. Експерти очікували, що голову АМКУ звільнять після минулорічної зміни влади, адже одним із перших кадрових рішень після складання присяги урядом О. Гончарука було призначення главою держави нових державних уповноважених – заступників керівника Антимонопольного комітету. 13 вересня на форумі YES у Києві В. Зеленський анонсував перезапуск відомства, але зі старим очільником.

«Подивимося, як працює голова Антимонопольного комітету», – сказав Президент, додавши, що мірилом ефективності роботи АМКУ та інших контролюючих органів має стати перетворення слів «монополія», «рейдерство» і «контрабанда» на архаїзми. Об'єктивно цього не сталося. Тому після звільнення керівництва ряду інших структур, зокрема митниці та податкової, багато хто вважає цілком логічними й кадрові зміни в керівництві АМКУ.

Інформуючи про написання Ю. Терентьєвим заяви про відставку, головний редактор видання «Цензор.НЕТ» Ю. Бутусов назвав основною причиною такого кроку тиск на керівництво АМКУ через рекордний штраф у 6,5 млрд грн, накладений на компанію Tedis і на кількох виробників сигарет. Журналіст назвав це перемогою «потужного лобіста Бориса Кауфмана», якого вважають власником «Тедіса». Мовляв, тепер і колосальних штрафів виробникам та продавцям сигарет вдасться уникнути, а на ринок роздрібних продажів інші компанії вже не потраплять.

Натомість багато галузевих експертів переконані: ні на вже накладених штрафах, ні на перебігу судових процесів щодо їх оскарження відставка Ю. Терентьєва не позначиться. При цьому дехто, зокрема ексзаступниця голови АМКУ, колишня держуповноважена А. Загребельська навпаки вважає, що саме Ю. Терентьєв сприяв фактично чотирирічному затягуванню справи «Тедіса» й мінімізував ризики судового підтвердження великих штрафів.

Загалом же, за висновками А. Загребельської, немає жодного аргументу на користь такої версії причин відставки очільника АМКУ. Акцентування ж саме на цьому питанні вигідне Ю. Терентьєву для того, щоб залишити посаду, так би мовити, «на коні». Адже «це – єдиний кейс, який АМКУ

більш-менш довів до кінця. Та й то після обшуків, кримінального переслідування, службових записок, електронних листів, допитів тощо. Тому, схоже, справу обрали для виправдання та створення іміджу борця з монополіями лишень тому, що вона була єдиною за п'ять років, що хоч приблизно “дотягується” до президентського рівня», – вважає А. Загребельська.

При цьому вона нагадала про доволі лояльне ставлення Ю. Терентьєва до виробників та продавців сигарет. Бо розмір накладених штрафів – хоча за українськими мірками і вражає – насправді набагато менший, ніж це могло б бути за діючими формулами обрахунку. За деякими даними, мало б ітися щонайменше про 10 млрд «штрафних» гривень! І головне: за висновками експертів Ю. Терентьєва, при розслідуванні «картельної» справи допустили порушення, що можуть призвести до скасування ухвали АМКУ через суди. «Про це було відомо й очільникові комітету, й іншим державним уповноваженим. Тому ще на етапі розслідування під рішення свідомо закладено “вибухівку”, що може спрацювати в процесі судового оскарження», – припускає А. Загребельська.

За п'ять років каденції Ю. Терентьєву, певно, найчастіше дорікали за нібито підігривання структурам найбільшого українського олігарха Р. Ахметова. Приміром, 25 квітня 2019 р. Антимонопольний комітет дозволив групі ДТЕК Р. Ахметова придбати ПрАТ «Київобленерго» і АТ «Одесаобленерго». Пояснювали: компанії є операторами системи розподілу на Київщині та Одещині й не займаються постачанням електроенергії. Отже, про монополієне становище покупця цих активів, мовляв, не йдеться, бо на продаж і виробництво електроенергії поглинання не впливає.

«Воно то, може, і так, якби йшлося про структуру, що має інтереси лише у сфері експлуатації мереж. Але ж усім добре відомо, що ДТЕК – інтегрована компанія, яка, з-поміж іншого, видобуває майже 80 % українського вугілля та володіє п'ятьма із семи найбільших в країні обленерго... У будь-якій “цивілізованій” країні подібну структуру, безперечно, визнали б монополістом. Не кажучи вже про те, що там узагалі не допустили б створення такого “монстра”. В АМКУ ж на це роками (ще й до головування Терентьєва) заплющували очі. Блокуючи вихід на ринок інших енергокомпаній, розвиток конкуренції та ймовірно зменшення цифр у платіжках українців», – констатують експерти. Натомість Ю. Терентьєв фактично в кожному інтерв'ю з року в рік повторював: «ДТЕК – не монополіст, а його “питання” занадто “політизоване”».

Однак у жовтні минулого року Антимонопольний комітет почав розслідування щодо дій АТ «ДТЕК Західенерго» і ТОВ «Д. Трейдинг» у зоні Бурштинського енергоострова. Місяць тому в АМКУ відзвітували про завершення збору й аналізу доказів у справі. Попередньо комітет оцінив дії структур Р. Ахметова, як «монополієне зловживання». «Вкидаючи такі звинувачення в публічну площину, Антимонопольний комітет допомагає приховати шахрайські схеми на енергоринку, що виникли унаслідок ручного

втручання в його роботу», – наголосила у відповідь директорка з комунікацій «ДТЕК Енерго» І. Мілютіна. При цьому вона звинуватила в плачевній ситуації, що склалася на вітчизняному ринку електроенергії, особисто Ю. Терентьєва.

Керівник АМКУ зазнав критики й від представників Регіональної газової компанії (РГК), яку пов'язують з Д. Фірташем. Нині РГК оскаржує рішення комітету, який оштрафував загалом на 278 млн грн 16 груп, до яких входять підконтрольні їй облгази та облгазбути.

При цьому експерти звертають увагу, що АМКУ активізувався лише на четвертому-п'ятому році роботи Ю. Терентьєва, коли виникла необхідність добре зарекомендувати себе при новій владі. До того ж за чотири роки (2016–2019) за рішеннями комітету до бюджету перерахували лише 710 млн грн накладених штрафів (менше 200 млн грн за рік). Це – 1/32 штрафу, який поки що так і не вдалося стягнути з виробників і продавців сигарет.

З-поміж іншого колишнє керівництво АМКУ критикують і за безпроблемне (до карантину) існування «з благословення» антимонопольного відомства компанії «Міжнародні авіалінії України», яка забезпечує майже 70 % усіх пасажирських авіаперевезень. «Визнання МАУ монополістом могло б сприяти появі конкуренції в галузі та, як наслідок, покращенню якості авіаперевезень і зменшенню вартості квитків. Приблизно така ж історія з монополією на ринку азотних добрив, яку має група компаній Group DF Фірташа. Її існування Антимонопольний комітет вперто не помічав ціле десятиліття. І лише в середині минулого року вперше почав реагувати на зловживання», – зазначає аналітик Центру спільних дій О. Савичук.

Те ж саме стосується й зазвичай запізнитої реакції АМКУ на випадки змов монополістів на ринку пально-мастильних матеріалів, які помітні й неозброєним оком. Крім того, за каденції Ю. Терентьєва українці так і не дочекалися ухвали АМКУ щодо «хитрощів» мобільних операторів, які замість місячної запровадили чотиритижневу тарифікацію, що дає змогу додатково стягувати з клієнтів 13-у абонплату за рік.

Також жодної реакції АМКУ не виявив на практику переведення клієнтів із «розмовних» на комбіновані тарифні пакети, коли вартість послуг ледь не щомісяця зростає через надання додаткових ГБ і доступу до соцмереж та відеоконтенту. При цьому сотні тисяч, якщо не мільйони, абонентів такими можливостями узагалі не користуються – через застарілі телефони, погане покриття, проблеми із зором, невміння чи просто небажання користуватися мобільним інтернетом.

Таким чином, зауважень до роботи колишнього керівництва АМКУ виявилось чимало. Тож головним завданням нового очільника комітету має стати перетворення АМКУ на потужну та по-справжньому незалежну інституцію з ефективним інструментарієм запобігання змовам і порушенням.

Обов'язки керівника Антимонопольного комітету нині виконує перша заступниця голови, державна уповноважена О. Піщанська. За даними

наближених до влади джерел, вона ж – один із головних претендентів на посаду «повноцінного» очільника відомства.

Як стверджує видання «Дзеркало тижня», насправді О. Піщанська є безумовною протезе В. Зеленського. З одного боку, вона близька подруга й сусідка дружини президента ще по спільній юності в Кривому Розі. З іншого – сестра Піщанської Світлана ще під час президентських виборів пожертвувала 145 тис. грн у фонд В. Зеленського. А влітку 2019 р. Світлана стала директором італійської фірми «Сан Томасо», бенефіціаром якої до виборів був сам В. Зеленський. На цю фірму оформлено володіння 15-кімнатною віллою на італійському курорті Форте-дей-Мармі.

Тож, на думку оглядача видання, пов'язаність нової в.о. керівника відомства особисто із В. Зеленським не викликає сумнівів. Це може стати важливим тестом для самого В. Зеленського: куди він насправді хоче просувати Україну. Тепер будь-який рух або бездіяльність АМКУ щодо олігархів буде проєкцією рішень самого В. Зеленського, констатує автор матеріалу (URL: <https://zn.ua/ukr/internal/antimonopolnij-komitet-pri-prezidentovi-ukrajini.html>).

Отже, ротації в лавах високопосадовців тривають. У відставку йдуть останні призначенці попередньої влади, і це викликає неоднозначні оцінки. Зокрема, учасники ринку, банкіри та економісти вважають, що заява про відставку голови НБУ точно свідчить про кінець стабільності, а от наслідки цього називають різні. Серед них – пришвидшення інфляції, падіння курсу гривні, можливий розрив відносин з міжнародними кредиторами, вихід інвесторів з країни та навіть дефолт. Проте є і такі, хто закликає зачекати й подивитися, хто стане новим керівником НБУ. Водночас Президент В. Зеленський запевнив, що НБУ разом з урядом мають і надалі вести зважену монетарну та фіскальну політику.

Відставка голови АМКУ викликала значно менше критики, ніж зміна керівництва НБУ. ЗМІ припускають, що наступний керівник відомства, можливо, діятиме інакше, ніж попередник. Сьогодні з восьми людей, які залишилися на посадах в Антимонопольному комітеті, – шість були призначені за часів Президента В. Зеленського. Схоже, що кандидатка на посаду голови АМКУ також є «людиною Президента», тож відповідальність за результати її роботи повністю лежатимуть на ньому.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Референдум у РФ: результати, реакція у світі, оцінки політиків й експертів, погляд спостерігачів на майбутнє

У Росії 1 липня завершилося загальне голосування щодо закону про поправки до Конституції. Проведення такого опитування (референдуму) було запропоновано ще в січні 2020 р. Президент Російської Федерації В. Путін запропонував змінити Конституцію Російської Федерації і вніс у Державну

Думу відповідний законопроект. Пропонувалося внести зміни до розділів про федеративний устрій країни, президента, Федеральні збори та уряд, судову владу й прокуратуру, місцеве самоврядування. Зокрема, текст Конституції пропонує перерозподіл повноважень між гілками влади Росії, у тому числі вбудовування місцевого самоврядування у владну вертикаль, втрату ряду повноважень урядом і парламентом, зміцнення президентського правління й дозвіл президенту звільняти суддів Верховного та Конституційного судів зі схвалення парламенту. Ці розділи змінюються шляхом прийняття закону Російської Федерації про внесення змін до Конституції, процедура прийняття якого передбачає проходження законопроекту в Державній Думі, Раді Федерації та схвалення його законодавчими органами двох третин суб'єктів Росії. За пропозицією президента поправки також було винесено на загальноросійське голосування.

За російським законом поправки можна було внести й без всенародного голосування, але підтримка населення (або її ілюзія) – це завжди легалізація планів влади. Офіційно явка не впливає на результат: неважливо, скільки людей прийде на дільниці, головне, щоб більшість із них проголосувала «за».

Голосування за поправки до Конституції почалося в РФ 25 червня, однак основним днем голосування було 1 липня. По всій країні було відкрито понад 96,5 тис. дільниць, у голосуванні мали право взяти участь 110,5 млн виборців.

Під час референдуму вони мали проголосувати щодо внесення змін одразу до 22 статей Конституції. Головною серед них є норма про «обнуління» президентських термінів глави держави В. Путіна. Це дасть йому можливість знову балотуватися на виборах в 2024 і 2030 р. і в результаті залишатися при владі до 2036 р. Ця поправка була запропонована депутаткою Держдуми В. Терешковою, яка в 1963 р. стала першою у світі жінкою, яка полетіла в космос. Голосування через поширення коронавірусної інфекції відбувалося як онлайн, так і на дільницях (URL: <https://www.dw.com/uk/-54017109>. 2020. 1.07).

Центральна виборча комісія РФ оприлюднила результати голосування, які продемонстрували, що за поправки до Конституції РФ проголосувало 77,92 %, проти – 21,27 %, явка виборців – 65 %.

Президент РФ В. Путін, коментуючи поправки до Конституції, заявив, що Росія ще не сформувалася після розпаду СРСР. За його словами, «сучасна Росія, безумовно, перебуває ще в стадії формування». «Це стосується всіх аспектів нашого життя – і політичної системи, і економіки, і т. д. Ми багато в чому ще дуже вразливі, у нас багато, як кажуть у народі, зроблено на живу нитку», – наголосив російський президент (URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/putin-zayaviv-shcho-rf-shche-ne-sformuvalasya-povini-rosiji-50097567.html>. 2020. 2.07). Він вважає, що Росії «потрібні внутрішня стабільність і час для зміцнення країни».

Ще напередодні голосування В. Путін звернувся до росіян із закликом зробити вибір щодо правок, а 1 липня й сам подав приклад та прийшов

голосувати. «Ми голосуємо за країну, заради якої працюємо і яку хочемо передати нашим дітям та онукам. Поправки до Основного закону, у разі вашої підтримки, закріплюють ці цінності та принципи як вищі, безумовні конституційні гарантії», – наголосив В. Путін у зверненні (URL: <https://hromadske.ua/posts/putin-naviki-yak-rosiya-progolosuvala-za-popravki-do-konstituciyi>. 2020. 1.07).

Однак, за даними незалежних експертів, голосування не відповідало російським і міжнародним стандартам. Зокрема, ще напередодні голосування Венеціанська комісія затвердила висновок щодо проекту змін до Конституції Російської Федерації, що стосуються виконання рішень Європейського суду з прав людини та передбачають пріоритет над міжнародними законами й договорами. «Комісія стурбована тим, що запропоновані поправки розширюють можливості Конституційного суду Росії заявляти, що рішення міждержавних органів, прийняті на основі положень міжнародних договорів Російської Федерації, що суперечать Конституції, не можуть виконуватися в Російській Федерації. Більше того, пропоновані зміни використовують поняття “суперечить Конституції”, яке є занадто широкою формулою, ширше, ніж положення чинної ст. 79 [“обмежують (права) і свободи людини та громадянина або суперечать (основам) конституційного ладу Російської Федерації”]», – ідеться у висновках (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/06/19/7111323>. 2020. 19.06).

Також у висновках зазначається, що ці побоювання треба розглядати на тлі запропонованої зміни до ст. 83 Конституції, яка надає повноваження Раді Федерації РФ звільняти суддів Конституційного суду на вимогу президента: «Це робить суд уразливим до політичного тиску».

Разом з тим у Венеціанській комісії нагадали, що Російська Федерація прийняла політичне рішення вступити до Ради Європи та залишитися членом організації. «Прийнявши юрисдикцію Страсбурзького суду, вона взяла на себе зобов'язання виконувати судові рішення. Насправді, немає вибору щодо виконання або невиконання рішення Страсбурзького суду: згідно зі ст. 46 Конвенції рішення ЄСПЛ є обов'язковими», – ідеться у висновку.

Як інформують ЗМІ, документ було затверджено 16 червня за письмовою процедурою, фізичні сесії комісія не проводить на час карантинних обмежень.

Значна частина експертів звертає увагу на безпосередньо процедуру голосування, яка проводилася в багатьох регіонах практично без контролю. Тривалий період голосування, різні форми голосування можуть свідчити про необ'єктивність такого «референдуму». Узяти участь у плебісциті можна було подавши заявку, щоб бюлетень принесли під двері, або ж зареєструватися на онлайн-голосування для жителів Москви та Нижнього Новгороду. Також проголосувати можна було, наприклад, у магазинах, дворах своїх будинків – туди приходили люди із списками виборців і бюлетенями (Прим. ред).

Незалежні російські спостерігачі скаржилися, що нововведення підвищують ризики фальсифікації. Адже стежити за всіма можливими варіантами волевиявлення, до того ж розтягнутого на тиждень і з перервами на дезінфекцію, значно складніше.

Коли в Росії лише заговорили про зміни до Конституції, експерти, політики, журналісти висловлювали побоювання, що настав саме той момент, коли із закону приберуть заборону довічно бути президентом. Поправки «під Путіна» опозиція справедливо вважає головними, а всі інші – прикриттям. Влада робить вигляд, що це не так. Сам російський президент навіть обіцяв, що змінена Конституція забере в нього частину повноважень (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/07/1/7257823>. 2020. 1.07).

Як зазначає автор публікації «“Корона” для Путіна, Бог у законі, опоненти за ґратами. 15 фактів про російський “референдум” за Конституцію» на сторінках «Української правди» С. Лукашова, офіційно влада «не побачила» серйозних порушень. Водночас опозиційні політики, активісти та ЗМІ протягом усього тижня тільки про них і говорили. Незалежні спостерігачі лише за перший день повідомили про понад 150 порушень. Для їх фіксації створили мапу, яку заповнювали безпосередньо громадяни.

За словами автора публікації, під вечір 1 липня там було майже 1,8 тис. порушень у різних містах і країнах. Зокрема, ідеться про подвійне голосування, тиск на виборців, перешкоджання ЗМІ, приховану агітацію тощо. «Традиційний адмінресурс влада використовувала як могла. У мережі, наприклад, публікували відеозапис, як московська чиновниця примушувала працівників місцевих органів влади голосувати. Бюджетників Санкт-Петербурга, за даними ЗМІ, просили закріпитися за дільницями за місцем роботи й голосувати там. А ВВС знайшло чат, у якому працівники профспілки столичного метро звітували про голосування», – пише С. Лукашова.

За її словами, громадяни по всій країні фіксували, як влада збирає голоси на столах просто посеред вулиці, у багажниках авто чи на вулицях. Про все це тижнями говорили опозиційні ЗМІ. Пропагандистські ж разом із владою відбілювали свою репутацію, називаючи критику «провокаціями».

Проте, на думку експерта з питань міжнародної політики та Близького Сходу Українського інституту майбутнього І. Куса, російське політичне керівництво на проведення змін підштовхнув ряд обставин. За словами експерта, зокрема, це стрімке вимирання або еміграція «слов'янської частини» Росії та збільшення кількості населення в національних автономіях азіатської та кавказької частини країни.

Друга обставина це – «перебудова світової економіки. Росія намагається вийти з пастки архаїзації свого укладу та зробити ривок, що дає їм змогу як мінімум зберегти свої глобальні політичні позиції, як максимум – закласти основи для економічного зростання з подальшим створенням нового функціоналу для себе в мінливому світі», наголошує експерт (URL:

https://zik.ua/blogs/v_rossii_pryinialy_popravky_do_konstytutsii_realni_prychyny_i_naslidky_dlia_ukrainy_973421. 2020. 2.07).

Він також називає ще кілька причин, які підштовхують російське керівництво до змін: зростання регіоналізму, ослаблення глобальної ролі США, підйом Китаю та поява вакуумів впливу в ключових регіонах, які потребують від РФ конструктивного діалогу із західними елітами, якщо Кремль зацікавлений «замістити США в окремих сферах співробітництва». Ослаблення впливу РФ на своїй ближній периферії (Білорусь, Казахстан, Вірменія, Україна – усі так чи інакше намагаються віддалитися від Москви, заграючи з різними центрами сили, які з'явилися за останнє десятиліття на противагу російському впливу: Китай, Іран, Туреччина, Індія, ОАЕ, Саудівська Аравія, Польща та ін.); регіоналізація структури російських еліт, адже дедалі більше впливу перебирають на себе регіональні еліти в РФ, особливо на тлі економічної кризи, демографічних дисбалансів і кризи довіри між центральною владою й суспільством.

Проте всі ці обставини не виправдовують беззаконня, тобто створення диктатури. «Ми тепер в офіційній диктатурі. Суспільство мало б нарешті усвідомити свій політичний інтерес – і це не Путін, не диктатура, а свобода», – заявила кандидатка в депутати Держдуми Ю. Галяміна на акції проти ухвалення поправок (URL: <https://hromadske.ua/posts/putin-naviki-yak-rosiya-progolosuvala-za-popravki-do-konstituciyi>. 2020. 1.07).

Вона та ще кількасот осіб, які теж не підтримують запропоновані зміни та «нове життя, яке почалося в Росії з першого липня», щойно Центрвиборчком почав публікувати перші підсумки голосування вийшли на Пушкінську площу в Москві з лозунгами на плакатах: «Геть царя!», «Мозок треба міняти, а не Конституцію», «Я кажу своє “ні” злочинним поправкам».

Інша протестна акція відбулася вранці 1 липня. На Красній площі активісти виклали тілами цифру «2036» – рік, доки В. Путін тепер зможе займати президентське крісло. За це їх затримали. Обурення правками висловили і в Києві біля Посольства Росії.

Оцінюючи перспективи для майбутнього Росії, московський політолог К. Шульман застерігає, що створення, по суті, нової Конституції зробить В. Путіна таким собі батьком-засновником. Але ідеї, закладені в путінську ревізію Конституції, є консервативним розворотом від першої пострадянської Конституції, ухваленої в 1993 р. «Досить багато ідей, які здавалися маргінальними і навіть екстремістськими наприкінці 90-х і на початку 2000-х років, на сьогодні офіційно поширюються в суспільстві», – зазначила К. Шульман (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/jak-zminyt-rosiju-putinska-konstytucija/30701070.html>. 2020. 1.07).

За її словами, поправки не тільки сигналізують про консервативний курс для Росії, вони також дають Путіну можливість «змусити людей гадати» про його політичні плани й дають йому дуже простий шлях до розширення влади, який було заблоковано за чинною Конституцією. Зміни роблять В. Путіна недосяжним для судового переслідування, коли він залишить посаду, і

залишають відкритими додаткові шляхи для подальшого утримування влади. «Ідея полягала не в тому, щоб створити визначеність, а в тому, щоб зберегти невизначеність», – наголошує К. Шульман.

На думку директора Центру зовнішньополітичних досліджень С. Пархоменка, референдум щодо обнулення повноважень президента РФ В. Путіна проводився задля того, щоб продемонструвати західним державам, що в Росії все відбувається в демократичний спосіб і продовження повноважень президента – це бажання саме народу. «А те, що відбувалося в Криму, і те, що відбувалося з населенням територій тимчасово окупованого Донбасу, іншими словами, як злочин, порушення норм міжнародного права, назвати не можна. Тому що це не референдум, це була показуха. Це був примус громадян України до волевиявлення на референдумі держави-агресора. Тому жодної правової основи для визнання цього референдуму взагалі не існує», – наголосив С. Пархоменко (URL: <https://www.ukrinform.com/rubric-world/3060596-ekspert-pro-popravki-do-konstitucii-rf-ce-ne-referendum-a-pokazuha.html>. 2020. 10.07).

Російський політолог і публіцист А. Піонтковський вважає, що зміни до Конституції РФ потрібні не лише В. Путіну, а і його оточенню – так званому «кооперативу “Озеро”». У змінах зацікавлений весь російський політичний клас – здебільшого дуже багаті люди, які склепали собі статки, завдяки близькості до влади. Відхід В. Путіна буде просто поштовхом до розпаду всієї системи. «І відхід відбудеться не внаслідок виборів, а внаслідок палацового перевороту. І до влади прийдуть такі ж мерзотники, але їм буде ще важче утриматися... Це в радянській історії дуже часто було... Тому зміна Путіна призведе до того ж, що і свого часу смерть Сталіна – до каскаду змін. І це стане дуже позитивною подією, особливо для України» (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/popravki-do-konstituciji-rf-koli-pide-putin-ostanni-novini-50097837.html>. 2020. 5.07).

За словами політолога, В. Путін продовжуватиме говорити про розширення та зміцнення Росії, адже він нещодавно зробив безпрецедентну заяву про величезні територіальні претензії до республік колишнього Радянського Союзу, передусім ідеться про Україну й Казахстан. «Ну, ось в Україні він уже обламався трошки. План “Новоросія” провалився – усе звелось до огризка “Лугандонія”. Але якщо він серйозно думає про Казахстан, то не розуміє, із чим там зіткнеться. Китайці цього йому ніколи не дозволять. Вони вже давно вважають Казахстан своєю вотчиною. І вони з Путіним розмовлятимуть жорсткіше, ніж чудові західні союзники України», – підкреслив А. Піонтковський.

Він переконаний, що для України склався унікальний шанс – за сьогоднішніх настроїв у Вашингтоні вона може отримати все, що їй потрібно. Наприклад, спеціальний статус, на який давно претендує, – «Основного союзника поза НАТО» (Major Non-NATO Ally). Формат переговорів Будапештського меморандуму – потрібна тільки політична воля українського керівництва. «Зараз якраз на США скаржитися гріх. Буде будь-

яка підтримка. І немає проблеми для України обирати між Трампом або Байденом. Ніякого Трампа вже немає. Весь військово-політичний істеблішмент згуртований ось на такій антипутінській платформі», – зазначив А. Піонтковський.

У свою чергу вашингтонські оглядачі, опитані «Голосом Америки», не очікують негайної активізації зусиль Росії на Донбасі чи в Криму у зв'язку з проведенням референдуму. «Я дійсно не бачу змін. Путін утримував міцний контроль, а тепер він залишатиметься ще до 2036 р., можливо, і довше. Тож змін немає. Ми сподіваємося, що зміняться обставини, які змусять Путіна оцінити, що в Росії немає інтересу продовжувати війну. Але наразі він вважає, що це та політика, яку він хоче проводити», – зазначає колишній спецпредставник США з питань України К. Волкер, який нині працює науковим співробітником у вашингтонському аналітичному Центрі аналізу європейської політики (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/kurt-volker-experts-on-referendum-ukrajna-rossia-ssha/5487927.html>. 2020. 3.07).

Н. Бугайова, керівниця групи з вивчення Росії Інституту дослідження війни, також вважає, що референдум кардинально не змінить цілей В. Путіна щодо України. «Його пріоритетним завданням залишається відновлення домінуючого впливу на прийняття рішень в Україні, а також інтеграція ширшого колишнього радянського простору у сферу впливу Росії, але в межах конкретних економічних структур та організації безпеки, якими керує Росія», – зазначила Н. Бугайова.

Натомість старший науковий спеціаліст Центру військово-морської аналітики М. Кофман вважає, що надій на досягнення мирного врегулювання стало менше. «Політика щодо України – це насамперед політика В. Путіна. Зникла будь-яка надія, що російська політика щодо України зміниться з приходом нового лідера, може, навіть не більш ліберального, а такого, хто вбачає в цьому помилку», – наголосив експерт.

Як інформують ЗМІ, у референдумі взяли участь не лише мешканці Криму, а також жителі самопроголошених «ДНР/ЛНР», яких для цього вивозили на територію Росії. «Думаю, що Путін намагається легітимізувати як свої проксі-республіки на Сході України, так й окупацію Криму. Також останнього року ми спостерігали посилення схеми інтеграції та консолідованого контролю над представниками Кремля на Донбасі», – наголосила Н. Бугайова.

На її думку, це насправді має стосунок до внутрішньоросійської політики. В. Путіну потрібно проявляти й підтримувати сприйняття того, що так званий «русский мир» його підтримує. «І демонстраційна підтримка в рамках “ДНР” та “ЛНР”, де Росія, до речі, повністю контролює інформаційний простір, є частиною плану Путіна з демонстрації підтримки йому та руському світу. А ще йому просто фізично потрібні голоси», – зазначає експерт.

Проте М. Кофман вважає, що В. Путін уже не бачить необхідності легітимізації Криму, бо, на їхню думку, Крим вже є невід'ємною частиною

російської території. Але водночас відбувається «сильніша політична та економічна анексія сепаратистської частини Донбасу», який уже асимільовано на 100 %.

Щоправда, К. Волкер не бачить інтересу в Росії до анексії Донбасу. «Я не бачу руху в напрямі до референдуму щодо незалежності чи референдуму про анексію щодо Донбасу. Я думаю, що Росія досі сприймає це як політичний інструмент, який вона може використовувати для тиску на Україну», – наголошує політик.

Варто зазначити, що у сіті неоднозначно сприйняли проведення «референдуму» в Росії. Зокрема, Державний департамент США висловив стурбованість проведенням конституційного референдуму в Росії, який дасть В. Путіну можливість потенційно залишатися при владі до 2036 р. «Наша принципова позиція по всьому світу є такою: США не підтримують конституційних змін, які допомагають діючим лідерам чи дають їм можливість залишатися при владі довше, особливо немає необхідних умов для вільних і чесних виборів», – заявила речниця Держдепу.

Ще одним порушенням суверенітету та територіальної цілісності України назвало проведення російського опитування в Криму Посольство США в Україні. Розкритикували голосування як фіктивне і як спробу узаконити авторитарний режим і в Конгресі.

У свою чергу Європейський Союз розкритикував проведення голосування в Росії, яке може дати змогу президенту В. Путіну залишитися при владі до 2036 р. «Європейський Союз висловлює жаль, що напередодні цього голосування агітація “за” і “проти” не була дозволена, що позбавило виборців доступу до збалансованої інформації. Ми очікуємо, що всі повідомлення та заяви про порушення, включаючи примус виборців, багаторазове голосування, порушення таємниці голосування та заяви про насильство з боку поліції щодо журналіста, який був присутній для спостереження, будуть належним чином розслідувані», – ідеться в заяві (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/07/3/7258002>. 2020. 3.07).

У ЄС укотре заявили про свою прихильність міжнародному праву й законам і підтримують територіальну цілісність й суверенітет України. «Європейський Союз не визнає незаконної анексії Криму та Севастополя Російською Федерацією. Таким чином, ЄС засуджує проведення голосування щодо поправок до Конституції Російської Федерації, яке завершилося 1 липня і яке відбулося на Кримському півострові з порушенням міжнародного права», – зазначено в заяві (URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/u-evrosoyuzi-zayavili-pro-nezakonne-utrimannya-rosieyu-ukrainskogo-pivostrova-krim#gsc.tab=0>. 2020. 5.07).

Значна частина європейських політиків, які представляють свої держави, засуджують проведення «референдуму» в Росії, зокрема використання населення Криму та окупованої частини Донбасу в цьому процесі.

Повідомляється, що Швеція засуджує використання Росією окупованих територій для внутрішньоросійських процесів. Як інформують ЗМІ, посол

Королівства Швеція в Україні Т. Тибберг засудив Росію за проведення «голосування» щодо поправок до Конституції РФ на тимчасово окупованій території України (URL: <https://www.unian.ua/politics/popravki-v-konstituciyu-rf-komentar-shveciji-novini-ukrajina-11061752.html>. 2020. 3.07).

Посол Норвегії також засудив дії Росії в окупованому Криму. За словами посла, дії Росії в Криму та на Сході України є порушеннями міжнародного права. Дипломат зазначив, що Норвегія займає принципову позицію з приводу окупації Росією Криму: «Для Норвегії міжнародне право є покажчиком, яким Осло керуватися в Раді Безпеки ООН». Посол Норвегії зазначив, що, на думку норвезької сторони, незаконна спроба Росії анексувати Крим і її агресія на Сході України є грубими порушеннями міжнародного права, тому міжнародні санкції, до яких приєдналася й Норвегія, є логічним наслідком таких дій Кремля (URL: <https://www.unian.ua/world/posol-norvegiji-zasudiv-diji-rosiji-v-okupovanomu-krimu-novini-svitu-11061866.html>. 2020. 4.07).

За інформацією ЗМІ, МЗС України рішуче засудило голосування на окупованих територіях України як порушення фундаментальних норм і принципів міжнародного права та законодавства України. Як заявляла делегація України на попередньому засіданні Постійної ради, це також викликає серйозні сумніви щодо загальних результатів голосування. «Ми закликаємо наших міжнародних партнерів відреагувати на це чергове грубе порушення Росією суверенітету та територіальної цілісності України, у тому числі шляхом посилення санкційного тиску», – заявив постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні Є. Цимбалюк (URL: <https://www.ukrinform.com/rubric-polytics/3056390-ukraina-v-obse-zaklikala-do-sankcij-cerez-referendum-rf-na-okupovanih-teritoriah.html>. 2020. 3.07).

Україна закликає міжнародних партнерів відреагувати, у тому числі посиленням санкційного тиску, на залучення Росією жителів окупованих територій Донбасу та Криму до голосування за поправки до Конституції РФ. «Україна та багато держав-учасниць раніше вже порушували питання російських паспортів, незаконно виданих та нав'язаних місцевим жителям окупованих територій Донбасу та Криму. Власники цих паспортів, зокрема, були змушені брати участь у нещодавньому голосуванні щодо змін до Конституції Російської Федерації», – зазначив дипломат.

Україна також заклікала ООН засудити проведення Росією референдуму на території Криму та на Донбасі. Постійний представник України в ООН С. Кислиця заявив, що голосування відбувалося з використанням примусово виданих Росією паспортів, тому не може вважатися легітимним.

Отже, незважаючи на різні оцінки ззовні й неоднозначне ставлення до проведеного референдуму всередині Російської Федерації, факт відбувся і світ має тепер сприймати нову реальність та продовжувати вибудовувати

відносини, виходячи з імовірного збереження курсу російської політики принаймні до 2036 р.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Ход переговоров об урегулировании ситуации на Донбассе и перспективы Минского процесса в освещении СМИ

Переговоры политических советников лидеров стран «нормандской четверки», состоявшиеся 3 июля в Берлине, вновь актуализировали тему Минских договоренностей и перспектив решения проблемы Донбасса. В переговорах приняли участие заместитель руководителя администрации президента РФ Д. Козак, советник канцлера Германии Я. Хекер, советник президента Франции Э. Бонн и глава Офиса Президента Украины А. Ермак.

Накануне встречи Офис Президента Украины сообщал, что в ее рамках планируется обсуждение прогресса в работе Трехсторонней контактной группы (представители Украины, России и ОБСЕ), состояния выполнения договоренностей саммита в нормандском формате 19 декабря в Париже и перспективы проведения следующей встречи лидеров государств «нормандской четверки» в Берлине.

Наблюдатели подчеркивали, что и А. Ермак, и Д. Козак еще до начала очередных переговоров посещали Германию, где проводили отдельные встречи с Я. Хекером.

По итогам встречи стороны заключили, что для выполнения договоренностей, достигнутых в ходе декабрьского саммита, «нужно приложить максимум усилий». Был также определен ряд задач для работы Трехсторонней контактной группы, призванной ускорить переговорный процесс и создать предпосылки для следующего нормандского саммита в Берлине.

Заседание ТКГ состоялось 8 июля, но, как показали его результаты, также не слишком приблизило стороны к преодолению противоречий в трактовке Минских договоренностей и общем видении путей решения конфликта на Юго-Востоке Украины.

В день переговоров немецкое издание Spiegel сообщило о требовании российской стороны к Украине предоставить до 6 июля на рассмотрение Трехсторонней контактной группе проект изменений в Конституцию Украины, которые должны обеспечить будущий особый статус ОРДЛО в государственной структуре Украины. «В переговорах относительно конфликта на Востоке Украины Москва настойчиво требует быстрого обеспечения нового правового порядка в сепаратистских районах, в Донецке и Луганске», – написало издание, ссылаясь на неофициальный рабочий документ российской делегации, который получил лондонский Dossier Center из российских правительственных кругов (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3056612-moskva-trebuuet-ot-kieva->

vnesti-izmenenia-v-konstituciu-spiegel.html). Согласно документу, Россия также требует от Украины активизировать усилия по имплементации «формулы Штайнмайера», предусматривающей получение Донбассом специального статуса на постоянной основе после проведения там местных выборов и признания их свободными и честными со стороны ОБСЕ.

Комментируя итоги встречи, глава Офиса Президента А. Ермак назвал публикацию фейком, отметив, что «ничего такого на переговорах не было и не обговаривалось, официально этого документа никто не видел». «Может быть, это было психологическое давление, но давить на нас невозможно», – отметил он (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/4250690-ermak-rasskazal-o-neprostoi-vstreche-v-berlyne>).

Признав, что встреча была «непростой», глава ОП подчеркнул, что «Украина сегодня действительно доминирует в переговорах, и у международных партнеров нет сомнений, что Украина настойчиво идет по пути выполнения своих обязательств». Как заявил А. Ермак, «мы никогда не чувствовали настолько сильной поддержки со стороны наших международных партнеров, как на последней встрече в Берлине. Кроме того, сейчас никаких условий, никаких предпосылок для снятия санкций против России нет, речь об этом вообще не идет. Все очень хорошо оценивают усилия Украины».

Он сообщил также о подготовке механизма «реального, а не декларативного обеспечения прекращения огня», ожидаемом утверждении плана по разминированию и продолжении переговоров по обмену пленными. По его мнению, два раунда взаимного освобождения пленных по формуле «все определенные на всех определенных», проведенные после декабрьского саммита в Париже, демонстрируют положительный пример реализации достигнутых договоренностей. Но для дальнейшего прогресса в этом направлении представители Международного комитета Красного Креста должны получить доступ к незаконно удерживаемым в ОРДЛО, Крыму и РФ лицам (URL: <https://112.ua/politika/ermak-v-germanii-nazval-usloviya-dlya-sleduyushhego-sammita-normandskoj-chetverki-538161.html>).

Также, по словам А. Ермака, в ходе переговоров рассматривалась имплементация «формулы Штайнмайера». «Если формула присутствия и участия представителей территорий, которых предложила Украина, будет работать, это станет мощным шагом для того, чтобы законодательные акты, которые predeterminedены Минскими договоренностями, начали рассматриваться в Верховной Раде и были вынесены на публичное обсуждение», – заключил он (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/4250690-ermak-rasskazal-o-neprostoi-vstreche-v-berlyne>).

В целом, отмечает А. Ермак, встреча на уровне политических советников в Берлине стала шагом к следующему саммиту «нормандской четверки». На то, что предпосылкой проведения следующего саммита в Берлине является выполнение в полном объеме договоренностей,

достигнутых лидерами Украины, Франции, Германии и России в декабре прошлого года в Париже, недавно указывал также посол Франции в Украине. «Когда все договоренности будут выполнены, тогда состоится саммит, а дальше – следующие шаги. Саммит ради саммита – это пустая трата времени», – заявил дипломат, подчеркнув, что не видит для урегулирования конфликта «никаких других возможностей, кроме минского и нормандского формата». В то же время, характеризуя содержание Минских договоренностей, он отметил, что любой дипломатический текст оставляет пространство для интерпретаций. По его словам, необходимо достичь понимания, как именно реализовывать положения договоренностей. «Особенно когда речь идет о выборах, о границе, когда речь доходит до деталей, надо их объяснить и описать. Украина должна получить контроль над границей, но есть вопрос по последовательности шагов и тому подобное», – пояснил он свою позицию (URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/posol-frantsii-eten-de-ponsen-snachala-donbass-1593804487.html>).

Сегодня, комментируя ход переговоров по Донбассу, представители российской стороны акцентируют внимание именно на неготовности Украины следовать Минским договоренностям. Российские обозреватели указывали на это еще по итогам декабрьского саммита во Франции. В частности, издание «Коммерсант» отмечало, что на встрече в Париже 9 декабря лидеры «нормандской четверки» «не смогли согласовать дальнейшее урегулирование конфликта в Донбассе»: «...российский и украинский президенты В. Путин и В. Зеленский высказали противоположные позиции по поводу закрепления в Конституции особого статуса для непризнанных ДНР и ЛНР» (URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4284609>).

Секретарь Совета национальной безопасности и обороны (СНБО) А. Данилов заявил недавно, что договоренности утратили свою эффективность, поскольку со времени их подписания произошло много изменений. Он подчеркнул также, что, требуя внесения изменений в Конституцию, Россия вмешивается во внутренние дела Украины.

О том, что внесение изменений в Конституцию относительно особого статуса Донбасса невозможно ни при каких условиях, ранее заявлял вице-премьер-министр, министр по вопросам реинтеграции временно оккупированных территорий А. Резников. «Принципиально и категорически утверждается, что ни о каких изменениях в Конституцию о включении особого статуса ОРДЛО не может идти речь абсолютно, ни при каких условиях. То есть это свои красные линии, которых сегодня официально делегация Украины, официально Украина придерживается самостоятельно. И это принципиально меняет наше отношение к “Минску” и мы об этом говорим, заявляем. И речи об изменениях такого подхода быть не может», – подчеркнул министр, комментируя однодневный рабочий визит украинских чиновников в Париж 12 июня для проведения консультаций по мирному урегулированию на Донбассе (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric->

politics/3044472-nikakih-izmenenij-v-konstituciu-otnositelno-osobogo-statusa-donbassa-byt-ne-mozet-reznikov.html).

Говоря об итогах встречи на уровне советников лидеров стран «нормандской четверки», А. Резников отмечал, что Россия готова пойти на уступки по нескольким вопросам в переговорах по Донбассу. «Есть демонстрируемое представителями Российской Федерации желание найти возможность все-таки сблизить позиции», – акцентировал он, уточнив, что речь идет о вопросах взаимного освобождения удерживаемых лиц, режима прекращения огня, разминирования, строительства новых КПВВ (URL: <https://112.ua/ato/reznikov-rasskazal-na-kakie-kompromissy-gotova-poyti-rf-v-peregovorah-po-donbassu-541874.html>). В то же время, по его оценке, процесс реинтеграции Донбасса может затянуться на много лет. «Украина должна быть готова к тому, что безопасная реинтеграция – это надолго, – считает министр. – Даже если мы завтра проведем выборы на тех территориях, а это значит, что они будут свободными от оккупационных войск и там не будет незаконных вооруженных формирований, будут развеиваться украинские флаги, – эта территория еще долго будет оставаться территорией войны. Как с точки зрения заминирования, так и в ментальности людей» (URL: <https://strana.ua/news/278057-reintehratsija-donbassa-zajmet-do-25-let.html>).

Говоря о Минских договоренностях, А. Резников отмечает, что Украина прилагала существенные усилия для возобновления практической составляющей Минского процесса – от отвода войск от линии соприкосновения до реформатирования своей делегации в ТКГ. Но, по его словам, «прорыв не состоялся, поскольку российские коллеги продолжают нарушать договор о прекращении огня, являющийся наифундаментальнейшим моментом всего Минского процесса». Министр также подчеркивает, что, кроме прагматичного подхода к выполнению Минских договоренностей, западные лидеры должны также пересмотреть роль и функции международных институтов безопасности, принимающих участие в мирном процессе в Украине (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/07/9/7258787>).

Отметим, что с критикой заявлений А. Резникова, касающихся, в том числе, возможности отказа Украины от Минских договоренностей, выступили, в частности, представители ОПЗЖ. В своем обращении к Президенту В. Зеленскому по поводу переговорного процесса по Донбассу они заявили, что переговорщики, назначенные Президентом, делают все, чтобы завести политическое урегулирование конфликта в тупик: «Повторяя риторику партии войны о “сдерживании возрождающейся России”, они подталкивают Украину к началу широкомасштабного открытого конфликта с Российской Федерацией, в который надеются втянуть НАТО и государства Запада» (URL: <https://strana.ua/news/277814-opzzh-potrebovala-u-zelenskoho-zanjatsja-nakonets-resheniem-konflikta-na-donbasse.html>). В итоге, по мнению ОПЗЖ, нормандский формат оказался под угрозой срыва, а переговоры и встречи не приносят никакого результата.

О том, что «участники встречи не смогли прийти к консенсусу по поправкам в Конституцию Украины с целью закрепления особого статуса Донбасса», заявил по итогам состоявшегося в Берлине мероприятия заместитель руководителя администрации президента РФ Д. Козак. «Сказать, что есть прорыв, не осмелюсь. Сегодня состоялся сложный обстоятельный разговор по всем аспектам урегулирования конфликта в соответствии с Минскими договоренностями. Достаточно времени потребовалось для того, чтобы уяснить позицию Украины в отношении самого комплекса мер и других минских соглашений», – сообщил он (URL: <https://112.ua/mir/v-berline-zavershilas-vstrecha-politicheskikh-sovetnikov-glav-normandskoy-chetverki-541721.html>). По словам Д. Козака, говорить о новом саммите лидеров «нормандской четверки» еще рано, потому что нужно выполнить «большой объем работы» по решениям, принятым в декабре. «Это огромный объем работы, прежде всего со стороны Украины. Это десятки различных законов, которые нужно не только разработать, но и согласовать с Донбассом, а это тоже непросто», – подчеркнул представитель РФ (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3056808-rossia-hocet-ctoby-ukraina-soglasovyvala-zakony-so-svoimi-marionetkami-v-ordlo.html>).

Что касается заявлений А. Резникова о том, что Минские договоренности больше не отражают реалий Востока Украины, а альтернативой законодательного закрепления особого статуса Донбасса могут считаться итоги проводимой в Украине реформы децентрализации, то, как заявил Д. Козак, «если в ближайшее время это заявление будет подтверждено или не будет опровергнуто теперь уже Премьер-министром или Президентом Украины, то это действительно означает выход Украины из Минских договоренностей, а следовательно, и из минского и нормандского форматов переговоров по урегулированию конфликта на Донбассе. Это еще и значит, что Президент Украины должен будет деавуировать свою подпись полугодовой давности под итоговым коммюнике Парижского саммита 9 декабря 2019 г.» (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/4250661-rf-zhdet-ot-kyeva-raziasnenyi-po-zaiavlenuyi-o-mynske>).

Отвечая на вопрос, действительно ли российская сторона выдвигала требование Украине представить поправки к Конституции об особом статусе Донбасса к 6 июля, как об этом сообщил Spiegel, Д. Козак заявил: «Не жесткое требование, не ультиматум, а предложение до 6 июля, к ближайшему заседанию контактной группы, представить проект закона о поправках в Конституцию Украины в части децентрализации было основано на информации от самих украинских коллег о том, что такой документ практически готов и к ближайшему заседанию контактной группы должен быть представлен. Без поправок, которые предполагается внести в Конституцию Украины в части децентрализации, невозможно обсуждать находящиеся на столе переговоров в контактной группе проекты законов об особом статусе» (URL: <https://strana.ua/news/277706-ukraina-dolzha-predstavit-proekt-izmenenij-v-konstitutsiju-po-statusu-donbassa-kozak.html>).

Представитель России в Трехсторонней контактной группе Б. Грызлов, комментируя итоги ее заседания, заявил, что Украина пытается уйти от предметного обсуждения вопросов, что серьезно тормозит работу группы и создает дополнительный фактор нестабильности между Киевом и Донбассом. «Киев отказался от согласованных ранее договоренностей по составлению списков на обмен в соответствии с четырьмя категориями удерживаемых лиц. Это существенно затормозит процесс обмена и освобождения. При этом Киев заявил отказ от своей собственной представленной ранее инициативы по формату составления списков. Буквально в ходе заседания киевская делегация заявила, что она хочет еще две категории», – сообщил он (URL: <https://112.ua/politika/ukraina-otkazalas-ot-dogovorennostey-po-obmenu-uderzhivaemyh-lic-gryzlov-542267.html>). «Единственный способ разрешения внутриукраинского конфликта – это четкое, полное и последовательное выполнение обязательств Киева и Донбасса по Минским договоренностям. А это возможно сделать только в режиме прямого диалога по всем аспектам политического урегулирования между органами власти Киева, Донецка и Луганска», – считает Б. Грызлов (URL: <https://112.ua/politika/gryzlov-upreknul-ukrainu-v-popytkah-uyti-ot-predmetnogo-obsuzhdeniya-542266.html>).

В свою очередь глава МИД РФ С. Лавров заявил, что, хотя встреча советников лидеров стран нормандского формата в Берлине была продуктивной, Украина на последовавшем затем заседании Трехсторонней контактной группы отказалась от достигнутых договоренностей. «Был достигнут ряд договоренностей – и в том, что касается очередной фазы обмена удерживаемыми лицами, и в том, что касается... достижения договоренности в контактной группе о вопросах безопасности, включая согласование текстов приказов, которые должны быть приняты воюющими сторонами – Киевом, Донецком и Луганском – с подробным изложением тех действий, которые будут этими приказами запрещены», – сообщил С. Лавров. Также, по его словам, было согласовано «представление Украиной своего видения документа, который будет содержать поправки в Конституцию для целей отражения особого статуса районов Донбасса в полном соответствии с Минскими договоренностями». «По всем этим трем направлениям было достигнуто понимание, эти понимания должны были быть формализованы в решениях контактной группы, которая на днях закончилась. По всем этим трем договоренностям украинская делегация в Минске дезавуировала все то, что было согласовано в Берлине», – заявил глава МИД РФ. По его словам, администрация Президента Украины не может внести «концептуальную ясность, как она относится к тем действиям, которые нужно предпринять, выполняя Минские договоренности» (URL: <https://korrespondent.net/ukraine/4250555-lavrov-kyev-perecherknul-berlynskye-dohovorennosti>).

«...Выход Украины из минского комплекса мер очевидно не понравится ни Берлину, ни Парижу, ни Москве... Для выработки какого-либо альтернативного документа необходим будет диалог с представителями

самопровозглашених республік. А той же Київ... відмовляється від цього діалогу. Таким чином, отримується якийсь замкнений круг», – коментує ситуацію прес-секретарь президента Росії Д. Песков (URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2020/07/12/7259080>).

Одночасно з критикою позиції України по питанням, пов'язаним з виконанням Мінських домовленостей, представники російської влади підкреслюють свою зацікавленість в мирному врегулюванні конфлікту на Донбасі і заперечують наміри включити неподконтрольні Україні території в склад РФ. Нагадаємо, 5 липня колишній «прем'єр-міністр ДНР» А. Бородай висловив думку, що непризнані республіки ввійдуть в склад Росії в найближчому майбутньому. Пізніше перший заступник голови Комітету Госдуми РФ по освіті і науці Г. Оніщенко також заявив, що неподконтрольні Україні райони Донбасу фактично знаходяться в складі Росії. Коментуючи подібні заяви, прес-секретарь президента Росії Д. Песков заявив, що йому невідомо про плани включити ці території в склад РФ. Заступник голови адміністрації президента Росії Д. Козак, відреагувавши на заяву А. Бородай, підкреслює, що «це думка виключно авторів цих заяв. На державному рівні питання в такій постановці, навіть в першому наближенні, ніколи не обговорювалися. Ми не втрачаємо надії на мирне політичне врегулювання конфлікту. Ми в цьому повністю зацікавлені». Д. Козак зазначив також, що заморожений конфлікт на Донбасі «не в інтересах Росії» (<https://112.ua/obshchestvo/kozak-zayavil-chto-zamorozhennyy-konflikt-na-donbasse-ne-v-interesah-rf-542277.html>).

Таким чином, можна констатувати, що переговорний процес продовжується. В той же час спостерігачі відзначають, що імплементація Мінських домовленостей в існуючих військово-політичних реаліях в регіоні і світі потребує компромісних рішень.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Пандемія коронавірусу в Україні та світі

В Україні коронавірусну інфекцію COVID-19 (пневмонія нового типу) вперше було діагностовано 3 березня 2020 р. у Чернівцях; 13 березня було зафіксовано перший летальний випадок унаслідок коронавірусної інфекції. На 10 липня 2020 в Україні налічувалося 51 тис. 224 недужих на цю інфекцію, з них померло 1 тис. 327. Найбільше випадків виявлено в Києві (5 тис. 872), Львівській області (6 тис. 681) та Чернівецькій (5 тис. 074). Про це свідчать дані Системи моніторингу поширення епідемії коронавірусу РНБО.

Захворювання COVID-19 спричиняється коронавірусом SARS-CoV-2, раніше відомим як 2019-nCoV, що належить до великої групи коронавірусів. У деяких випадках перебіг хвороби легкий, в інших – із симптомами застуди та грипу, зокрема з високою температурою й кашлем. Захворювання може

перерости в пневмонію, яка може бути смертельною. Більшість хворих видужує; помирають переважно люди із супутніми захворюваннями й ослабленою імунною системою, здебільшого старшого віку.

COVID-19 не тільки респіраторне інфекційне захворювання. Зростає кількість свідчень того, що хвороба може вплинути також на нервову систему, що, у свою чергу, може призвести до ряду ускладнень: від втрати пам'яті до паралічу. У деяких пацієнтів ці симптоми можуть бути довготривалими – спостерігатися навіть після того, як початкова інфекція вже зникла. Президент України В. Зеленський, спілкуючись із журналістами 9 липня на Волині, висловив сподівання, що до 1 вересня ситуація з COVID-19 в Україні поліпшиться й діти зможуть піти до школи.

«Не можемо поки що вам сказати... Ви самі бачите, що відбувається з COVID-19. Повністю у всьому світі його контролювати дуже складно, і Україна – не виняток. У нас дійсно поки що більш-менш другої хвилі немає, якщо відверто говорити... Але всім потрібно бути обережними, бо через необережність збільшується кількість хворих. Якщо говорити про вересень... Віримо, що не буде другої хвилі й діти зможуть навчатися в нормальній соціальній сфері і нормально спілкуватися», – зазначив Президент. В. Зеленський додав, що Україна ще технічно не готова до переходу на дистанційне навчання. «Якщо дистанційне навчання, то потрібно, щоб у нас 3G і 4G було в усій країні. Відповідно до плану нашого віцепрем'єра М. Федорова, у нас з 1 липня розпочалося поліпшення зв'язку із Закарпатської області, воно йтиме до сходу України», – зазначив В. Зеленський.

Тодішня т. в. о. міністра освіти й науки Л. Мандзій 23 червня заявила, що робота шкіл у новому навчальному році, який розпочнеться 1 вересня, залежатиме винятково від епідеміологічної ситуації. Вона наголосила, що Міносвіти не переводить школи на обов'язкову дистанційну форму навчання.

Рівень захворюваності на коронавірусну інфекцію серед медиків в Україні на сьогодні становить 7–8 % від загальної кількості хворих, повідомив міністр охорони здоров'я М. Степанов. При цьому у квітні цей показник сягав 21 %. «Зниження показника інфікування медиків пов'язано з відновленням за останні три місяці у вітчизняних лікарнях системи інфекційного контролю та достатнім забезпеченням медиків засобами індивідуального захисту», – повідомив міністр.

Критеріям послаблення карантину станом на 9 липня не відповідають вісім областей, повідомляє Міністерство охорони здоров'я. Ідеться про Волинську, Донецьку, Закарпатську, Івано-Франківську, Рівненську, Тернопільську, Харківську та Чернігівську області (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30466101.html>. 2020. 10.07).

Щодо інфікованих COVID-19 на окупованих територіях вірогідних даних немає. В анексованому Криму, за інформацією російських джерел, на 30 червня було 874 хворих (з них 13 померло). Перевірити ці відомості в

незалежних джерелах немає можливості. Щодо окупованих районів Донбасу достовірні інформація також відсутня.

З 29 червня по 5 липня темпи зростання захворюваності в Україні знизилися: коронавірус діагностували у 5 тис. 415 осіб, що майже на 1 тис. менше, ніж попереднього тижня. Усього офіційно станом на ранок 6 липня в Україні захворіло 49 тис. 043 осіб.

Летальних випадків зафіксовано 115, а вилікувалося 2 тис. 676 осіб, що майже на 300 більше, ніж за попередній тиждень.

З 1 липня Євросоюз відкрив кордони для 15 країн, проте Україна до цього переліку не увійшла: до країн ЄС потрапити поки що можуть лише окремі категорії українців. Єврокомісія має переглядати цей список кожні два тижні. Тим часом перевірити актуальний режим в'їзду до всіх країн світу для громадян України можна на інтерактивній мапі від МЗС.

Водночас з 22 по 28 червня тривало стрімке зростання захворюваності в Україні: коронавірус діагностували ще в 6 тис. 387 осіб (усього у 43 тис. 628 від початку пандемії). Також за цей тиждень зафіксовано кілька антирекордів за кількістю нових виявлених хворих за день, зокрема 25 червня діагноз підтвердився у понад 1 тис. 100 українців.

Найбільше нових випадків коронавірусу діагностували, як і кілька тижнів до цього, на Львівщині, де COVID-19 підтверджувався у понад 200 хворих майже щодня. За загальною кількістю хворих на коронавірус Львівська область уже обійшла Буковину та Київ і вийшла на перше місце. Летальних випадків за тиждень зафіксовано 135 (найбільше – 29 – на Львівщині, яка вийшла за показником летальності на друге місце по Україні), вилікувалося – 2 тис. 385 осіб.

У МОЗ зростання статистики хворих як на Львівщині, так і по Україні загалом пов'язують із недотриманням карантинних обмежень: не всі люди носять маски в громадських місцях, у тому числі в громадському транспорті, також у відпочинкових зонах збираються групами, більшими за дозволені урядом вісім осіб, не дотримуються соціальної дистанції.

Незважаючи на зростання захворюваності й анонс посилення карантину в ряді регіонів, у тому числі на Львівщині та в Києві, де ситуація найгірша, у Львові дозволили роботу фітнес-центрів (які й так самовільно вже працювали понад два тижні) та ресторанів – з обмеженням кількості відвідувачів, а в столиці – ще й роботу кінотеатрів, театрів, басейнів і готелів. З 2 липня уряд дозволив відкрити театри та кінотеатри.

Крім того, з 15 по 21 червня в Україні коронавірус діагностували в майже 5,5 тис. осіб (усього 37 тис. 241 від початку пандемії), що на понад 1 тис. випадків більше, ніж попереднього тижня. За тиждень кілька разів фіксували нові антирекорди за кількістю нових виявлених хворих: 16 червня – 758, 17 червня – 829, 18 червня – 921.

Летальних випадків за тиждень зафіксовано 111, вилікувалося – 2 тис. 389 осіб. Кабмін вирішив продовжити адаптивний карантин в Україні до кінця липня, водночас із постанови про карантинні обмеження вилучили

заборони для закладів громадського харчування й торгово-розважальних центрів, готелів і баз відпочинку, закладів культури та розважальної діяльності, фітнес-центрів (URL: https://zaxid.net/statti_tag50974. 2020. 9.07).

Щодо ситуації у світі, треба зауважити, що найбільшу кількість нових випадків за добу (понад 116 тис.) зафіксували в Північній і Південній Америці. Попередній рекордний приріст за кількістю нових заражених – 106 тис. випадків – ВООЗ зафіксувала 20 травня.

У США на сьогодні 2 млн 356 тис. 657 випадків коронавірусу, з них 122 тис. 247 летальні і 980 тис. 355 випадків одужань. У Бразилії – 1 млн 086 тис. 990 випадків COVID-19, зокрема 50 тис. 659 осіб померло та 579 тис. 226 одужало.

До того ж у Франції з 22 червня розпочався третій етап виходу з карантину. Відновили роботу кінотеатри, казино, ігрові зали. Дозволяються колективні спортивні заходи, крім бійцівських видів спорту. До звичного режиму навчання переходять шкільні заклади. При цьому обов'язковими залишаються застосування захисних масок у громадському транспорті, публічних установах. Триває дія вимог соціального дистанціювання в кав'ярнях і ресторанах, навчальних та інших закладах.

Нагадуємо, у Німеччині знову спалахнув коронавірус. Епіцентром стала одна з найбільших боєнь у Європі. Там сотні недужих на COVID-19 (URL: <https://www.5.ua/svit/shchoden-novy-i-rekord-u-sviti-za-dobu-vyiyavuly-ponad-180-tysiach-khvorykh-na-covid-19-217784.html>. 2020. 10.07).

У столиці Сербії другу ніч поспіль відбуваються заворушення під час масових акцій проти повторного введення владою карантинних заходів, зокрема комендантської години в Белграді. Увечері 8 липня поліція знову використовувала проти присутніх у будівлі парламенту сльозогінний газ.

Протести спалахнули і в другому за величиною місті Сербії – Нові-Сад. Там демонстранти спробували взяти штурмом офіс одного з регіональних мовників. Поліція цьому перешкодила, після чого протестувальники рушили маршем у бік мерії. Деякі кидали в будівлю каміння та інші предмети. Даних про постраждалих поки немає.

Глава сербської поліції В. Ребич повідомив, що за першу ніч заворушень у Белграді постраждало близько 20 демонстрантів і понад 40 співробітників силових структур. Було підпалено п'ять поліцейських машин. Комісар Ради Європи з прав людини Д. Міятович висловила стурбованість тим, як співробітники поліції діяли проти протестувальників. На кадрах з місця подій видно, що людей б'ють кийками. «Силовий розгін демонстрантів сербськими поліцейськими в Белграді викликає серйозні побоювання щодо дотримання прав людини», – наголосила Д. Міятович, додавши, що влада повинна ретельно розслідувати подію та покарати тих співробітників поліції, які допустили насильство.

Президент Казахстану К.-Ж. Токаєв 8 липня повідомив, що 13 липня в країні оголошено днем жалоби за жертвами COVID-19. К.-Ж. Токаєв, звернувшись до нації, заявив про «системні помилки» колишнього

керівництва Міністерства охорони здоров'я і недбалість місцевої влади. Також частину відповідальності глава держави поклав на населення, яке, на його думку, нехтує санітарними правилами.

У Казахстані, за офіційними даними, від коронавірусної інфекції померло 264 особи. Ще понад 100 померлих з позитивним тестом на COVID-19 не ввійшли до цієї статистики, оскільки причиною смерті спецкомісії назвали інші захворювання, а COVID-19 вказали як «супутнє захворювання». У червні, за даними Міністерства охорони здоров'я, від пневмонії з негативним результатом на коронавірус померло 628 осіб, захворюваність запаленням легенів показала істотне зростання.

У Казахстані зареєстровано понад 51 тис. випадків зараження COVID-19. МОЗ визнає, що випадків інфікування може бути більше, ніж за офіційною статистикою.

Австрія попередила про загрозу поїздок у декілька балканських країн після того, як серед осіб, які прибули з країн Центральної Європи, тести на коронавірус дали позитивний результат. Канцлер Австрії С. Курц заявив на пресконференції 8 липня, що попередження стосуються Болгарії, Румунії та Молдови, що означає, що всі, хто прибуває з однієї із цих країн, мають показати результат тесту, що в них немає коронавірусу, або ізолюватися на 14 днів. Австрійський уряд заявив, що збільшує кількість перевірок на пунктах перетину кордону з Угорщиною та Словенією, аби контролювати ситуацію (URL: <https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>. 2020. 10.07).

Отже, боротьба з поширенням коронавірусу в Україні і світі триває. Статистика досі залишається невтішною. За твердженням ВОЗ і фахівців, ситуація в цілому залишається контрольованою, але заспокоюватися ще зарано. Більшість спостерігачів покладає надію на якомога скоріше винайдення вакцини, яка має забезпечити ефективний захист від подальшого поширення хвороби.

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

ОАЕ – «старий» «новий» гравець на Близькому Сході

Унаслідок істотного погіршення українсько-російських відносин, яке спричинила агресія Кремля, вітчизняна економіка опинилася в досить складній ситуації, коли десятиліттями напрацьовані зв'язки практично в одну мить опинилися розірваними. Китайські та центральноазіатські партнери ще не можуть замінити втрачені ринки. Надії на допомогу Заходу поки що виправдалися не в повному обсязі. Більшість африканських країн потребує насамперед закордонних інвестицій.

Досить ємний російський ринок закотився для українських виробників. Російський бізнес узяв курс на товарозаміщення української продукції. І навпаки, українські виробники, наприклад військової продукції або товарів

подвійного призначення, самі вимушені припиняти двостороннє співробітництво. Москва намагається через своє потужне лобі в центральнопівденноазійських республіках блокувати просування товарів з України. Квоти, що надаються з боку Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки не повністю відповідають обсягам українського виробництва. Експортні операції найчастіше виключають сегмент наукоємної продукції. Співробітництво з китайськими партнерами ускладнюється негативною позицією Білого дому. За африканські ринки точиться боротьба між колишніми метрополіями, РФ як правонаступницею колишнього СРСР, Туреччиною як неофіційною спадкоємицею Оттоманської імперії і тим же Китаєм. До того ж африканські країни з їхніми великими запасами корисних копалин потребують, так само як і Україна, іноземних інвестицій для розвитку й оптимізації ситуації у видобувній галузі.

Тобто потенційний інтерес для українських експортерів становлять країни, що проводять незалежну зовнішню політику, мають досить велику кількість населення та значні фінансові ресурси для інвестування і водночас проблеми з виробництвом сільськогосподарської продукції та, в ідеалі, відкриті для експорту товарів металургійної, хімічної та машинобудівної промисловості. Якщо взяти до уваги, що ідеальні ситуації зустрічаються вкрай рідко, то за іншими параметрами досить перспективними партнерами для України можуть стати країни Перської затоки, зокрема Об'єднані Арабські Емірати.

Основні причини такого розвитку подій коріняться в історико-політичній специфіці розвитку регіону. Після Першої світової війни Версальський мирний договір фактично не врахував арабський вклад у повалення одного з противників Антанти – Османської імперії. Хоча багато в чому саме завдяки діям арабських повстанців на чолі з синами правителя Хіджаза Х. бін Алі британським силам вдалося встановити контроль за стратегічно важливим Синайським півостровом, Іраком і Великою Сирією, яка включала землі сучасних Сирійської Арабської Республіки, Лівану, Йорданії, Ізраїлю, Палестинської автономії, частин південної Туреччини, Ірану та Іраку. Попередні домовленості були порушені й більша частина Великої Сирії, згідно з договором Сайкса-Піко, опинилася під мандатом Франції. Самого шарифа Хіджаза внаслідок британської позиції невтручання через декілька років було усунено від влади майбутнім королем Ібн Саудом. У міжвоєнний період колоніальними військами було жорстко придушено декілька арабських повстань. Після закінчення Другої світової війни більша частина близькосхідних країн отримала незалежність і водночас, через великі поклади нафти й газу, опинилася у сфері життєво важливих інтересів США.

Американці, як і раніше британці, робили головну ставку на правлячу еліту Саудівської Аравії. Поряд із цим Вашингтон розвивав військово-політичне та економічне співробітництво з іншими монархіями, які в 1981 р. заснували Раду співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ). Об'єднання виникло як «консервативний» центр сили,

покликаний стабілізувати регіональну ситуацію, протидіючи релігійному й світському радикалізму. Така політика принесла свої плоди. Якщо Сирія, Ірак, Єгипет, Лівія та Південний Ємен у часи «холодної війни» здебільшого опинялися під впливом СРСР, то РСАДПЗ практично завжди притримувався проамериканського курсу, навіть у питаннях, що торкаються палестино-ізраїльських відносин. Водночас економічна політика країн Перської затоки не відчувала жорсткого контролю з боку Сполучених Штатів Америки. Завдяки вмілому розпорядженню вуглеводневою сировиною більшості членам РСАДПЗ вдалося не тільки побудувати передову економічну і фінансово-банківські системи, але й підняти на високий рівень соціальні стандарти.

Якщо звернутися до економічної сфери, то треба зазначити, що ситуацію з експортом озброєнь і бойової техніки на територію регіону намагаються контролювати Сполучені Штати та їхні західні союзники. Аналізуючи динаміку змін зовнішньої торгівлі країн Ради арабських держав Затоки в першому десятиріччі XXI ст., можна зазначити, що ОАЕ, Кувейт, Оман і Катар зменшили свою залежність від вуглеводнів при формуванні офіційних доходів. Отже, відбулися зміни товарної структури експорту, хоча індекс його диверсифікації в країнах РСАДПЗ продовжує залишатися на низькому рівні, що свідчить про те, що лінійка експортованих та імпортованих товарів одноманітна.

Питома вага високотехнологічної продукції в усіх країнах регіону має тенденцію до зростання і перевищує 50 %. Як правило, йдеться про нове сучасне і високотехнологічне обладнання для різних галузей національної економіки – як видобувної промисловості, так і нафтохімії, інфраструктури та ін. Удосконалюється митне регулювання експорту інноваційної продукції. Відбувається орієнтація на швидко зростаючі (Китай, Індія) і розвинені (США, Японія) економіки на тлі зниження внутрішньо-регіональної торгівлі. Так, частка Японії в товарному експорті коливається по країнах Затоки від 2,0 % в Бахреїні до 30,3 % в Катарі. Що стосується структури імпорту, серед основних зовнішньоторговельних партнерів США, Японія і Німеччина, які належать до групи лідерів інновацій (URL: http://www.giab-online.ru/files/Data/2013/12/232-240_SHkvarya_-_9_str.pdf).

Провідною державою РСАДПЗ звичайно вважають Королівство Саудівська Аравія (КСА). Причини такого ставлення – тривала (на тлі інших членів Ради співробітництва) традиція суверенної державності, намагання грати особливу роль у мусульманському світі (зокрема, унаслідок контролю за святими містами ісламу – Меккою та Мединою), значна географічна протяжність і великий (порівняно з іншими країнами-членами) людський, господарський та військовий потенціали. Однак періодично з'являлися й інші претенденти на першість. Так, до 1990 р. Кувейт вважав себе другим «центром сили» РСАДПЗ, який намагався організувати навколо себе «малі держави». Іракська окупація поклала край цим претензіям. З кінця 1990-х років ідентичну роль намагався грати Катар з його розгалуженою

регіональною, панарабською та близькосхідною політикою. За таких умов Оман традиційно мав статус маргінала об'єднання, Бахрейн і ОАЕ – периферійних членів (URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovet-sotrudnichestva-arabskih-gosudarstv-zaliva-kak-regionalnaya-voenno-politicheskaya-organizatsiya>).

Однак для сучасних українських гео економічних і геополітичних реалій важливими є дещо інші показники. Якщо торкатися економічних, то вони представлені в таблиці.

Таблиця
Економічні показники, які є важливими для сучасних українських гео економічних і геополітичних реалій
(станом на 31.12.2018 р.)

	ВВП на душу населення, паритет купівельної спроможності	Капіталізація ринку акцій (млрд)	Сільське господарство в складі ВВП	Населення в млн
КСА	55,335 дол.	2,406,82 дол.	2,22 %	33,699
ОАЕ	75,075 дол.	235,45 дол.	0,74 %	9,630
Катар	126,898 дол.	163,05 дол.	0,18 %	2,781
Кувейт	72,897 дол.	97,09 дол.	0,44 %	4,137
Бахрейн	47,303 дол.	21,86 дол.	0,29 %	1,569
Оман	29,289 дол.	17,12 дол.	2,21 %	4,829

Джерело:

https://www.economicdata.ru/union.php?menu=economicunions&un_id=56&un_ticker=GCC&union_show=country

Як можна побачити з наведеної вище таблиці, КСА дійсно має найбільшу капіталізацію ринку акцій і кількість населення на тлі невеликої частки сільського господарства в складі ВВП. Проте за часткою ВВП на душу населення Саудівська Аравія посідає лише четверте місце із шести країн регіону. Причинами такого стану речей є релігійно-політичні амбіції Ер-Ріяду. Теперішній фактичний правитель КСА – наслідний принц М. ібн Салман дотримується традицій саудитів і продовжує їхнє намагання очолити сунітів всього світу. Унаслідок цього КСА вимушене витратити значні кошти на військову сферу. Крім утримання значної кількості військовослужбовців,

Королівство на чолі коаліції арабських держав уже декілька років веде бойові дії на території Ємену. Тривалий дипломатичний конфлікт із Катаром також негативно позначився на саудівських фінансах. Жорстке стратегічне партнерство зі США, не тільки створює для КСА релігійно-політичні проблеми в зв'язку з перебуванням американського військового контингенту «на Святій землі», розв'язанням палестинської проблеми, але й змаганнями з РФ у нафтової галузі, що, наприклад, призвело до обвалу цін на нафту в березні поточного року (URL: <https://112.ua/mnenie/kak-saudovskaya-araviya-i-rossiya-obrushili-seny-na-neft-528519.html>). Разом з тим саме перебування ібн Салмана при владі та його жорсткий курс на придушення опозиції викликає протидію в середині країни з боку місцевих еліт. Фінансовому благополуччю королівства не сприяє і його постійна боротьба з Туреччиною та Іраном за першість у мусульманському світі. Ще одного потужного удару по КСА наніс коронавірус. Крім тих саудитів, що захворіли, уряд бентежить і ситуація навколо Мекки та Медини – в зв'язку з заборонаю хаджу казна держави несе багатомільйонні збитки.

Катар лідирує в показниках ВВП на душу населення й сільського господарства в складі ВВП (у цьому випадку використовується зворотний індекс – чим менша доля с/г, тим привабливішою є країна для потенційного співробітництва з Україною). Із запропонованих чотирьох позицій Катар має кращі показники в двох. Проте за кількістю населення країна займає передостанню позицію, що вказує на невелику ємність ринку і значною мірою нівелює її привабливість для подальшого співробітництва. Поруч із цим, у політичному вимірі треба враховувати, що з 2017 р. Катар перебуває в стані конфлікту з Саудівською Аравією, ОАЕ, Бахрейном, Єгиптом, Єменом, Мавританією через звинувачення в підтримці катарськими націоналістами аль-Каїди та Ісламської держави. З іншого боку, Туреччина, яка останніми роками веде політику розповсюдження власного впливу на території колишньої Османської імперії, ввійшла в жорстке протистояння з антикатарською коаліцією. Тому партнерство з Катаром може принести офіційному Києву зовнішньополітичні проблеми.

Кувейт займає треті-четверті позиції в таблиці, що загалом відповідає його теперішньому фінансово-економічному і навіть політичному стану. Країна значно зменшила фінансову підтримку, яка скеровувалася для ісламістських об'єднань за кордоном. У результаті має добрі відносини з усіма державами РСАДПЗ. Водночас особливої ініціативи до розбудови політико-економічного партнерства з Україною не виявляє.

Бахрейн та Оман стабільно займають останні або передостанні позиції щодо фінансово-економічної привабливості. Торкаючись ситуації в Бахреїні, варто звернути увагу на велику кількість шіїтів у країні, які періодично виступають проти центрального уряду. Іноді Саудівській Аравії для стабілізації ситуації доводиться вводити власні війська, тому влада Бахреїну перебуває під великим впливом з боку Ер-Ріяду.

ОАЕ за показниками, наведеними в таблиці, займає в складі ВВП другі місце за винятком частини сільського господарства. Проте останній показник не є принциповим у контексті відбору. Цей показник лише показує, що загалом для всіх країн РСАДПЗ є критичним імпорт сільгосппродукції. Таким чином, у фінансово-економічній сфері ОАЕ є найбільш привабливою державою для інтенсифікації двостороннього співробітництва. Про це, зокрема, свідчать другий за Катаром ВВП на душу населення, більша ніж утричі кількість населення проти катарського та друга за Саудівською Аравією капіталізація ринку акцій. Якщо за фінансово-економічними показниками ОАЕ можна вважати пріоритетною країною для розвитку економічної співпраці, то політичні здобутки Абу-Дабі менш відомі.

Тривалий час ОАЕ розглядалася як другорядна держава, яка діє під егідою Саудівською Аравії, і є молодшим партнером королівства. Від такої ролі Емірати відходили поступово і в результаті останніми роками наростили свій вплив у Сирії на противагу Туреччині й на тлі ослаблення Ірану. ОАЕ вирішили спрямувати значні фінансові ресурси на підтримку сирійського уряду Б. Асада для стабілізації економіки й стримування турецького впливу. Стратегічна мета Еміратів в регіоні – не допустити подальшого просування Туреччини в північній Сирії, розбавити вплив Ірану, знесилоного через санкції й коронавірус, завершити конфлікт мирно, роблячи ставку на центральний уряд та інтеграцію в нього «поміркованих» опозиціонерів з Каїрської та Московської платформ, які не вимагають відставки Б. Асада й займають куди м'якшу позицію, ніж їхні протурецькі й просаудівські колеги. Таким чином, у Сирії з'являється потенційно сильний гравець в особі ОАЕ, які намагатимуться реінтегрувати Сирію в арабську «сім'ю» на противагу Ірану й Туреччині, а також у тісній зв'язці з Росією, приймаючи її роль як нового регіонального поліцейського в цій частині Близького Сходу. Емірати також грають важливу роль у лівійському конфлікті. У 2016 р. ОАЕ захопили йеменський острів Сокотра. Завдяки цьому Абу-Дабі отримав стратегічно важливий контроль за регіоном, через який здійснюється транспортування значних обсягів нафтогазової сировини з Близького Сходу (URL: <https://www.liga.net/world/articles/zahvat-sokotry-zachem-emiraty-okkupirovali-yemenskiy-ostrov>).

На відміну від Кувейту, ОАЕ демонструють стійкий інтерес до розвитку двосторонніх відносин з Україною. Зі слів українського посла Ю. Полуреза, крім традиційної зацікавленості країн регіону до вітчизняної сільськогосподарської продукції, в Еміратах великим попитом користується продукція українських металургів. У 2017 р. експорт склав 130 млн дол. Планувалося співробітництво у сфері морських контейнерних перевозок. В ОАЕ активно використовуються розроблені в Україні методики у сфері відновлювальної медицини. У 2018 р. загальний обсяг торгівлі товарами та послугами між Україною та ОАЕ склав близько 960 млн дол. США. Основні експортні позиції: чорні метали, жири та олії, насіння й плоди олійних рослин. Головними статтями імпорту в Україну є пластмаса та полімерні

матеріали. Позитивне сальдо для України становить 406,9 млн дол. США (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>).

За сприяння посольства ОАЕ в Інституті міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка було відкрито Центр арабських досліджень. Крім того, за участю А. Гаргаша, Державного міністра закордонних справ ОАЕ, відбулася урочиста церемонія відкриття такого ж центру в Дипломатичній академії України ім. Геннадія Удовенка при МЗС і підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо співпраці між Дипломатичною академією України та Еміратською дипломатичною академією (URL: <http://arab.com.ua/ru/v-kyieve-otprazdnovali-47-uju-godovschinu-nacionalnogo-dnja-uae>).

На такій оптимістичній ноті хотілося б і завершити статтю. Проте треба звернути увагу, що більшість подій і контактів, про які йшлося, відбулися під час каденції попереднього Президента України. Теперішній Президент В. Зеленський також дуже активно запрошував до України закордонний бізнес, тому сподіватимемося, що прямі контакти з керівниками ОАЕ та нові спільні проекти вже чекають нас у недалекому майбутньому.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку

Сегментами і світової, і української економіки, що не найбільше постраждали від пандемії коронавірусу COVID-19, є ринки праці у світі та Україні. Причому український ринок праці зазнав негативного впливу пандемії COVID-19 одразу за кількома напрямками. По-перше, на розвиток ситуації на українському ринку праці впливають зміни в тому сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на внутрішній ринок України. По-друге, у тому сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на зовнішній (світовий) ринок. По-третє, на розвиток ситуації на українському ринку праці впливають зміни в стані, що склався нині з безпосередньою міграцією робочої сили з України закордон. Адже Україна є доволі великим нетто-експортером робочої сили та послуг праці на світовому ринку. Такий підхід до аналізу українського ринку праці за напрямками впливу ендогенних (зовнішніх) чинників на його розвиток в умовах пандемії COVID-19 надає можливість будувати більш обґрунтовані сценарії трансформації цього ринку залежно від подальшого перебігу пандемії COVID-19 у світі.

Хоча поділ впливу пандемії COVID-19 на український ринок праці за першим і другим напрямками місцями є дещо умовним. Наприклад, нинішнє скорочення обсягів виробництва електроенергії в Україні було пов'язано зі зменшенням її споживання в галузях вітчизняної економіки, що постачали

свою продукцію як на внутрішній ринок України, так і на експорт. Відповідно, зменшення потреби в робочій силі, професійна діяльність якої (наприклад, працівників вугільних шахт) безпосередньо або опосередковано пов'язана з виробництвом електроенергії, було обумовлено зміною кон'юнктури як українського, так і світового ринків.

Загалом, вплив пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці по всіх згаданих вище напрямках призводив до безпосереднього та опосередкованого зменшення залучення робочої сили до економічної діяльності. Такий безпосередній вплив на український ринок праці проявлявся через пряму тимчасову заборону або ж обмеження певних видів економічної діяльності в Україні та припинення / обмеження трудової міграції з України закордон. Опосередкований вплив пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці, у свою чергу, проявлявся через зміну (переважно зменшення) попиту на різні товари й послуги вітчизняних підприємств в Україні та закордоном, що відповідним чином змінювало (переважно зменшувало) потребу в живій праці (послугах робочої сили).

Утім, як зазначив наприкінці червня тодішній голова Національного банку України Я. Смолій, витoki більшості проблем українського ринку праці пов'язані не з COVID-19. Він виділив ряд проблем, які стали притаманними цьому ринку ще до початку пандемії COVID-19 у світі. На його думку, такими проблемами є такі. «По-перше, роками однією із системних проблем української економіки була невідповідність навичок претендентів тим вимогам, які встановлюють роботодавці. По-друге, низька продуктивність праці. По-третє, скорочення та старіння населення. По-четверте, трудова міграція. По-п'яте, низький рівень участі жінок у робочій силі» (URL: https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/nbu-prognozuye-pik-bezrobittya-v-drugomu-kvartali-349230_.html).

Хоча, звичайно, існування зазначених проблем українського ринку праці ще в допандемічний період зовсім не означає, що пандемія COVID-19 не мала впливу на розвиток ситуації на цьому ринку. Ця пандемія радше внесла певні корективи в прояви означених проблем вітчизняного ринку праці та ймовірні шляхи їх розв'язання. Зокрема, Я. Смолій повідомив журналістів щодо ряду проявів поточного впливу коронакризи на розвиток ситуації на ринку праці, на яких ми зупинимося далі в процесі аналізу теми цієї праці.

Загалом вплив пандемії COVID-19 на світову та українську економіки протягом березня – липня 2020 р. призвів до ряду таких змін на вітчизняному ринку праці:

- фактичного скорочення зайнятості в Україні;
- зростання кількості безробітних в Україні;
- зменшення кількості українців, що працюють закордоном (трудових мігрантів);

– зменшення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплати, втрати роботи та доходів фізичних осіб-підприємців.

Причому для формування адекватного уявлення про розвиток ситуації на українському ринку праці треба враховувати перебіг подій не лише щодо офіційної трудової та підприємницької діяльності, а й тіньової зайнятості населення. Хоча, звичайно, в останньому випадку достовірність і точність отриманої інформації буде значно нижчою від офіційних даних.

Водночас масштаби впливу пандемії COVID-19 на розвиток ситуації на українському ринку праці визначається не лише переліченими вище чинниками, а значною мірою залежить і від трудомісткості різних галузей та секторів економіки, їх придатності до дистанційних форм організації своєї діяльності. Саме тому найбільш постраждали від епідемії COVID-19 в Україні працівники сфери послуг. Адже процес функціонування цього сегмента вітчизняної економіки є вельми трудомістким, оскільки технологічні процеси у сфері послуг менше, ніж у багатьох інших сферах економічної діяльності піддаються механізації та автоматизації, унаслідок чого вони потребують значних питомих витрат саме живої людської праці для свого здійснення.

Добре відомо, що із запровадженням у березні в Україні карантину через пандемію COVID-19 у світі діяльність доволі значного сегмента сфери послуг вітчизняної економіки було тимчасово зупинено саме згідно з рішеннями органів державної влади, а не внаслідок зміни кон'юнктури ринку, тобто під впливом ухвали адміністративних рішень, а не дії економічних чинників. Причому попри нагальну необхідність запровадження карантинних обмежень у деяких сферах життєдіяльності українського суспільства вже безпосередньо адміністративний характер впровадження відповідних заходів створив передумови для формування певних соціально-психологічних процесів, у тому числі й протестного характеру, які в подальшому стали доволі потужно впливати на вітчизняний ринок праці.

Так, згідно з даними Державної служби статистики України, сукупно в таких сферах економічної діяльності, як оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, тимчасове розміщування й організація харчування, фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном, мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, працювало 28 % усього зайнятого населення в економіці України. І саме економічна діяльність цих сфер вітчизняного господарства зазнала найбільших втрат через запровадження карантину в нашій державі.

Звичайно, економічну діяльність не всіх суб'єктів господарювання в зазначених галузях було повністю зупинено в період запровадження жорсткого режиму карантину в Україні. Наприклад, у сфері торгівлі працювали продовольчі магазини. Банківські установи – тимчасово припинили роботу лише частини їхніх відділень. З іншого боку, навіть у сфері охорони здоров'я деякі медичні установи під час карантину частково

обмежили свою діяльність. Наприклад, у відпустку за власний рахунок було відправлено частину працівників поліклінічних відділень та наукових медичних установ.

Частково згорнули свою діяльність і підприємства інших галузей української економіки, включаючи промисловість та будівництво. У результаті значно збільшилася чисельність персоналу підприємств цих галузей, який хоча й не було звільнено, але фактично не працював. Водночас така невизначеність щодо подальших перспектив їхньої трудової діяльності обмежувала активність зазначеної категорії працівників щодо пошуку нового місця роботи. Тим більше що негативного впливу від запровадження карантину через пандемію коронавірусу COVID-19 певним чином зазнала практично вся українська економіка.

Як зазначається в підготовленому НБУ «Макроекономічному та монетарному огляді. Червень 2020 року», «через падіння сукупного попиту потреба в робочій силі у травні – червні 2020 р. залишалася нижчою, ніж до карантину. Натомість пропозиція робочої сили повністю відновилася на тлі відновлення роботи транспорту й пом'якшення карантину». Зазначені зміни потреби в робочій силі знайшли своє відображення в динаміці оплати праці. «Сповільнення спаду у базових галузях у травні сприяло зростанню зарплати [на 3,0 % рік до року (р/р) у номінальному та 1,4 % р/р у реальному вимірі]. Також підтримку зарплатам надавали надбавки медичним працівникам, що працюють з хворими на COVID-19. У травні зниження кількості штатних працівників сповільнилося, а фонд оплати праці повернувся до зростання».

Причому наведені в зазначеному документі НБУ дані свідчать, що, попри загальне поліпшення ситуації із зарплатами найманих працівників в українській економіці в цілому, у ряді галузей ситуація із зарплатами була доволі складною. Насамперед це стосується готельно-ресторанного бізнесу, де заробітна плата працівників у березні нинішнього року була меншою, ніж в аналогічному періоді минулого року, приблизно на 18 %, а у квітні й травні 2020 р. – більше ніж на 40 % меншою, ніж в аналогічні місяці 2019 р. У квітні – травні мало місце скорочення зарплат «на транспорті», у торгівлі й будівництві, а в промисловості – лише у квітні. Причому, якщо в торгівлі й «на транспорті» це було пов'язано з прямим адміністративним обмеженням чи навіть заборонаю на здійснення підприємницької діяльності в цих галузях, то в будівництві й промисловості – з падінням ринкового попиту на продукцію цих галузей. Крім того, у будівництві через запровадження карантинних обмежень на роботу транспорту виникли проблеми з доставкою працівників на об'єкти будівництва.

У червні, на тлі послаблення карантинних обмежень, ділова активність в Україні потроху зростала, що позитивно позначилося на функціонуванні ринку праці. Однак збереження доволі високого рівня захворюваності на COVID-19 у нашій державі створює певні загрози для відновлення деяких карантинних обмежень у сфері підприємницької діяльності, що, у свою

чергу, знову може справити негативний вплив на функціонування вітчизняного ринку праці.

Разом з тим, як наголошує оглядач інтернет-видання «Деловая столица» О. Куц, «нинішня карантинна модель призвела в стан криз і тіньову економіку, причому навіть сильніше, ніж офіційну. Водночас інструменти державної підтримки тут доволі обмежені: практично неможливо дотувати роботодавців у “тіні” за рахунок бюджету з метою збереження їм робочих місць». До того ж він наголошує, що під час попередніх економічних потрясінь в Україні «сектор тіньової зайнятості зазвичай самостійно переживав кризу, більше того, був своєрідним буфером для скидання надлишкового фіскального та регулятивного тиску в економіці, підхоплюючи хвилі звільнених в офіційному секторі» (URL: https://www.dsnews.ua/vlast_deneg/ubitaya-ten-chem-pridetsya-zanimat-bezrobotnyh-posle-karantina-18052020123800).

Однак нинішня економічна криза в нашій державі, на відміну від попередніх, пов'язана із запровадженням в Україні та в багатьох державах світу, насамперед у європейських, прямих обмежень для здійснення ряду видів економічної діяльності, особливо трудомістких видів економічної діяльності у сфері послуг. Саме це призвело не лише до стрімкого скорочення ділової активності в багатьох галузях, пов'язаних з безпосереднім наданням товарів і послуг населенню, а також мало мультиплікативний ефект щодо доходів бізнесу й найманих працівників у інших галузях більшості національних економік світу.

Попри відносно невеликі масштаби епідемії COVID-19 в Україні порівняно, наприклад, з державами Європи, Америки та сусідньої Росії, незвичний характер перебігу, викликаний нею, економічної кризи позначився на розвитку ситуації на вітчизняному ринку праці. Зокрема, характерною ознакою ринку праці в Україні стали великі масштаби прихованого безробіття за одночасно відносно невеликих масштабів зростання офіційно зареєстрованого безробіття.

Наприклад, згідно з розрахунками інвестиційної компанії «Dragon Capital», «кількість безробітних в Україні, за підсумками квітня 2020 р., зросла з приблизно 9 до 20 %. Це означає, що із 17 млн робочих місць, що включають і тіньову економіку, 3,4 млн підуть у нікуди», – зазначено в статті журналу «Новое время» (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/bezrobittya-v-ukrajini-skilki-ukrajinciv-vtratili-robotu-cherez-karantin-novini-ukrajini-50085855.html>). У свою чергу, згідно з оцінкою глави Кабінету Міністрів України Д. Шмигала, публічно представленою у Верховній Раді, у 2020 р. треба очікувати зростання безробіття в Україні до 9,4 %, при тому що в 2019 р. цей показник становив 8,2 % (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/bezrobittya-v-ukrajini-shmigal-rozpoviv-naskilki-zroslo-kilkist-bezrobotnih-novini-ukrajini-50093649.html>).

Достеменно зауважимо, що, за даними Держстату України, у період з I кварталу 2016 р. до I кварталу 2020 р. включно рівень безробіття населення

України віком 15–70 років коливався в межах 7,3–10,1 %. У I кварталі 2020 р., наприкінці якого й було запроваджено карантин в Україні, рівень безробіття населення віком 15–70 років становив 8,6 %. Однак у I кварталі 2019 р. рівень безробіття населення України віком 15–70 років становив 9,2 %, тоді як за підсумками 2019 р. він, як зазначено вище, становив 8,2 %.

Щорічно у II–III кварталах (квітень – вересень) рівень безробіття в Україні традиційно істотно знижується, що пов'язано з активізацією ділової активності в аграрному секторі, харчовій промисловості, «на транспорті», а також у сфері послуг, особливо в таких її сегментах, як торгівля, громадське харчування, туризм і відпочинок. Однак у II кварталі 2020 р. саме ці сегменти вітчизняної економіки, крім сільського господарства й харчової промисловості, зазнали найбільших обмежень щодо своєї діяльності через запровадження карантину. І хоча, як повідомив 11 червня Прем'єр-міністр Д. Шмигаль під час пресконференції «100 днів уряду», Кабінет Міністрів України очікує відновлення зростання вітчизняної економіки, починаючи з третього кварталу 2020 р., це зовсім не означає, що очікуваного зростання буде достатньо, щоб компенсувати наслідки спаду української економіки у II кварталі цього року. Так, динаміка української економіки, поза сумнівом, позначиться на розвитку вітчизняного ринку праці. Тому цього року й рівень безробіття в Україні навіть у II–III кварталах, найкращих для зайнятості населення, буде вищим, ніж у попередні роки.

Однак Кабінет Міністрів, як видно з наведених вище статистичних даних, включаючи урядові оцінки, очікує, що запровадження карантину справить не надто сильний негативний вплив на зростання безробіття в Україні. Тому, судячи з усього наведеного вище, урядові експерти припускають, що рівень безробіття в Україні в II–IV кварталах цього року коливатиметься в межах 10–12 %. Зі свого боку, фахівці Національного банку України вважають, що рівень безробіття в Україні досягне свого максимуму в II кварталі 2020 р. на тлі пандемії коронавірусу й становитиме близько 11,5 проти 8,2 % у 2019 р. Я. Смолій підкреслив, що за рахунок ослаблення карантину та поступового відновлення вітчизняної економіки безробіття серед українців почне скорочуватися, хоча й залишиться на вищому рівні, ніж у минулому році.

Щоправда, судячи з прогнозованих вище показників рівня безробіття в Україні у 2020 р., фахівці Кабінету Міністрів і Національного банку виходять з того, що в осінньо-зимовий період 2020–2021 рр. чергової хвилі пандемії COVID-19 у світі не станеться. Адже, у разі якщо зазначені припущення не справляться, то нова хвиля пандемії перекреслить не лише прогнозовану динаміку безробіття в Україні, а й істотно змінить інші параметри українського ринку праці.

Утім, самі по собі статистичні дані щодо загального рівня безробіття в Україні ще не повною мірою ілюструють складний характер цього аспекту функціонування ринку праці на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки. Фахівці добре знають, що в короткотерміновому плані гнучкість

ринку праці є вельми слабкою. Тобто втрата місця постійної роботи дуже часто не призводить до миттєвого працевлаштування звільнених працівників навіть за наявності відповідних вакансій. Це пов'язано з дією ряду економічних і соціально-психологічних чинників.

Зокрема, власне поняття наявності вакансій для звільнених працівників далеко не завжди однозначне. Адже нове місце потенційного працевлаштування за характером своєї роботи, рівнем оплати праці та рядом інших ознак не завжди ідентичне втраченому працівником місцю роботи. І тому людина, що втратила роботу, не завжди й не одразу може погоджуватися на запропоновані їй нові місця роботи. Тобто за суто формальної наявності вакансій для працевлаштування безробітних їхня чисельність певний час може й не зменшуватися.

До того ж треба враховувати й територіальний аспект обліку кількості безробітних і вакансій для працевлаштування. Для того щоб безробітний заповнив певну вакансію, відповідний роботодавець, як правило, повинен перебувати або в тому ж населеному пункті, або в межах належної транспортної доступності, тобто відносно недалеко. Саме тому на рівні України в цілому чи навіть окремих областей у межах певного виду економічної діяльності наявні вакансії можуть співіснувати з певною кількістю безробітних фахівців цього ж виду економічної діяльності.

Ще більш неоднозначна реакція працівників на тимчасову втрату роботи, як, наприклад, перебування доволі тривалий період часу в неоплачуваній відпустці, що може розглядатися як одна з форм прихованого безробіття. У цьому випадку працівники далеко не завжди звільняються з такого місця роботи, якщо не впевнені в тому, що знайдуть відповідне місце нової роботи. Це пов'язано зі складною соціально-психологічною проблемою вибору, з якою стикаються працівники, що перебувають доволі тривалий період часу в неоплачуваній відпустці, особливо в малих населених пунктах, де пропозиція робочих місць доволі часто є обмеженою.

У цьому плані показовою й симптоматичною є ситуація із заборгованістю з виплати заробітної плати. За даними Державної служби статистики України, станом «на 1 червня 2020 р. загальна сума заборгованості з виплати заробітної плати становила 3 142,8 млн грн, або 104,9 % порівняно з 1 травня 2020 р. Заборгованість працівникам економічно активних підприємств на 1 червня 2020 р. становила 1 958,3 млн грн (107,5 % порівняно з 1 травня 2020 р.)».

Причому в лютому 2020 р. заборгованість працівникам економічно активних підприємств зменшилася на 12 млн грн, у березні – зменшилася вже на 74 млн грн. У квітні тренд повернув на протилежну сторону: заборгованість працівникам таких підприємств зросла на 6 млн грн, а в травні заборгованість зросла вже на 136 млн грн. Також варто звернути увагу на те, що на заборгованість працівникам економічно активних підприємств станом на 1 червня 2020 р. припадало 62,3 % від сукупної суми заборгованості з виплати заробітної плати в Україні, тоді як на цю ж дату 2019 р. аналогічний

показник становив 56,7 %. На заборгованість працівникам економічно неактивних підприємств станом на 1 червня 2020 р. припадало 4,0 % від сукупної суми заборгованості з виплати заробітної плати в Україні, тоді як на цю ж дату 2019р. аналогічний показник становив 15,0 %. Таке значне збільшення питомої ваги заборгованості з виплати заробітної плати економічно активних підприємств станом на 1 червня 2020 р. свідчить про велике зростання прихованого безробіття в Україні під впливом пандемії COVID-19 у світі. Тобто згадувані вище затримки з виплатою зарплати, разом з масовим перебуванням працівників у неоплачуваній відпустці, є однією з форм прихованого безробіття.

І хоча проведений вище аналіз свідчить про доволі значне зростання безробіття в Україні під впливом пандемії COVID-19 у світі, кількість офіційно зареєстрованих безробітних набагато менша від тієї, яку можна було б очікувати на підставі наведених вище оцінок. Адже при тому що безробітне населення віком 15–70 років у I кварталі 2020 р. становило 1 548,6 тис. осіб, а станом на 1 червня 2020 р. в Україні 511,4 тис. осіб мали статус безробітного. Тобто чисельність безробітного населення віком 15–70 років більше ніж на 1млн осіб перевищувала чисельність офіційно зареєстрованих безробітних. Ця розбіжність, мабуть, пов'язана також із сумнівами населення щодо ефективності роботи Державної служби зайнятості України, особливо з функціонуванням масштабної тіньової зайнятості населення в нашій державі.

Утім, динаміка кількості осіб, що офіційно мали статус безробітного, загалом доволі точно відображає зміни зайнятості в галузях, що різною мірою постраждали від пандемії COVID-19 у світі та запровадження карантину в Україні. Зокрема, станом на 1 червня 2020 р. кількість осіб, що мали статус безробітного у сфері організації харчування, зросла, порівняно з аналогічною датою 2019 р., у 3,6 раза; у сфері операцій з нерухомістю – у 2,1 раза; у переробній промисловості – у 2 рази. Загалом же кількість осіб, що мали статус безробітного в Україні, за рік зросла в 1,7 раза. Причому тільки в період з 12 березня по 15 червня поточного року кількість зареєстрованих безробітних в Україні зросла на 154,97 тис. осіб. Хоча наприкінці червня в Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України повідомили, «що 156 тис. осіб вдалося працевлаштувати лише через фонди зайнятості за період з початку коронавірусу. Ще майже 216 тис. працівників (з них понад 71 тис. – ФОП) отримують фінансову допомогу через свої підприємства за програмою щодо часткового безробіття».

Згідно з повідомленням сайту «Новое время» від 7 липня, міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства І. Петрашко повідомив, що «баланс по безробіттю контрольований – не відбулося істотного стрибка кількості безробітних на 1–2 млн, чого ми боялися. Зараз кількість безробітних не росте вже третій тиждень поспіль, залишається в межах 517 тис. людей. Нові безробітні реєструються, але й зростає кількість тих, хто знайшов роботу». Він додав, що з початку карантину працевлаштувалося 174 тис. безробітних, а робочі місця створює, зокрема,

програма «Велике будівництво». При цьому міністр І. Петрашко зазначив: «У нас інша проблема з'являється – падає сплата єдиного соціального внеску (ЄСВ), тобто кадри частково переміщуються в тінь» ([URL: https://nv.ua/ukr/biz/economics/tinova-zaynyatist-zrostaye-ministr-ekonomiki-novini-ukrajini-50098479.html](https://nv.ua/ukr/biz/economics/tinova-zaynyatist-zrostaye-ministr-ekonomiki-novini-ukrajini-50098479.html)).

Водночас треба наголосити, що зменшення сплати ЄСВ, який сплачується роботодавцями залежно від сумарної величини фонду заробітної плати всіх працівників підприємства, установи чи організації, може бути пов'язано не лише зі зростанням різних форм тіньової зайнятості, а й з такою формою прихованого безробіття, як вимушена відпустка працівників без збереження заробітної плати або ж з неповною зайнятістю в підприємствах, установах чи організаціях. До того ж негативний вплив пандемії COVID-19 у світі на українську економіку різко загострив застарілі проблеми вітчизняного ринку праці, включаючи поширення прихованого безробіття та неповну зайнятість. Масштабним проявом цього соціально-економічного явища стали події у вітчизняній вугільній промисловості. Скорочення світової та української економіки під впливом пандемії COVID-19 призвело до скорочення попиту на електроенергію та вугілля, яке використовується для її виробництва на теплових електростанціях в Україні. Ринковою реакцією вітчизняної вугільної промисловості на це стало тимчасове припинення видобутку вугілля та виведення працівників шахт у простій. Наприклад, працівників шахт «ДТЕК Добропіллявугілля» вивели в простій з 1 квітня, а найбільшого вугільного підприємства України «ДТЕК Павлоградвугілля» – з 20 квітня.

Як повідомив під час квітневого онлайн-брифінгу генеральний директор «ДТЕК» М. Тимченко, таке рішення дасть змогу акумулювати кошти на виплату зарплат працівникам компанії. Він зазначив, що компанія в період вимушеного простою зможе оплачувати працівникам тільки мінімальні гарантії згідно з Колективним договором. Наприклад, зарплата гірничого робітника очисного вибою «впаде» з 19 до 10 тис. грн. За словами ж генерального директора «ДТЕК Енерго» Д. Сахарука, унаслідок простоювання вугільних підприємств не працювало 26 тис. осіб.

Раніше роботу «ДТЕК Павлоградвугілля» планували відновити з 15 травня, а «ДТЕК Добропіллявугілля» – з 1 червня у випадку скорочення виробництва електроенергії на АЕС згідно із затвердженим раніше Міненерго енергетичним балансом. Утім цього не сталося. Як зазначалося на офіційному сайті «ДТЕК Енерго», «залишається невирішеним питання низьких цін на електроенергію від ТЕС. Через бездумні ініціативи державного регулятора НКРЕКП і маніпуляції трейдерів-спекулянтів ціни на електроенергію ТЕС штучно занижуються і тримаються на рівні в середньому 1250 грн/МВт-год. Це значно нижче рівня беззбитковості. А це впливає і на “вугільну складову” тарифу. Через це за енергетичне вугілля неможливо отримати достатньо грошей, щоб компенсувати витрати на його видобуток, на виплату зарплати шахтарям. Протягом усього червня жодної

тонни вугілля з аварійних складів “ДТЕК Добропіллявугілля” не було відвантажено на адресу теплової генерації, на складах майже 150 тис. тонн незатребуваного вугілля.

Тому “ДТЕК Енерго” змушений продовжити простій шахт “ДТЕК Добропіллявугілля” і ЦЗФ “Жовтнева” з до 1 серпня 2020 р. Компанія продовжує робити все необхідне, щоб зберегти виробництво, підтримати його життєдіяльність. Простій триватиме для 6,5 тис. співробітників шахт і збагачувальної фабрики, які продовжать отримувати заробітну плату в розмірі окладу (тарифної ставки). Решта 1,2 тис. співробітників будуть задіяні в підтримці виробництва – провітрюванні гірничих виробок, відкачуванні води, контролі стану обладнання». Зазначається також, що керівництво компанії «ДТЕК Енерго» робить усе можливе, щоб виправити ситуацію і вивести підприємства з кризи, та перераховано вжиті заходи (URL: <https://energo.dtek.com/media-center/press/shakhty-dtek-dobropoleugol-nemogut-voznobovit-rabotu-iz-za-prodolzhayuschegosya-krizisa-v-energetike-strany>).

Треба також наголосити, що з подібними проблемами стикнулися й державні шахти. Так, заборгованість генеруючої компанії «Центренерго» перед державними вугільними шахтами на кінець червня становила 350,7 млн грн. Зокрема, у пресслужбі цієї держкомпанії повідомили, що державним вугільним шахтам згідно з планом погашення заборгованості перед шахтарями 53 млн грн із вказаної суми були перераховані в останні два тижні червня, 49 млн грн – 1 липня. Загальна сума, запланована до оплати державним вугільним шахтам в липні, становитиме 120 млн грн (URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/tsentrenerho-planovo-pohasilo-borh-pered-derzhshakhtami-na-102-mln-hrn.html>).

Нагадаємо, що Кабінет Міністрів на засіданні 17 червня визначив пріоритетним використання вугілля вітчизняного виробництва при виробництві електричної енергії на українських теплоелектростанціях. Утім, як зазначив наприкінці червня в інтерв'ю «НВ Бізнес» голова Фонду державного майна України (ФДМУ) Д. Сенніченко, «на сьогодні, з урахуванням низької ціни газу і високої ціни вугілля державних шахт, компанії (“Центренерго” – Прим. авт.) вигідно працювати на комбінованій моделі. І компанія може забирати весь обсяг вугілля всіх державних шахт. Однак за багаторічне відтягування реформи вугільної галузі та підвищення ефективності шахт платять усі громадяни України. Безпосередньо з бюджету щороку дотується шахти на мільярди гривень». І далі він зазначив, що «одна компанія не може бути дійною коровою з порятунку 29 державних шахт» (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/centrenergo-ne-mozhe-but-diynoyu-korovoyu-z-poryatunku-29-derzhshaht-sennichenko-novini-ukrajini-50095513.html>). Зі свого боку, на початку липня в .о. міністра енергетики О. Буславець заявила, що, «незважаючи на рішення Кабінету Міністрів щодо пріоритетного використання вітчизняного вугілля на теплових

електростанціях, на сьогодні “Центренерго” продовжує використовувати природний газ для виробництва електричної енергії».

Тобто в енергетичному сегменті української економіки склалася вельми суперечлива ситуація. З одного боку, суто з позицій ефективності (прибутковості) виробництва електроенергії в Україні за умов скорочення попиту на неї, виробляти електроенергію з вітчизняного вугілля доволі часто економічно не вигідно. Цей підхід фактично озвучений вище головою ФДМУ Д. Сенниченком. З іншого боку, у більш широкому контексті, тобто не лише в суто економічному, а й соціальному плані, використання вітчизняного вугілля для виробництва електроенергії дає змогу в короткотерміновому періоді за нинішніх умов розв’язати деякі проблеми ринку праці та підтримати зайнятість населення України.

І уряд, судячи з повідомлень ЗМІ, схилився до другого підходу розв’язання згаданої проблеми. Згідно із заявою гендиректора «ДТЕК Енерго» Д. Сахарука, 13 липня вуглевидобувні підприємства компанії «ДТЕК Добропіллявугілля», які входять до енергетичного холдингу «ДТЕК», починають працювати після чотиримісячного вимушеного простою через незатребуваність українського вугілля теплоелектростанціями. Це стало можливим після укладання контракту на поставку вугілля цих шахт з державною компанією «Центренерго». Ця компанія купуватиме вугілля за ціною імпортного паритету (формула Роттердам+). Повідомлено, що контракт було укладено «в результаті довгих та важких перемовин, за посередництва Офісу Президента та Міністерства енергетики». Причому в «ДТЕК Енерго» стверджують, що вугілля «ніде в Україні купити на більш вигідних умовах “Центренерго” не зможе, тому що це на 20 % дешевше, ніж вугілля державних шахт, та на 10 %, ніж ціна на газ» ([URL: https://nv.ua/ukr/biz/markets/groshi-ahmetova-dtek-prodavatime-vugillya-derzhavnomu-centrenergo-po-formuli-cini-rotterdam-novini-ukrajini-50099617.html?utm_source=site&utm_medium=widget&utm_campaign=editors_choice_business](https://nv.ua/ukr/biz/markets/groshi-ahmetova-dtek-prodavatime-vugillya-derzhavnomu-centrenergo-po-formuli-cini-rotterdam-novini-ukrajini-50099617.html?utm_source=site&utm_medium=widget&utm_campaign=editors_choice_business)).

Однак урешті-решт порядок узгодження двох згаданих вище підходів визначається фінансовими можливостями державного та місцевих бюджетів. На жаль, в Україні ці можливості значно менші, ніж, наприклад, у країнах – членах Європейського Союзу, причому не лише найбільш розвинутих, а й менш економічно потужних. Тому для ефективного розв’язання проблеми державної підтримки вітчизняної вугільної промисловості з метою забезпечення зайнятості її працівників треба спеціально проаналізувати стан та ймовірну динаміку державних фінансів України принаймні до кінця 2020 р. Однак розв’язання цієї проблеми може відбуватися лише в рамках загальної стратегії соціально-економічного розвитку нашої держави.

До того ж з проблемою прихованого безробіття стикаються й інші великі галузі та підприємства української економіки. Так, у червні ЗМІ повідомили, що «АТ Укрзалізниця з 1 липня переводить на чотириденний робочий тиждень співробітників апаратів управліннь центрального офісу

компанії, регіональних філій і філій та інженерно-технічних працівників». Хоча запровадження неповного робочого тижня не стосуватиметься «робочих, що займаються: капітальними роботами (реконструкцією і ремонтом колій, стрілочних переводів, штучних споруд); ремонтом, обслуговуванням і налагодженням основного технологічного обладнання; безпосередніми перевезеннями вантажів і пасажирів і їх обслуговуванням». Зазначається також, що «в кінці серпня компанія повернеться до перегляду цього рішення». Причому в. о. голови правління Укрзалізниці І. Юрик «наголосив, що повернення до повного робочого тижня залежатиме від відновлення економіки України та обсягів вантажних залізничних перевезень».

Водночас особливу тривогу викликає стрімке зростання безробіття під впливом коронакризи у високотехнологічних галузях економіки. Наприкінці червня з'явилося повідомлення, що «Міжнародний аеропорт “Київ” розпочинає поетапне скорочення своїх співробітників на тлі глибокої кризи, у якій опинилася авіаційна галузь через пандемію коронавірусу. Загалом в аеропорту (ТОВ “Мастер-Авіа”) працює близько 2 тис. осіб. У суміжних підприємствах, які співпрацюють з аеропортом, ще 8 тис. співробітників. Аеропорт “Київ” – другий за пасажиропотоком аеропорт України, ...другий за кількістю відрахувань до бюджету Києва, платник податків серед комунальних підприємств міста. На жаль, нам доведеться скоротити 50 % персоналу, у тому числі висококваліфікованих фахівців галузі», – зазначено в повідомленні пресслужби Міжнародного аеропорту «Київ» (URL: <https://iev.aero/press-centre/news/389>).

Однак у випадку зі скороченням працівників Міжнародного аеропорту «Київ» проблема полягає не просто в кількості людей, що втрачають роботу (тим більше ринок праці в Києві достатньо потужний та гнучкий, щоб запропонувати роботу не лише 1 тис. осіб, а й 4 тис. осіб). Суть проблеми – втрата роботи висококваліфікованими працівниками саме авіаційної галузі. Для України, що має власну авіаційну промисловість і прагне (принаймні згідно із заявами різних посадовців, що лунають протягом багатьох років) зробити її одним із провідних секторів національної економіки, наявність достатньої кількості фахівців авіаційної галузі є критично важливою. Тобто проблема втрати роботи висококваліфікованими працівниками авіаційної галузі виходить за межі суто ринку праці та набуває стратегічного значення для української економіки загалом.

Водночас характерною ознакою функціонування української економіки є експорт робочої сили у формі трудової міграції наших співвітчизників. І ця сфера економічної діяльності теж зазнала потужного впливу пандемії COVID-19. Так, наприкінці червня тодішній голова НБУ Я. Смолій заявив, що «частина українців, які працюють за кордоном, навіть не поверталися додому під час введення карантину, оскільки їх, зокрема, лякала перспектива пошуку роботи в Україні. А ті, хто повернувся, тепер змушені конкурувати з місцевими звільненими за робочі місця з не завжди порівнянними

зарплатами. Через це вони знову почали виїжджати на заробітки закордон, як тільки стартувало пом'якшення карантинних обмежень, адже в тій же Польщі потреба в українських працівниках нікуди не зникла» (URL: https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/nbu-prognozuye-pik-bezrobittya-v-drugomu-kvartali-349230_.html).

Утім, попит на українську робочу силу закордоном не зник. Так, ЗМІ, з посиланням на посла Польщі в Україні Б. Ціхоцького, зазначають, що в Польщі безкоштовно тестують на коронавірус працівників з України там, де вони працюватимуть. Щоправда, при цьому протягом перших восьми днів для приїжджаних обмежено пересування по країні. Фінляндія цього року планує привезти майже 9 тис. українських робітників для збору врожаю, повідомив представник Міграційної служби Фінляндії Т. Хухтілайнен. Зі свого боку, за інформацією італійських ЗМІ, уряд цієї держави, на тлі пандемії COVID-19, вирішив тимчасово легалізувати мігрантів, які працюють у сільськогосподарському секторі або в домашньому господарстві, не маючи дозволу на проживання. Щоб скористатися новою схемою, заявникам потрібно буде довести, що вони мають досвід роботи в секторі домашніх послуг або сільському господарстві. Нові правила дадуть змогу іноземним громадянам отримати вид на проживання терміном дії на півроку, якщо вони є сільськогосподарськими або домашніми працівниками і в'їхали до Італії до 8 березня 2020 р. Тобто й у 2020 р. трудова міграція громадян України закордон продовжить функціонувати. Але вже цілком очевидно, що цього року масштаби цієї міграції будуть помітно менші, ніж минулого й позаминулого років.

Водночас зменшення кількості українських трудових мігрантів під тиском пандемії коронавірусу COVID-19 позначилося й на сумах приватних переказів іноземної валюти в Україну з-за кордону. Так, за інформацією сайту «Фінансовий клуб», з посиланням на дані НБУ, «обсяг грошових переказів трудових мігрантів в Україну з-за кордону в травні 2020 р. становив 805 млн дол., що на 2,5 %, або 21 млн дол. менше, ніж у квітні». Він також на 20,7 % менше аналогічного показника за травень минулого року, який становив 1 015 млн дол. «За січень – травень 2020 р. обсяг приватних грошових переказів в Україну з-за кордону впав на 2,1 % – до 4,54 млрд дол. проти аналогічного періоду торік (4,64 млрд дол.)» (URL: <https://finclub.net/ua/news/hroshovi-pereказы-v-ukrainu-v-travni-vpaly-na-2-5protsent.html>).

Враховуючи цьогорічне скорочення кількості трудових мігрантів з України, треба очікувати й на зменшення сум коштів, які вони направлятимуть в Україну до кінця нинішнього року. Зменшення ж сум приватних переказів в Україну з-за кордону в 2020 р. відображає фактичний процес зменшення доходів населення нашої держави загалом. Так, згідно з оцінкою фахівців НБУ, представленою у «Звіті про фінансову стабільність. Червень 2020 року», «у 2020 р. трирічна тенденція зростання доходів припиниться. Побоювання другої хвилі пандемії коронавірусу стримуватиме

відновлення робочих місць. Зростання зарплат після зняття карантинних обмежень малоймовірне. Ще до початку кризи стрімке зростання витрат на оплату праці стримувало ріст рентабельності підприємств. Скоротиться й дохід фізичних осіб-підприємців, що наразі формує майже чверть наявного доходу населення – цей сегмент карантинні обмеження зачепили чи не найбільше». Так, «за даними Info Sapiens, у квітні респонденти здебільшого повідомили про погіршення свого добробуту. Цей показник опустився до рівня 2016 р., коли економіка тільки почала відновлюватися після попередньої кризи. У травні через послаблення карантинних обмежень оцінка власного матеріального становища населенням дещо покращилася, але залишається нижче рівня початку цього року».

Проведений аналіз свідчить, що під впливом пандемії коронавірусу COVID-19 український ринок праці зазнав істотних змін. Останнім часом він поступово відновлюється від шоку, викликаного цією коронакризою. Однак при цьому деякі зміни у функціонуванні вітчизняного ринку праці можуть мати подальший розвиток. Тому доцільно прислухатися до чисельних порад соціологів щодо нагальної необхідності проведення перепису населення України.

Генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології В. Паніотто зазначає, що «з будь-якої позиції, яка потребує планування, потрібні дані щодо кількості та якості населення, яке проживає на тій чи іншій території. Якщо планувати наосліп, то і люди, і держава неминуче щось втрачатимуть» (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-53052403>). У кризових ситуаціях, з якими неодмінно Україна стикатиметься й надалі в недалекому майбутньому, такі втрати будуть надто значними. Особливо для вітчизняного ринку праці та соціальної сфери нашої держави. Тим більше що останній перепис населення в Україні проводився у 2001 р.

Але на думку міністра Кабінету Міністрів України О. Немчінова, провести перепис населення до кінця цього року неможливо. По-перше, через епідемію коронавірусу, яка цілком може перетворити переписувачів у суперпоширювачів інфекції. По-друге, тому що 3,4 млрд грн, що закладені в бюджеті 2020 р. на його проведення, уже направили до Фонду боротьби з коронавірусом (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-53052403>).

Однак друге заперечення видається необґрунтованим на тлі спрямування значно більших сум коштів з цього фонду на будівництво автодоріг. Тоді як проблема належного захисту від інфекції потребує ретельного дослідження. Адже для ефективного управління національною економікою треба знати не лише чисельність населення та робочої сили в масштабах держави, а також мотивацію його соціальної поведінки, у тому числі й на рівні низових адміністративно-територіальних одиниць *(При підготовці праці було використано інформацію з таких джерел: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (<http://me.gov.ua>); Державна служба статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Державна служба зайнятості (<https://www.dcz.gov.ua>); Національний банк*

України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Делова столица (<http://www.dsnews.ua>). – 2020. – 15.06; Дзеркало тижня (<http://dt.ua>). – 2020. – 22, 28.05; 11, 25.06; 3.07; ДТЕК Енерго (<https://energo.dtek.com>); Міжнародний аеропорт «Київ» (<https://iev.aero/press-centre/news/389>); Минпром (<http://minprom.ua>). – 2020. – 15.06; Новое время (<http://nv.ua>). – 2020. – 14.04; 3, 8.05; 11, 22, 30.06; 1, 6, 7, 12, 13.07; Острів (<http://www.ostro.org>). 2020. – 28.03; 2, 3, 5.06; BBC Україна (<http://www.bbc.com>). – 2020. – 16.06; Deutsche Welle (<http://m.dw.com>). – 2020. – 15.06).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

У залі засідань Президії НАН України за ініціативи Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти 9 червня 2020 р. відбулася зустріч керівництва цього агентства з керівництвом Національної академії наук України.

На зустрічі від НАН України були присутні перші віцепрезиденти НАН України академіки В. Горбулін, А. Наумовець, віцепрезиденти НАН України академіки В. Кошечко, С. Пирожков, А. Загородній, головний учений секретар НАН України академік В. Богданов, перший заступник головного ученого секретаря НАН України, начальник Науково-організаційного відділу (НОВ) Президії НАН України О. Кубальський, начальник Відділу наукових і керівних кадрів НАН України В. Палій, керівник Сектору з координації наукових досліджень НОВ Президії НАН України О. Бахонський.

Від Національного агентства в зустрічі взяли участь голова Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти С. Квіт, заступники голови А. Бутенко, О. Єременко, І. Назаров, керівник секретаріату Національного агентства М. Вінницький, члени Національного агентства Т. Пріхна та П. Царенко.

Під час зустрічі було обговорено перспективи подальшої співпраці Національного агентства та НАН України. Так, Національна академія наук України ініціювала створення робочої групи для підготовки пропозицій з вирішення кола проблем щодо вдосконалення підготовки докторів філософії, зокрема акредитації освітніх програм, вимог до здобувачів наукових ступенів, удосконалення нормативної бази з питань науки та освіти.

Також керівництву Національного агентства було передано аналітичну записку, підготовлену фахівцями НАН України, щодо акредитації освітніх програм аспірантури академії (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 23.06).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

В ефірі Громадського телебачення координатор робочої групи з математичного моделювання проблем, пов'язаних з епідемією коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні, заступник директора з наукової роботи Інституту проблем математичних машин та систем НАН України доктор фізико-математичних наук І. Бровченко поінформував щодо математичного моделювання як інструмента прогнозування перебігу епідемії COVID-19, зарубіжного досвіду в цьому напрямі, ефективності методології, причини росту захворюваності серед українців на початку червня, можливості катастрофічного сценарію тощо.

Учений зазначив: «Це дуже добре, що зараз наше суспільство звернуло увагу на методи математичного моделювання, а в Україні є вчені, які ними займаються. Але не добре, що про них згадують лише тоді, коли трапляється щось погане. Саме тому, коли розпочалася епідемія, виявилось, що в нас у країні немає жодної групи, здатної швидко вирішувати завдання з моделювання таких процесів. Я і мої колеги взяли за цю роботу насамперед тому, що не могли залишатися осторонь цієї ситуації».

І. Бровченко розповів про інструменти, які застосовуються науковцями при створенні прогнозів розвитку епідемії COVID-19 в Україні: «Ми використовуємо порівняно нескладні математичні інструменти, хоча тут є де використати й складні. Річ у тім, що у випадку з новою і недостатньо дослідженою хворобою дуже багато параметрів (тобто вхідних даних) є непевними. І це може призводити до того, що складні моделі працюють гірше, ніж прості. Ми знайшли компроміс і використали інструменти, які за всіх умов давали найбільш якісний результат».

Координатор робочої групи з математичного моделювання проблем, пов'язаних з епідемією коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні, наголосив, що загалом катастрофи на сьогодні немає, але тенденція тривожна (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 16.06*).

На сайті інформаційного ресурсу «Українське радіо» 17 червня 2020 р. було опубліковано запис програми «Здорова політика», у якій виступив директор Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, голова робочої групи при НАН України з проблем (наслідків) поширення коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні академік С. Комісаренко.

Після послаблення карантину показники інфікування коронавірусом нового типу в Україні почали знову бити антирекорди: за добу 16 червня підтвердили діагноз COVID-19 у 758 осіб, 31 людина померла. Уряд продовжив адаптивний карантин до 31 липня. Чому зростає кількість інфікованих у нашій країні, які незворотні наслідки коронавірусу для

людського організму та чи можна сподіватися на появу в українців колективного імунітету від недуги «Українському радіо» розповів академік С. Комісаренко.

Метод РПЛ і метод імуноферментного аналізу – це є різні методи, які використовуються з різною метою. Мета РПЛ-реакції – виявити, чи є вірус, чи його немає. Імуноферментний аналіз, у свою чергу, виявляє наявність антитіл і говорить про те, що людина вже була носієм вірусу. Вона може його мати, а може й ні, але в неї вже виробилися антитіла, які могли побороти цей вірус, що є майже повною гарантією того, що людина не захворіє.

С. Комісаренко пояснив, чому важко визначитися з конкретним списком патологічних змін унаслідок COVID-19 та чи є вже в українців колективний імунітет: «Виявилось, що цей вірус вражає практично всі органи. Навіть було знайдено ураження шкіри, що нібито зовсім не характерно. Є дуже характерні для цього вірусу ураження у вигляді замороження, що не відбулося, коли, наприклад, пальці набрякають і червоніють. Це зовсім нехарактерно попереднім коронавірусам. Він вражає нирки, кишковий тракт, печінку. Але особливо цікаво, що характерно більше для молодих людей у віці понад 20–30 років, це діагностування інфаркту міокарда. Вірус бив по коронарних судинах як у серці, так і в мозку, що нібито імітувало картину інсульту.

Ми маємо понад 33 тис. інфікованих і близько 40 млн населення. Для того щоб був колективний імунітет, треба понад 50 %, краще 60–70 % інфікованих. Тобто 28–30 млн осіб мають перехворіти, видужати й мати досить високі титри антитіл. Тоді вірус точно згине» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 18.06*).

На сторінках газети Верховної Ради України «Голос України» [№ 100 (7357)] 20 червня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю директора Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, голови робочої групи при НАН України з проблем (наслідків) поширення коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні академіка С. Комісаренка.

Академік С. Комісаренко пояснив, чому в Україні, принаймні поки що, доволі помірний розвиток епідемії коронавірусу і як відреагувала на епідемію наукова спільнота: «Порівнюючи ситуацію в Україні з країнами Європи, зі США, я не раз запитував себе, чому в країнах, які мали чи не найкращу систему біологічного захисту і медичну службу: Франції, Італії, Іспанії, Великій Британії, потім США – сталися такі трагічно масштабні захворювання з такою великою кількістю жертв? Населення США вдесятеро більше, ніж в Україні, але в них майже в 100 разів більше інфікованих і майже в 200 разів більше померлих. Кількість інфікованих ще можна зрозуміти, адже тестування в нас відбувається у вкрай обмежених масштабах і, можливо, не зовсім якісно, але летальність... І тому я думаю, що ми маємо справу з трохи іншим штамом вірусу, який менш агресивний. Що й

позначається на його поширенні. НАН України, як ви знаєте, одразу відгукнулася на ситуацію. Інститут молекулярної біології і генетики НАН України, щойно було опубліковано структуру геному вірусу, почав розробляти діагностикум, і вже в лютому він був запропонований РНБО. За Указом Президента України інститут мав виробити понад 200 тис. тестів, а уряд повинен був профінансувати їх. Жодної гривні поки що цей інститут не отримав. А тести закупаються у приватній компанії. Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України брав участь у розробленні імуноферментативних методів діагностики, які нині впроваджуються в нашій країні... Інститут біохімії ім. Палладіна теж займається важливою проблемою, адже одним зі смертельних ускладнень коронавірусної інфекції є мікротромбози, а наш інститут якраз був лідером ще в Радянському Союзі (і залишається лідером в Україні) з вивчення протеїнів системи зсідання крові та із створення діагностикумів загрози тромбоутворення. (...) Я не проти того, щоб тести створювали в приватних компаніях і купувати в них, але за обов'язкової умови, що вони кращі, ніж створені в академії, чи такі самі, але дешевші. Поки що немає жодних даних щодо якості тестів, створених в Україні приватними виробниками. Здоров'я людей має бути головним. Можна заплатити й дорожче, якщо ти отримуєш значно якісніше. Але якщо ти отримуєш гірші і значно дорожчі, то одразу виникає питання "Чому?.." Якби в НАН України було більше ресурсів, я кажу про медико-біологічні науки в НАН України, за які відповідаю, звичайно, можна було б зробити набагато більше. А що ж можна казати про експериментальні інститути, якщо, наприклад, наш Інститут ім. Палладіна, який був (і є) лідером і в галузі молекулярної імунології в нашій країні, і у вивченні системи зсідання крові, і в галузі біохімії м'язів, нервової системи – це саме ті системи, які є мішенями для коронавірусу, за 15 років не отримав жодної копійки на сучасне устаткування. І це тоді, коли в усьому світі найбільше фінансування виділяється саме на сучасні біологічні науки! На додаток до мізерного фінансування найбільша втрата за ці роки – це втрата талановитої наукової молоді».

Академік С. Комісаренко також розповів, коли очікувати другу хвилю епідемії у світі, які ліки є найбільш дієвішими і чи варто очікувати на вітчизняну вакцину: «ВООЗ стверджує, що друга хвиля буде. Але це залежатиме від агресивності вірусу. Ми все-таки сподіваємося, що в його структурі відбудуться зміни, які призведуть до зниження репродуктивного числа і до того, що він почне потроху вщухати. Водночас зміни в геномі вірусу можуть призвести й до збільшення агресивності, тоді матимемо негативні наслідки. Що потужніший буде імунітет у людей, які видужали, то менше шансів для другої хвилі. Зрештою, другу хвилю очікують усі країни світу й реально готуються до неї на кінець осені – початок зими. (...) Щодо боротьби з поширенням коронавірусу SARS-CoV-2 та із захворюванням на COVID-19. Тут можна виділити три групи заходів. Перша – це запобігання поширенню вірусу та боротьба із захворюванням, фізичне й соціальне

дистанціювання, відповідальне ставлення людей до небезпеки власного зараження і зараження інших. Сюди ж можна зарахувати й запровадження карантину як найефективнішого інструмента боротьби з поширенням вірусу та зняття навантаження на медичну систему країни. А також створення і впровадження методів діагностики – як за допомогою полімеразної ланцюгової реакції, так і серологічними методами виявлення антитіл саме до цього вірусу. До другої групи належить створення ліків, специфічних до SARS-CoV-2. Над цим працює багато дослідників з найкращих лабораторій світу. Ми взяли за створення прототипу вакцини й побачимо, яким буде результат, але, як ви знаєте, проблема не у винайденні вакцини. Створити її – не хочу сказати, що просто – ні, це непросто, але значно важче подолати шлях до її випробування, затвердження, а потім і виробництва. Тому що Україні потрібно щонайменше 40 млн доз, а при імунізації відповідно в рази більше. Ми працюємо та сподіваємося на підтримку держави» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 22.06).

Як Національна академія наук України допомагає боротися з поширенням пандемії коронавірусної інфекції? За яким сценарієм, на думку вчених академії та їхніх колег, ця пандемія розвивається на території нашої країни? Чому зростає кількість інфікованих і чи можна говорити про другу хвилю захворюваності на COVID-19? Наскільки захисні маски убезпечують від інфекції і як скоро українці зможуть від них відмовитися? На ці й інші запитання в ефірі чергового випуску проєкту «Позиція» парламентського телеканалу «Рада» (ефір від 25 червня 2020 р.) відповів віцепрезидент Національної академії наук України, директор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній.

«Національна академія наук України не залишилася осторонь проблеми поширення COVID-19 і дуже багато робить для протидії цьому лихові, – зауважив академік А. Загородній. – У нас є конкретні розробки, призначені для виявлення коронавірусу в пробах біологічного матеріалу, а також для дезінфікування медичних інструментів, приміщень і транспортних засобів».

Коротка довідка

Науковці Інституту молекулярної біології і генетики НАН України на замовлення Ради національної безпеки і оборони України розробили тест-системи для діагностування коронавірусної хвороби, які використовують полімеразну ланцюгову реакцію. Ці діагностикуми – двокрокові, а отже, дещо складніші у використанні, проте надійні.

Фахівці Національної академії наук України відіграли ключову роль і при створенні імуноферментної експрес-системи для виявлення коронавірусної хвороби, розробленої компанією «Діапрофмед».

Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» НАН України (далі – ННЦ ХФТІ) передав озонатори власної

розробки і виробництва до Харківської обласної інфекційної лікарні та Харківського управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Озон активно знищує бактерії та віруси, тому озонування – це дуже простий, швидкий і ефективний спосіб дезінфекції. Загалом, озонатори мали б бути в усіх лікарнях, дитячих садочках і на транспортних підприємствах.

Один із прискорювачів ННЦ ХФТІ дезінфікує 60 % усіх медичних матеріалів в Україні – бинтів, вати, шприців, систем переливання крові, крапельниць і багато чого іншого.

На вимогу часу центр збільшив обсяг таких робіт на 30 %. Мале підприємство «Радма» при Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського НАН України теж збільшило обсяг робіт з радіаційного дезінфікування.

...Всесвітня організація охорони здоров'я відмовилася від думки, що маску мають одягати виключно інфіковані люди. Як довели нещодавно серйозні наукові дослідження, навіть найпростіша тканинна пов'язка знижує імовірність зараження коронавірусом на 20 %, а хірургічна маска – майже на 60 %! За неможливості дотримання соціальної дистанції (відстані щонайменше 2 м) маска убезпечує принаймні від крапельного інфікування.

Не втомлююся повторювати, наскільки важливою, крім масок і соціальної дистанції, є особиста гігієна. Насамперед руки потрібно тримати в чистоті й регулярно їх дезінфікувати. А також прибирати й провітрювати приміщення.

Навіть якщо ми подолаємо другу хвилю захворюваності, яка поки що тільки розгортається, від масок і дезінфекторів усе одно не варто відмовлятися. Приклади інших країн, у тому числі Китаю, котрий нібито вже був упорався з пандемією, доводить, що вона може повернутися через виникнення нових осередків інфікування» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 30.06).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сайті інформаційної платформи «Діло» 24 червня 2020 р. було опубліковано коментар завідувача відділу прикладної метеорології та кліматології Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України кандидата географічних наук В. Балабух щодо того, як зміни клімату впливають на Україну.

Тепла зима, затяжна холодна весна, рясні дощі, сильний вітер, паводки, піщані бурі, засуха та багато іншого. Таку аномальну погоду науковці пов'язують зі змінами клімату.

Зміни клімату полягають не лише в потеплінні, а і в аномальних погодних явищах, підвищенні рівня світового океану, позначаються на врожайності та популяції тварин. Природні аномалії також спричиняють зростання кількості епідемій. Запобігти всім можливим загрозам науковці наразі не в змозі, адже нинішня система спостережень не в змозі надати 100-

відсотковий прогноз. Як зазначає В. Балабух, «якщо ще мережа спостережень наземна у нас досить таки поширена, то, на жаль, про те, що відбувається в атмосфері, ми можемо дізнатися лише з даних аерологічних спостережень, супутникових спостережень, але вони не є досить детальними».

На думку вченої, запобігти глобальним змінам клімату навряд чи вдасться. Однак світова спільнота й навіть кожен з нас може принаймні стримати зростання температури. Та й приклад інших країн дає надію на те, що радикальні кліматичні перетворення все-таки можна уповільнити. В. Балабух зауважує: «Ми знаємо про велику Китайську стіну, про таку зелену стіну в Африці, яка утворюється, і бачимо вже дієві результати. У Китаї завдяки тому, що була висаджена велика кількість зелених насаджень на межі з пустелею, це зрештою привело до того, що пустиня Гобі почала відступати».

В Україні ситуація чи не протилежна. Саме через вирубування карпатських лісів нинішні повені в регіоні набули такого загрозливого характеру, коли людські оселі не тільки заливає, а й накриває селевими потоками з камінням. Та й прийнята кілька років тому програма щодо насадження та збереження лісів поки що реалізується вкрай повільними темпами (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 24.06*).

На сайті Міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» 17 червня 2020 р. було опубліковано статтю директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо трудової міграції з України.

Академік Е. Лібанова зазначає: «Нині багато експертів віщують, що “світ уже ніколи не буде таким, як до пандемії COVID-19”; докорінні зміни прогнозують у всіх без винятку сферах життя. Але чи є підстави для таких висновків? Чи будемо ми жити замкненими у своїх домівках, у своїх поселеннях, у своїх країнах? Одним із головних каналів глобалізації, який забезпечує можливості більш розвинутих країн заощаджувати на вартості робочої сили, а менш розвинутих долучатися до сучасних технологій і фінансових потоків, є трудова міграція. Пандемія COVID-19, що вплинула практично на всі сфери суспільного життя і спричинила, за висновками МВФ, Світового банку та багатьох видатних економістів, найсильнішу рецесію з часів Другої світової війни, позначилася й на міграційних процесах. Річ не в тому, що карантин практично зупинив міграційні потоки – це тимчасове явище. Глобалізація створила умови для вільного переміщення робочої сили між країнами та континентами, й закриті через карантин кордони неминуче відкриватимуться. Цього потребуватиме економіка, і цього ж вимагатиме суспільство. Ряд європейських держав уже запрошують іноземців на сезонні роботи з організацією за необхідності їх перевезень».

Е. Лібанова підсумовує: «Зрозуміло, що, попри всі зусилля, частина мігрантів не повернеться в Україну. З ними потрібно налагоджувати системні контакти, допомагати зберегти відчуття української належності. Ефективна співпраця з діаспорою сприятиме покращенню іміджу й посиленню впливовості України у світі. Це підтверджує приклад інших країн: стратегічне партнерство США з Ізраїлем не в останню чергу є результатом лобістської діяльності єврейської діаспори у США; масштабна міграція китайців до країн Південно-Східної Азії викликала посилення впливу Китаю в цьому регіоні; програма Polonia, що діяла ще за часів Польської Народної Республіки, пришвидшила інтеграцію сучасної Польщі. (...) Важливий напрям дій – упровадження спільно з урядами країн перебування наших мігрантів програм циркулярної міграції. Це вигідно обом сторонам, тому Україна має реальні можливості домовитися про залучення країн ЄС до фінансування таких програм. Прикладом є міграції сезонних працівників з України на основі міжурядових домовленостей. Дуже важливо подолати в українському суспільстві негативні стереотипи щодо міграції. За допомогою освітніх і комунікативних засобів потрібно наполегливо роз'яснювати, що міграція – це не проблема, яка потребує розв'язання, а реальність, з якою належить рахуватися і яку необхідно облаштовувати» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 17.06*).

На сайті освітнього порталу «Мікроб і я» 18 червня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю з науковим співробітником відділу фізіології дії гербіцидів Інституту фізіології рослин і генетики НАН України кандидатом біологічних наук М. Радченко.

Учена пояснила, що ж таке стрес і що спільного між конфліктом між людьми та паростком жита, на який діє токсична речовина: «По-перше, важливо ще раз нагадати, що стрес – це про реакцію на несприятливий фактор, а не власне цей фактор. І саме цей ключовий аспект дає нам неймовірні можливості та поле для дій, про що поговоримо трохи згодом. Неймовірно цікавим є те, що у відповідь практично на будь-який небажаний зовнішній вплив – будь-то стрес унаслідок конфлікту в соцмережах, харчове отруєння чи вплив засухи на пшеницю, у наших таких далеких в еволюційному плані клітинах – на мікрорівні нерідко відбуваються дещо схожі процеси. Коли я тільки починала працювати із стресорами на рослинах, я була просто в захопленні від того, що, в рослин існують універсальні механізми захисту від стресу, які нерідко є просто таки суперпотужними! А з іншого боку, рослини можуть дуже по-різному відповідати на один і той же стресор. І неадекватна реакція рослини на стрес, як то кажуть, коштує їй життя. У наших дослідженнях із гербіцидами (речовинами, які застосовують для контролю бур'янів на полях) ми постійно спостерігаємо, як на одні рослини ці речовини особливо не діють, а в інших рослинах при дії гербіцидів запускається програма самознищення. Так би мовити, рослини

самі собі роблять характері. Одним з універсальних механізмів захисту від стресу є, наприклад, активація ферменту глутатіонтрансферази. Цей фермент залучений у процеси знешкодження різних токсичних речовин, що потрапляють у рослину. Та й далеко не лише в рослину! Глутатіонтрансфераза знайдена у різних груп живих організмів – бактерій, грибів, рослин, гельмінтів, комах, ссавців. У людини чимало цього ферменту в печінці, яка, як відомо, виконує роль своєрідного фільтра та – не на словах – детокс-функцію в нашому організмі».

Поліпшити свою стресостійкість у ненадто стресовий спосіб, використовуючи принцип гормезису в тому числі можна і варто такими способами:

– фізична активність. Тут можна говорити і про гормезис, і про покращення кровообігу, і складний біохімічний синтез “гормонів щастя”, які дають нам легку ейфорію, у якій інші життєві труднощі здаються нам не такими вже і труднощами. Науково показано, що фізична активність є дієвою у боротьбі зі стресом;

– помірне загартовування. Це гарна профілактика респіраторних захворювань, а також спосіб відчувати себе міцнішим психологічно. Однак шлях та інтенсивність обраних процедур варто хоча б для початку узгодити з лікарем;

– почуття гумору. Шукайте в собі сили на посмішку, адже навіть у відповідь на “посміхальні” рухи м’язів обличчя в мозку також виробляються “молекули щастя”;

– соціальні взаємодії. Спілкування з друзями, родиною та навіть з вашим котом чи собакою допоможе відволіктися та відчути підтримку;

– належний сон. Нестача сну викликає стан тривожності, що аж ніяк не допомагає полегшити боротьбу зі стресом. Тому достатньо спить – то буде гарно і для імунітету, і для стресостійкості;

– хобі. Це те, що дає можливість нам повністю переключатися та перезавантажуватися, поринаючи у світ йоги, орігамі, співу чи гри на скрипці;

– утримання від алкоголю та нездорової їжі. Адже таким чином ми лише послаблюємо захисні сили нашого організму і замість того, щоб протистояти дії стресу, йому доводиться ще й витратити ресурс на подолання шкідливих наслідків наших дій.

Якщо ж все одно впоратися зі стресом важко, не бійтеся проконсультуватися з кваліфікованим спеціалістом. Він може допомогти краще зрозуміти ситуацію та запропонувати найефективнішу для вас стратегію боротьби зі стресом» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 19.06).

На сайті інформаційно-аналітичного ресурсу «GreenPost» 19 червня 2020 р. було опубліковано коментар завідувачки відділу досліджень

демографічних процесів і демографічної політики Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України доктора економічних наук І. Курило щодо демографічної ситуації в Україні.

І. Курило зауважила, що дані щодо сумарного коефіцієнта народжуваності за 2019 р. оприлюднюються після червня: «За даними Держстату, за 2018 р. коефіцієнт народжуваності в Україні становив 1,3, тобто 13 дітей на 10 жінок. Згідно з даними Євростату, це справді найнижча народжуваність серед європейських країн. Важко сказати, наскільки можна очікувати за підсумками цього року антирекорду на рівні 1,1–1,06, як це було в 2001 р. Сумарний коефіцієнт народжуваності за останні роки справді поступово знижується, і не виключено, що за підсумками цього року він може бути й таким».

За розрахунками українських демографів, 2021 р. може виявитися не кращим за 2020 р., бо наслідки впливу на сумарний коефіцієнт народжуваності епідемії COVID-19 та загострення економічної ситуації проявлятимуться через дев'ять місяців. На думку І. Курило, карантин не поліпшить ситуації: «Люди в таких умовах зазвичай обмежують народжуваність, особливо якщо йдеться не про першу дитину. Тому, найімовірніше, навіть за сприятливого перебігу подій у кінці цього року та на початку наступного ми матимемо низьку народжуваність». Поки що неможливо прогнозувати, наскільки затягнеться цей спад. За несприятливих обставин низька народжуваність може утримуватися достатньо довго.

«Але якщо ми доживемо до кращих в епідеміологічному та економічному плані часів, то можливий так званий компенсаційний приріст – відкладені народження буде надолужено, – пояснює І. Курило. – А якщо до поліпшення економічної ситуації буде додана виважена сімейна політика, то цей компенсаційний приріст може перерости у більш-менш стале зростання, як ми бачили з 2002 до 2012 р. Резерв у нас є».

Учена наголошує, що потрібна державна підтримка молодим сім'ям (та й не лише молодим, оскільки тепер дітонародження відсувається у старші групи дітородного віку) – допомога у розв'язанні житлової проблеми, створення умов для поєднання трудової діяльності з материнством та батьківством тощо. Але всі ці заходи спрацюють лише за умови, якщо загальна ситуація буде менш критичною та невизначеною. Тому поки що тенденція народжуваності буде негативною. «Дуже погано, що вона низька, а ще гірше, що ми відстаємо від розвинутих країн за тривалістю життя і що в нас висока демографічна смертність. Але цього року в інших країнах вона також буде низькою», – констатує І. Курило (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 25.06*).

На сайті інформаційної платформи «Фокус» 24 червня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних

досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо трудової міграції з України.

Академік Е. Лібанова розповіла, чому трудова міграція з України лише зростатиме, скільки на сьогодні пенсіонерів на одну працюючу людину в Україні, що очікувати від реформи пенсійного забезпечення. «Україна була країною мігрантів ще з часів царської Росії. Нічого принципово нового зараз не відбувається. Оцінюючи перспективи, потрібно розуміти, що попит на українську робочу силу за кордоном зростає і, швидше за все, буде рости у майбутньому. Ми нічого не можемо протиставити тій зарплаті, яку пропонують у європейських країнах, так що люди їхатимуть. (...) Зараз на одного працюючого – приблизно один пенсіонер. Тобто один працюючий фінансує одну пенсію, колись одну пенсію фінансували двоє. Справа не стільки у віковій структурі населення, скільки в тому, яка кількість працюючих людей в Україні платить внески до Пенсійного фонду. Багато хто або не платить їх взагалі, або платить з мінімальної заробітної плати. (...) Пенсійне забезпечення у вигляді солідарної схеми з'явилося на початку ХХ ст., коли жінки не працювали і, відповідно, могли розраховувати тільки на пенсію у зв'язку із втратою годувальника. Та й не всі чоловіки підпадали під програму. Зараз надходження страхових внесків до Пенсійного фонду не може забезпечити всіх. Грошей не вистачає, їх не буде вистачати і в майбутньому. Пенсію хочуть отримувати всі. Неважливо, працювала людина чи ні, але вона дожила до певного віку і претендує на неї. Суспільство не може відмовити їй в цьому. Усе, що не належить до страхових виплат, апріорі лежить на бюджеті. Але хто сказав, що всі виплати повинен здійснювати Пенсійний фонд? Оскільки накопичувального рівня у нас немає, усі функції ми перенесли на солідарну систему. Так не повинно бути. Її завдання – забезпечити пенсіонерам лише мінімально прийнятний рівень життя, не більше. Для всього іншого потрібна накопичувальна система. Однак і солідарну скасовувати не можна. Нормальне цивілізоване суспільство не може допустити, щоб якісь групи населення голодували. Поки реформа торкнеться лише окремої категорії людей (громадян не старше 35 років зі списку претендентів на пільгові пенсії). До того ж пройде мінімум 25 років, перш ніж вони почнуть отримувати пенсію. Утім, накопичувальну систему по-іншому і не запустиш. Усім пора усвідомити, що прийде час, коли ти не будеш працювати, а значить, потрібно заздалегідь подбати про це. Неважливо, як саме: через пенсійний фонд або банк. Можна купити квартиру і здавати її в оренду. У США, наприклад, взагалі немає обов'язкового пенсійного страхування, і нічого страшного – люди розуміють, що повинні накопичити собі щось на старість».

Учена також розповіла, чи можна компенсувати вплив робочої сили з України мігрантами з інших країн і чи чекати нової хвилі міграції з України професіоналів високого гатунку: «Якщо на нашому ринку праці буде оплата, співставна з європейською, то, по-перше, самі українці будуть менше виїжджати, а по-друге, до нас почнуть приїжджати мігранти з досить

високою професійно-освітньою підготовкою. Але поки Україна одна з найбідніших країн Європи, нескладно зрозуміти, звідки їдуть до нас. Біженці розглядають Україну як транзитний варіант. Вони теж вибирають Німеччину, де їх захистять від бідності. Взагалі, еміграція – це в першу чергу проблема бізнесу, якому через масовий відплив не вистачає робочої сили. А імміграція – це вже проблема держави, тому що приїжджих треба адаптувати, працевлаштувати і знизити ризик соціальних конфліктів. Найефективніша імміграційна політика в Канаді: там приймають стільки людей, скільки в змозі адаптувати. До того ж є жорстке квотування за професіями. (...) Інтелектуальна робоча сила їхала і раніше, просто тоді були більш складні умови. Скажімо так, певна частина людей поїде, але аж ніяк не всі. Щоб виїхати, необхідно пожертвувати своїм соціальним капіталом, зважитися на докорінну зміну життя. Усе не так просто, як здається. Далеко не всі люди на це здатні. (...) Коли ми говоримо про трудову міграцію в сусідні країни, ту ж Польщу, то потрібно мати на увазі її циркулярний характер: поїхали – повернулися – знову поїхали. Якщо йдеться про більш віддалені або більш привабливі країни, то міграційний обмін з ними частіше переростає в стаціонарний. І я не бачу, що ми можемо з цим зробити» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 25.06*).

На сторінках газети «День» (№ 118–119 2020 р.) 26 червня було опубліковано статтю генерального директора Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України, голови Північно-Східного наукового центру НАН України і МОН України, члена Президії НАН України академіка В. Семиноженка. У ній автор розмірковує про наслідки пандемії коронавірусу та зміни в усіх сферах життя, які чекають світ та Україну в найближчому майбутньому.

Пандемія, вдаривши не тільки по охороні здоров'я всіх країн, а й, що вкрай важливо, по їхній економіці, призвела до стану, який вже отримав назву коронакриза, зазначає академік.

На його думку, вихід із глобальної кризи, яка очікує весь світ – у розвитку тих технологій і напрямів науки, які створюють якісно нові матеріали, послуги, прилади, обладнання. Це будуть саме ті сфери, куди з часом перенаправлятимуться реальні фінансові потоки, що приведе до реального, а в ряді випадків і до вибухового зростання, упевнений В. Семиноженко.

Багато вчених називають цей етап новою технологічною революцією, пов'язаною з переходом до шостого технологічного укладу, тобто нового технологічного рівня економіки, який сьогодні вже пророкують багато фахівців. Прийнято вважати, що зміна технологічних укладів відбувається раз в 50–60 років і саме на 20-ті роки ХХ ст. припадає початок нової довгої технологічної хвилі.

Таким чином, виходить, що практична незатребуваність науки на етапі згасання динаміки попереднього економічного укладу стала гальмом її розвитку, а нині, при зміні технологічного укладу, вона стає вирішальним фактором народження нової світової економіки. Іншими словами, сьогодні наука і «причина» глобальної економічної кризи, і «рятівник» нової, заснованої на новому технологічному укладі економіки, що тільки народжується.

Саме сьогодні ми повинні брати приклад з країн, які в умовах зниження своїх економічних і фінансових можливостей приймають кардинальні рішення, що забезпечують майбутнє науки, технологій та інновацій.

У загальному тренді нового етапу науково-технічного розвитку світу, нової науково-технічної революції ми бачимо, що Україна вже не може собі дозволити колишнє ставлення до науки і, звичайно ж, до освіти. Ці ті сфери, які стають головним фундаментом економічного суверенітету та взагалі суверенітету, не кажучи вже про саме існування країни, яка буде перспективи на майбутнє (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 30.06).

На сайті науково-популярного журналу «Куншт» 17 червня 2020 р. було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу сигнальних систем клітини Інститут молекулярної біології і генетики НАН України кандидата біологічних наук О. Скорохода, присвячену м'язовій пам'яті та її специфіці.

Учений зазначає: «Якщо ви колись навчилися плавати, грати на скрипці, танцювати вальс або їздити на велосипеді, ви і без підручника знаєте, що таке м'язова пам'ять. Ми можемо ефективно виконувати всі ці дії, не докладаючи свідомих зусиль, навіть якщо минуло чимало часу відтоді, як робили це востаннє. Але невже наші м'язи здатні “запам'ятовувати” всі ці складні рухові навички? Чи, можливо, це все – робота мозку, який дбайливо зберігає набуті за життя рухові рефлексії, поки вони знову стануть потрібними? Думки про те, що таке м'язова пам'ять, де вона розташована і що саме ми маємо називати цим терміном, досі суперечливі. Адже коли ми говоримо про “м'язову пам'ять”, є два різні аспекти: один з них пов'язаний з особливостями структури та росту м'язів, а інший – з виконанням ними скоординованих рухів».

Біолог акцентує увагу і на ролі мозку в цих процесах: «Навіть найпростіші повсякденні дії, як-от чищення зубів, передбачають складну послідовність напруження і розслаблення багатьох різних груп м'язів. Більшість із цих дій ми неодноразово практикували протягом життя. Але це не означає, що такі дії не можна навчитися виконувати більш плавно, швидко або точно. І, що цікаво, за постійної практики з часом навіть такі досить складні рухи, як-от поїздки на велосипеді, в'язання або гра на музичному інструменті, можна навчитися виконуватися майже автоматично. Під час

руху активуються такі собі “міні-датчики” – пропріорецептори в наших м’язах, сухожиллях та суглобах, з яких інформація надходить до центральної нервової системи. Мозок вчиться інтерпретувати всі ці дані, а також зіставляти їх із сигналами, які надходять від органів чуття. А зміни, що відбуваються в мозку під час навчання навичкам та їх запам’ятовування, змінюють і ту інформацію, яку мозок надсилає до м’язів, впливаючи на рухи. І хоча певні навички, як-от їзда на велосипеді, потребують зміцнення певних груп м’язів, процеси, важливі для навчання та запам’ятовування нових рухів, відбуваються саме у нашому мозку, а не у м’язах. (...) Процедурна пам’ять формується через процедурне навчання – повторення складної послідовності дій знову і знову, поки нейросистема не сформується належним чином, після чого не потребує свідомого контролю. За потреби процедурна пам’ять автоматично “підвантажуються” і використовується для виконання складних завдань, які містять як когнітивні, так і моторні навички: від зав’язування шнурівок до читання або керування літаком. Процедурна пам’ять – критично важлива в набутті людиною рухових навичок. (...) Тож якщо ми хочемо жити довго та повноцінно, дуже важливо освоювати обидва аспекти “м’язової пам’яті”. Адже накопичення ядер у міоцитах забезпечує здорове фізичне довголіття, а постійне засвоєння нових рухових навичок та їх шліфування дає довголіття розумове. Не відкладайте тренування на завтра – починайте вже сьогодні!» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 2.07*).

Діяльність науково-дослідних установ

В ефірі «Українського радіо» науковці розповіли про головні результати їхньої роботи на білому континенті за останній рік (Відеозапис).

Як відомо, 17 травня цього року до України повернулися дві українські антарктичні експедиції: річна 24-та, яка працювала на станції «Академік Вернадський», та сезонний загін, що провів там близько трьох місяців. Науковці здійснювали біологічні, метеорологічні та геофізичні дослідження.

В авторській програмі О. Вернигоренко «Модуль знань», яка звучить на Першому каналі Українського радіо, директор Національного антарктичного наукового центру Є. Дикий та завідувач відділу біології та екології НАНЦ, старший науковий співробітник Інституту молекулярної біології і генетики НАН України кандидат біологічних наук І. Парнікоза 5 червня 2020 р. розповіли про 10 наукових досягнень українських експедицій в Антарктиді за останній рік.

1. Ширша зона досліджень та нові зразки рослин та тварин

Уперше українська експедиція систематично вивчала центральну та південну частини узбережжя півострова і відібрала біологічні зразки судинних рослин та безхребетних за Полярним колом, за 700 км від станції.

«У цьому році нам вдалося використати невелике судно – яхту, яка зазвичай здійснює рейси з туристами в районі Антарктичного півострова. Частина капітанів виявляє дуже велике зацікавлення в тому, щоб співпрацювати й допомагати науці – і це був дуже добрий приклад такої співпраці. Вдалося пройти і відпрацювати значну частину узбережжя Антарктичного півострова для того, щоб не тільки розширити сферу наших можливостей, а і відібрати матеріал», – розповів І. Парнікоза.

2. Найкраще обладнана українська гідрометеостанція, яка є на станції «Академік Вернадський»

«Найкращі вимірювальні спостережні українські пункти територіально знаходяться в Антарктиді. Наприклад, наша гідрометеослужба має 140 з чимось метеостанцій, а станція в Антарктиді в нас лише одна. Проте її значення для світової науки й нашого внеску в кліматичні дослідження всього світу більше, ніж спостережної мережі в Україні», – розповів Є. Дикий.

Найцінніше, як зазначив науковець, у частині гідрометеорології – це неперервний ряд спостережень з 1947 р.: «Це найдовший ряд в усій Антарктиді. Почали це британці, але коли 25 років тому станція стала українською, цей ряд не переривався жодного дня».

3. Відкриття крижаної печери

«Льодовики Антарктиди – це аналоги річок, у яких всередині відбуваються різні процеси: десь усередині протікають річки в льодовиках, десь формуються порожнини, десь – тріщини. Це жива система, яка перебуває в постійному русі. У зв'язку з кліматичними змінами в Антарктиді відбувається танення льодовиків і їх трансформація. Один з таких наслідків відкрили й наші науковці, які відкрили величезні тріщини в тілі льодовика острова Галіндез», – пояснив І. Парнікоза.

Учений розповів, що на прикладі цієї печери наші геофізики змогли протестувати своє обладнання для того, щоб дистанційно шукати подібні печери, тріщини.

4. Нове підльодовикове озеро

За словами І. Парнікози, це підльодовикове озеро трошки нижче озера, яке помітно візуально: «Це – велика порожнина під льодовиковим панциром, який залягає на острові Галіндез. Туди можна дістатися в сухому костюмі. Метою дослідження цього озера було не тільки встановити, як воно виглядає, а відібрати зразки води і подивитися, чи є в цьому озері якісь безхребетні, які існують у печерних умовах».

5. Докладна фотокартотека та генетичні дослідження китів

«Це дуже важливе завдання – вивчення шляхів міграції великих китів і встановлення причин, чому вони пересуваються з одних місць, де вони народжують малих, в Антарктиду, де вони годуються, як існують ці стада, куди вони переміщуються. Для цього використовують методи фотоідентифікації, одним з яких є фотографування хвостів, які, як відбитки пальців у людини – двох однакових немає. Ви створюєте картотеку, потім

інший дослідник або навіть турист фотографує цього кита десь далеко в іншому місці. Ви аналізуєте всі ці хвости й можете знайти, грубо кажучи, свого кита, який був у вас в Антарктиді, а зараз вже в районі Екватору. Такі дослідження дали змогу пролити світло на приватне життя китів», – зазначив І. Парнікоза.

6. Знайдено нові рідкісні гірські породи

Як розповів І. Парнікоза, Антарктида є дуже мало дослідженим континентом й історія його геологічного формування досі маловивчена: «Розширення сфери нашої роботи призвело до того, що геологи в складі нашої сезонної експедиції зробили вихід на континент, тобто через льодовиковий покрив дісталися до виходів гірських порід континентального льодовика».

7. Відбулися спостереження за надпотужними блискавками

«Це робота Радіоастрономічного інституту НАН України, головна квартира якого базується в Харкові. У них стоїть три однакові комплекси: один – під Харковом, у с. Вартове, один – на нашій станції в Антарктиді, а третій – у високій Арктиці, на архіпелазі Шпіцберген. Маючи три антенні комплекси, можна фіксувати потужні розряди в атмосфері Землі й розрахувати, звідки він прийшов», – розповів Є. Дикий.

8. Старт досліджень фітопланктону, що «розповідає» про потепління та бореться з ним.

9. Карта зеленої Антарктиди та вплив пінгвінів на рослинність

«Пінгвіни і рослинність пов'язані між собою: просування пінгвінів на південь веде до великої кількості нової органіки в антарктичних регіонах. Але потім, як правило, пінгвіни відступають і вся ця органіка потім дає життя рослинності», – пояснив І. Парнікоза.

10. Розширення списку найбільш шкідливих хімічних забрудників.

Докладну інформацію про результати роботи українських науковців в Антарктиді за останній рік можна також прочитати на сайті Національного антарктичного наукового центру (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 30.06).

Здобутки української археології

На сайті інформаційного ресурсу «Місто» 17 червня 2020 р. було опубліковано статтю про археологічні розкопки у містечку Бар. Куратор розкопок – старший науковий співробітник науково-дослідного центру «Охоронна археологічна служба України» Інституту археології НАН України кандидат історичних наук П. Нечитайло.

За його словами, головна мета – знайти рівень залягання фундаментів, його основної точки по всьому периметру Барського замку. Відтак розкопки проводитимуться з чотирьох кутків території.

Від колишньої фортеці залишилися кам'яні стіни різної висоти. Є бійниці, через які велася оборона. Фортеця була зруйнована під час Барської конфедерації наприкінці XVIII ст. Нині громада прагне відродити Барський замок, для чого необхідно відновити стіни по периметру, розповідає П. Нечитайло. Для цього потрібно заглибити в землю спеціальні шурфи від 1,5 до 3 м завглибшки. Наразі ніхто з дослідників не береться припустити, що саме вдасться знайти. Та поява археологів уже спровокувала у Барі ажіотаж, адже досі ніхто археологічних розвідок у містечку не влаштовував.

Дослідження необхідні для завершення технічної документації на пам'ятку архітектури, пояснив голова Барської ОТГ А. Цицюрський. Усі роботи проводяться відповідно до плану, який прописано в меморандумі про проведення робіт з дослідження, збереження та реставрації фортеці.

Довідково. Барський замок збудовано за часів польської королеви Бони Сфорци. Тоді, у XVII ст., його називали «ключем до Східного Поділля». Він був повністю мурованим і вважався третьою за величиною (після Кам'янця й Меджибожа) фортецею Речі Посполитої. На початку 1768 р. його захопили війська Російської імперії, замок почав занепадати, згодом остаточно зруйнувався (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 19.06*).

Співробітники Інституту археології НАН України на території Заріченського археологічного комплексу поблизу м. Тростянець знайшли вирізаного з кістки грифона XI–XII ст.

Співробітники Інституту археології НАН України лише з 15 червня (з послабленням карантину) розпочали розкопки в с. Зарічне (Боголюбове) Тростянецької громади. Артефакт знайдено під час археологічних робіт на посаді біля городища.

«Лише другий день роботи археологів і вже така важлива знахідка, вона неодмінно стане одним із символів с. Боголюбове! Вона є дуже рідкісним фрагментом скіфської чи іншої прадавньої культури», – зазначив Ю. Бова, міський голова Тростянецької громади.

Учені вважають, що прикраса у вигляді міфічної істоти з головою, пазурами й крилами орла та тілом лева могла належати до культури скіфів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 19.06*).

Інноваційні розробки та технології

Відбулося оголошення та нагородження переможців Всеукраїнського конкурсу «Винахід року-2020» (24 червня 2020 р.). Захід відбувся в онлайн-режимі за участі представників Укрпатенту, Торгово-промислової палати України та Міністерства розвитку економіки,

торгівлі та сільського господарства України. Під час трансляції переможці отримали можливість презентувати власні проєкти аудиторії.

Переможцями конкурсу в ряді номінацій стали розробки вчених установ Національної академії наук України.

У номінації «Фармацевтика» переміг винахід «Засіб для лікування гепатиту С людини» (Патент на винахід UA 119584 C2).

Власник патенту: Інститут біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України.

Про винахід. Розроблено новий засіб для лікування вірусного гепатиту С людини, який є високоефективним, має комбіновану антивірусну та гепатопротекторну дію, є нетоксичним для людини та тварин, не потребує допоміжних речовин і має значно нижчу собівартість порівняно з існуючими лікарськими засобами іноземного виробництва.

У номінації «Екологія» переміг винахід «Комплексний активатор ацетоно-бутилового бродіння на основі штамів бактерій роду Clostridium» (Патент на винахід UA 120695 C2).

Власник патенту: Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України.

Про винахід. Комплексний активатор для зброджування нетрадиційних субстратів, що є відходами виробництв, наприклад дерево-листяної стружки та підсирної сироватки, для отримання спиртів, методом його прямого внесення, не потребує попередньої підготовки.

У номінації «Енергетика та енергоефективність» переміг винахід «Спосіб одержання висококалорійного біопалива» (Патент на винахід UA 116663 C2).

Власник патенту: Інститут технічної теплофізики НАН України.

Про винахід. Винахід належить до теплоенергетики, поновних джерел енергії, технологій переробки відходів лісозаготівлі, сільськогосподарської та деревообробної промисловості. Технічне рішення дає змогу зменшити питомі енерговитрати та собівартість готової продукції, одержати висококалорійне екологічно чисте біопаливо.

У номінації «Оборона та державна безпека» переміг винахід «Спосіб оптико-акустичної пеленгації та групової протидії ворожим безпілотним літальним апаратам» (Патент на винахід UA 119692 C2).

Власник патенту: Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій та систем НАН та МОН України.

Про винахід. Технічне рішення характеризується своєю значущістю та дає змогу приймати обґрунтовані та своєчасні рішення стосовно вибору і впровадження ефективних способів захисту контрольованого повітряного простору від ворожих безпілотних літальних апаратів.

Завдання своєчасного виявлення безпілотних літальних апаратів (БПЛА) залишається актуальною, але характеризується своєю підвищеною складністю, оскільки існуючі технології пеленгації цілей зазвичай не придатні для виявлення саме БПЛА. Винахід вирішує таке завдання шляхом

розроблення схеми керування польотом та пеленгацією мети групи БПЛА, що призначені для виявлення ворожих БПЛА в повітряному просторі.

Щиро вітаємо науковців академії з перемогою в конкурсі та бажаємо їм міцного здоров'я, невичерпного джерела творчої наснаги й натхнення задля нових вагомих здобутків в ім'я науки та України! (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 25.06).

Інформаційно-комунікаційні технології

ЯПУ «Джерело нейтронів» є унікальною інноваційною установкою, що за технічними характеристиками сьогодні не має аналогів у світі.

Її використання сприятиме розробленню науково-технічних основ новітніх безпечних ядерних систем. Установа призначена для проведення наукових і прикладних досліджень у сфері ядерної фізики та радіаційного матеріалознавства, а також для виробництва медичних радіоізотопів. ЯПУ «Джерело нейтронів» створюється на базі Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» згідно з домовленостями Вашингтонського саміту, викладеними в Спільній заяві президентів України та США у квітні 2010 р. і Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Урядом США стосовно співробітництва з питань ядерної безпеки, підписаного 26 вересня 2011 р. (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 2.07).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

Стаття старшого наукового співробітника відділу генетичного поліпшення рослин Інституту фізіології рослин і генетики НАН України доктора біологічних наук О. Дубровної й заступника директора з наукової роботи Інституту клітинної біології та генної інженерії НАН України кандидата біологічних наук Б. Моргуна [газета «Світ», № 17–18 (1101–1102), червень 2020 р.]

«За останні 25–30 років біотехнологія продемонструвала необмежені можливості в багатьох галузях. Сьогодні вона стає одним з новітніх інструментів сільськогосподарських досліджень, робить внесок у розвиток нових методів генетичних змін і модифікацій рослин», – зазначають автори на початку своєї статті спеціально для газети «Світ».

Як зазначається в публікації, Інститут фізіології рослин і генетики НАН України займає передові позиції в розробці теоретичних і прикладних засад біотехнологічного поліпшення сільськогосподарських рослин та одержання багатьох сортів-інновацій злакових культур. Ключовим напрямом його діяльності є створення нових сортів і гібридів з високим генетично детермінованим потенціалом продуктивності та якості зерна й підвищеною

адаптацією до стресових чинників довкілля. Досягнення останніх років у галузі геноміки, молекулярної біології та генетичної інженерії стали основою нових методів селекційної роботи, заснованих на використанні молекулярних маркерів і на спрямованій генно-інженерній модифікації рослин. При цьому багаторазове прискорення селекційної роботи досягається за рахунок застосування молекулярних маркерів відповідних ознак. Інший підхід заснований на введенні в рослину нових ознак шляхом генно-інженерної модифікації.

Селекційні дослідження науковців інституту повністю перейшли на новий молекулярний рівень, що у два-три рази прискорює селекційний процес. Сучасні молекулярні технології потребують значних фінансових ресурсів, яких сьогодні в Україні бракує. В умовах фінансової скрути єдиним виходом для українських науковців залишається кооперація між спорідненими установами в Україні й за кордоном. Інститут фізіології рослин і генетики НАН України спільно з Інститутом клітинної біології та генетичної інженерії НАН України створили лабораторію молекулярно-генетичних методів досліджень, що дало змогу ефективно застосовувати маркери нуклеїнової та білкової природи в селекційному процесі й сприяло зменшенню масштабів і скороченню термінів селекційних програм.

У статті також повідомляється, що за 62 роки наукової діяльності академік НАН України В. Моргун спільно з колегами створили 156 зареєстрованих сортів і гібридів сільськогосподарських рослин, які понад 42 роки висівають на полях України та СНД. Лише сорти озимої пшениці селекції Інституту фізіології рослин і генетики НАН України займають у нашій країні близько 2 млн га, або 30 % усіх посівів цієї культури. Валовий збір зерна із сортів селекції інституту вдвічі перевищує потреби країни в продовольчому зерні пшениці. Економічний ефект від впровадження інновацій становить 6,7 млрд грн.

Розширено трансфер сортів-інновацій у виробництво. Реалізовано 3 тис. 213 ліцензій на вирощування сортів озимої пшениці селекції інституту. Високоякісним насінням забезпечено всі насінневі господарства. Ліцензії на вирощування сортів озимої пшениці селекції інституту придбали компанії США, Канади, Франції, Швеції, Норвегії та інших країн.

Вартість створення одного сорту за кордоном оцінюється у 1,5 млн євро. Таких коштів вітчизняні селекціонери не мають, тому потребують значної фінансової підтримки з боку держави. За відсутності фінансів українська селекція занепадатиме, а без неї не може бути ефективним і сільськогосподарське виробництво (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 23.06*).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

На сайті інформаційного ресурсу «Інститут просвіти» 30 червня 2020 р. було опубліковано коментар еколога, наукового співробітника Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України кандидата сільськогосподарських наук Т. Бедернічека щодо катастрофічної ситуації на заході країни з паводками.

Катастрофічна ситуація на заході країни з паводками чітко продемонструвала, що кліматичний безлад став реальною і вже систематичною загрозою для життя українців та їхніх домівок. Пікові атмосферні явища, які супроводжуються засухою, смерчами, землетрусами та паводками – нова реальність, у якій треба вчитися жити. І тут уже самої матеріальної допомоги від держави для ліквідації наслідків стихій замало.

«Те, що нині відбувається на заході країни, потребує негайного реагування, аналогічного карантинним заходам, які впровадили для захисту населення від COVID-19. Завдання будь-якого карантину – зменшити пікові навантаження та забезпечити так званий м'який перебіг хвороби. Цей принцип треба застосувати й щодо природних ресурсів: лісу та лісових доріг, видобування гравію й забудов у зоні заплав. У цих галузях мають бути чіткі обмеження. Бо зупинити дощ ми не можемо, проте нам цілком під силу зменшити пікові навантаження негоди», – наголосив Т. Бедернічек.

У Держлісагентстві України кажуть, що ліс – не дамба для запобігання паводкам та утримання такої кількості й сили води. Утім істотно зменшити потік води, а отже, і наслідки від паводків цілком реально саме завдяки спланованій та грамотній роботі ведення лісового господарства. За словами експертів, ліс вирізати треба – це не потребує доведення. Інше питання, що рубати треба не суцільно, а вибірково. «Така рубка складніша, бо її треба добре спланувати та врахувати функціональності лісів і навіть схили. Бо чим крутіший схил, тим швидше вода стікає поверхнею до річки. Кожне дерево зі своєю складною кореневою системою – це мінінасос для відкачування вологи із поверхні землі», – наголошує Т. Бедернічек. Натомість у Карпатах поширена суцільна рубка, яка є дешевшою й потребує меншого людського та технічного ресурсу. Проте саме така рубка, за словами екологів, позбавляє ліс одразу кількох рівнів утримування дощової вологи – це зрубані дерева та пошкоджений нижній ярус рослинності.

Учений наголошує, що цілком здоровий ліс нерідко зрубують і під виглядом так званих санітарних рубок. Для цього використовують нечистих на руку науковців, які пишуть вигідні комусь наукові обґрунтування. У результаті вирубують цілі ділянки лісу. Звісно, вирубати деревину в одному місці технологічно простіше, але нищівно для природи. Другий важливий момент – це дороги, якими лісовози возять кругляк. Вони мають розташовуватися уперек схилу, аби під час дощів не бути для води, яка стікає, безперешкодною дорогою до річки. Однак технологічно це зробити складніше, отже, дорожче. Нерідко заготівельники лісу замість лісових доріг

взагалі використовують русла гірських потічків. Від цього нищиться ще й поверхня лісового ґрунту. Лісова ж підстилка з решток листя моху, гілок, кущів та іншої рослинності здатна також істотно затримувати потік води, наголошує Т. Бедернічек (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 1.07).

На сайті мультимедійної платформи «Укрінформ» 24 червня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю завідувача відділу прикладної метеорології та кліматології Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України кандидата географічних наук В. Балабух, присвячене причинам теперішньої гідрологічної катастрофи на Заході України.

В. Балабух зазначає: «Збільшення кількості, а головне, інтенсивності опадів – один з наслідків змін клімату, що відбуваються останніми роками. Зокрема, про ймовірність такого сценарію свідчили дослідження, проведені науковцями в рамках проєктів “Зміна клімату та безпека в басейні річки Дністер” і “Стратегічні напрямки адаптації до зміни клімату в басейні Дністра”. Спостереження у високогірному Рахівському районі на Закарпатті, де особливо щільно вивчалось це питання, продемонстрували: кліматичні зміни досить істотні. Загроза паводків, пов'язаних з інтенсивними зливами, дедалі більша. І, на жаль, прогнози справджуються».

На думку ученої, це стосується не лише Карпат, а й України загалом. Більше того, і Європи та всієї Північної півкулі. Через різницю в температурах повітряних мас (холодне повітря вгорі та максимально розігріте поблизу землі) утворюються більш потужні купчасто-дощові хмари. Отже, 30 % річного обсягу опадів у басейні Дністра припадає на сильні та дуже сильні зливи. За 10 останніх років «внесок» таких дощів зріс на 7 %.

У Карпатах на цей процес накладається ще й орографічний чинник (рельєф, висота над рівнем моря, крутизна й напрямок схилів. – Прим. ред.). Тобто додається динамічна конвекція, коли на потужність хмар впливають ті ж гори. Система гірських хребтів Карпат розташована на шляху переміщення вологих повітряних мас з Атлантики, що призводить до динамічного впливу гірських схилів на повітряні потоки, гальмування їх панівного «західно-східного переносу». Унаслідок цього теж відбувається інтенсифікація злив. Коли кількість опадів за 24 год може перевищувати дво-тримісячну норму – 150–250 мм. Якщо на рівнинній території України в середньому за рік випадає 400–600 мм опадів, то в Карпатах – 1000–1600, а подекуди – і до 2000–2400 мм.

Дуже інтенсивна злива, яка триває порівняно недовго, може заподіяти набагато більшої шкоди, ніж багатогодинні «грибні» дощі. Свій внесок роблять й особливості рельєфу. Похили місцевості в горах перевищують 200–500 м (різниця висоти) на 1 км. Тому під час зливових дощів стоки формуються доволі інтенсивно. Вода прибуває швидко. Підйоми рівнів води

в гірських річках досягають 1,5–2,5 м за 3–4 год. Одночасно відбувається швидке скидання паводкових вод з гірських водотоків до річкових долин Тиси, Дністра, Пруту та пониззя їхніх приток. Але, на відміну від гір, ситуація там більш прогнозована. Є більше часу на реагування.

За таку інтенсивність паводків маємо «дякувати» не лише географічним та кліматичним особливостям, а і впливу людини. «Рух води пришвидшує те, що опади потрапляють на схили, де вже немає дерев. Відповідно, з вершини до підніжжя гори вода потрапляє миттєво. Додайте захаращеність та безконтрольну самовільну забудову заплав гірських річок... (...) Високі температури взимку дедалі частіше призводять до відсутності весняних повеней у наших річках – у тому числі і в західному регіоні. Люди заспокоюються. А район же дуже привабливий – зокрема, для туризму... Тож починають бездумно будувувати територію. Рано чи пізно це й призводить до катастрофічних наслідків», – пояснює В. Балабух.

Учена зазначає: «За допомогою кліматичних моделей можемо оцінити ймовірні зміни в Карпатському регіоні. Зокрема, на високогір'ї. Прогнозуємо, що навіть за досить помірною сценарію інтенсивність опадів там стрімко зростатиме. А отже, до середини століття у літній період кількість паводків у верхній течії Дністра може зрости на 20–30 % (подекуди й до 40 %), у середній течії – на 25 %. Інтенсивність паводків, вочевидь, збільшуватиметься на всій території Дністровського басейну.

Супутникові знімки Карпат просто жахають... Причина – і промислова (здебільшого – браконьєрська) заготівля деревини, і, як не прикро, туристична популярність регіону».

Про причини і винуватців регулярних стихійних лих на Прикарпатті та Закарпатті відомо давно. Мало про який кримінальний злочин є в правоохоронців стільки достовірної інформації. Отже, доки конкретні люди та структури не нестимуть відповідальності за провокування й наближення чергової катастрофічної повені, нічого не зміниться (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 25.06).*

До уваги держслужбовця

Ю. Фіх, зав. сектору інформаційно-пошукових систем НБУВ

**Дистанційна освіта та дистанційне навчання: список літератури:
за фондами та електронними ресурсами НБУВ (1999–2019 рр.)**

(Закінчення. Початок у № 11)

Серія «Дистанційне навчання»

1. Алексєєв І. В. Бюджетна система : навч. посіб. для студ. 4 курсу спец. 7.50104 «Фінанси» базового напрямку 6.0501 «Економіка і

підприємництво» : для студ. дистанц. форми навчання / І. В. Алексеев, Н. Б. Ярошевич, І. Ю. Кондрат; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2004. – 161 с. : табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 19).
ВА655055

2. Англійська мова : практикум для підготов. та викон. самост. робіт для студ. дистанц. навчання II курсу усіх спец. : навч. посіб. / О. Л. Гасько, Ю. О. Домбровський, Г. І. Корицька [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2010. – 167 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 55). – Укр., англ. мовами.
ВА729844

3. Аудит : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. дистанц. форми навчання / Л. М. Полякова, М. В. Корягін, В. І. Воскало [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2004. – 244 с. : табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 21).
ВА656040

4. Барановська Н. М. Промислова естетика : навч. посіб. для студ. дистанційної форми навчання / Н. М. Барановська ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 98 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 7).
ВА638366

5. Батлук В. А. Охорона праці : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Батлук, Г. Г. Гогіташвілі, Р. А. Яцюк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 332 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 32)
ВА672208

6. Батлук В. А. Охорона праці : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. А. Батлук, М. П. Кулик, Р. А. Яцюк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2008. – 360 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 44).
ВА701537

7. Березюк Б. М. Системи і мережі передавання даних : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Б. М. Березюк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 200 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 34).
ВА673665

8. Білоус А. Б. Організація міжнародних автомобільних перевезень : конспект лекцій : навч. посіб. / А. Б. Білоус, Г. В. Півторак, М. М. Жук ; Нац.

ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2014. – 131 с. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 63)

ВА784520

9. Бобик О. І. Теорія ймовірностей і математична статистика : математика для економістів: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. І. Бобик, Г. І. Берегова, Б. І. Копитко ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2003. – 326 с. : рис., табл. – (Дистанційне навчання).

ВА646660

10. Бухгалтерський облік : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. О. Партин, А. Г. Загородній, М. В. Корягін [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2005. – 246 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 26).

ВА663339

11. Воловець Я. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Я. В. Воловець ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 199 с. – (Дистанційне навчання).

ВА652869

12. Гайдис Н. М. Інвестування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н. М. Гайдис ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2002. – 271 с. – (Дистанційне навчання).

ВА636658

13. Геометричне креслення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Клименюк, Л. І. Лучко, О. Й. Лясковський [та ін.] ; ред. Т. М. Клименюк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2003. – 183 с. : рис. – (Дистанційне навчання).

ВА643138

14. Гірченко Т. Д. Маркетинг : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Д. Гірченко, О. В. Дубовик ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 256 с. : іл. – (Дистанційне навчання).

ВА655896

15. Гладунський В. Н. Логіка : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. Н. Гладунський ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 194 с. – (Дистанційне навчання; № 10).

ВА645866

16. Грибкова Ю. І. Ділова німецька мова : навч. посіб. / Ю. І. Грибкова, В. І. Самохвалова ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 64 с. – (Дистанційне навчання).

ВА659279

17. Денисов Я. Я. Українська та зарубіжна культура : навч.-метод. посіб. для студ. дистанц. форми навчання вищ. техн. навч. закл. / Я. Я. Денисов, О. Г. Макачук ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2004. – 176 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 23).

ВА662163

18. Ділова англійська мова : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. О. Жулкевська, Н. Д. Красюк, О. В. Микитець [та ін.] ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 160 с. – (Дистанційне навчання). – Текст англ., укр. мовами.

ВА652853

19. Дубинін А. І. Використання пакета Mathcad у хімічній інженерії : навч. посіб. для студ. базового напрямку «Хімічна комп'ютерна інженерія» / А. І. Дубинін ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2010. – 240 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 51).

ВА724760

20. Дубинін А. І. Обладнання для подрібнення матеріалів : навч. посіб. для системи дистанц. навчання / А. І. Дубинін, Я. М. Ханик, В. М. Атаманюк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 139 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 35).

ВА671638

21. Дубянський О. В. Конструювання та розрахунок автомобіля : навч. посіб. : [У 2 ч.] / О. В. Дубянський, В. М. Хрунь ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2014.

Ч. 1 : Трансмсія автомобіля. – 170 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 61).

Ч. 2 : Ходова частина, системи керування, підвіска автомобіля та гусеничних машин. – 171 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 62).

В355362/1–2

22. Дудикевич В. Б. Електроніка та мікро схемотехніка : [У 2 ч.] : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. Б. Дудикевич, Г. В. Кеньо, І. В. Петрович ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2010 .

Ч. 1 : Електроніка. – 204 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 52).

Ч. 2 : Аналогова схемотехніка. – 224 с. – (Дистанційне навчання ; № 53).

В352342/1–2

23. Загальна хімія : навч.-метод. посіб. та приклади розв'язання типових задач з найважливіших розділів курсу : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. ; уклад. Р. М. Рихаль, ред. М. В. Никипанчук. – Львів, 2004. – 156 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 22).

ВА656698

24. Задачі з фізики. Методичні вказівки. Приклади розв'язування : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Б. М. Романишин, І. Р. Зачек, І. Є. Лопатинський [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – 3-тє вид., переробл. і допов. – Львів, 2008. – 144 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 47).

ВА701887

25. Зачек І. Р. Фізика : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання вищ. техн. навч. закл. / І. Р. Зачек, Б. М. Романишин ; ред. Ю. К. Рудавський ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2002. – 236 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 1).

ВА628792

26. Інформатика, комп'ютерна техніка та програмування : конспект лекцій : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання вищ. техн. навч. закл. / П. І. Каленюк, І. Т. Кравець, І. І. Ключник [та ін.] ; ред. І. Т. Кравець ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 127 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 6).

ВА636360

27. Інформаційні системи і технології в обліку : конспект лекцій : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. Д. Шквір, Б. М. Романишин, А. Г. Загородній [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 207 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 13).

ВА646584

28. Історія України та її державності : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Л. Є. Дещинський, І. О. Гаврилів, Я. Я. Денісов [та ін.] ; наук. ред. Л. Є. Дещинський ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 383 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 27).

ВА664924

29. Кіндрацька Г. І. Економічний аналіз : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. І. Кіндрацька, М. С. Білик, А. Г. Загородній, ред. А. Г. Загородній ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 428 с. : табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 31).

ВА669800

30. Князь С. В. Облік у зарубіжних країнах : конспект лекцій : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / С. В. Князь, Н. Г. Георгіаді ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2002. – 88 с. – (Серія «Дистанційне навчання». № 5).

ВА652342

31. Князь С. В. Основи фінансів і бухгалтерського обліку : навч. посіб. для студ. 4 курсу спец. 7.50104 «Фінанси» базового напрямку 6.0501 «Економіка і підприємництво» / С. В. Князь, Н. Г. Георгіаді, Г. П. Ханас ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2004. – 156 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 20).

ВА656016

32. Козик В. В. Організація виробництва : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. В. Козик, А. С. Гавриляк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 159 с.: рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 29).

ВА663456

33. Кузнєцова А. Я. Теорія фінансів : навч. посіб. для студ. вузів / А. Я. Кузнєцова ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2001. – 156 с. – (Дистанційне навчання).

ВА612656

34. Кузьмін О. Є. Менеджмент : конспект лекцій : навч. посіб. для студ. напрямів «Економіка і підприємництво» та «Менеджмент» / О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2002. – 132 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 2).

ВА662168

35. Кундря-Висоцька О. П. Бухгалтерський облік : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. П. Кундря-Висоцька ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2003. – 303 с. : рис., табл. – (Дистанційне навчання).

ВА646654

36. Курс нарисної геометрії, інженерної та комп'ютерної графіки : навч.-метод. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / П. П. Волошкевич, О. О. Бойко, Б. В. Панкевич [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т

дистанц. навч. – Львів, 2008. – 364 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 45).

ВА698815

37. Лагун А. Е. Криптографічні системи та протоколи : навч. посіб. / А. Е. Лагун ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2013. – 95 с. : рис. – (Дистанційне навчання ; № 57).

ВА773634

38. Леончук І. Д. Операції центрального банку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Д. Леончук ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 144 с. – (Серія «Дистанційне навчання»).

ВА652861

39. Лінійна алгебра та аналітична геометрія : навч. посіб. для студ. системи дистанц. навчання / Г. В. Понеділок, О. З. Слюсарчук, І. О. Ватаманюк [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 120 с. – (Серія «Дистанційне навчання»)

ВА650428

40. Малащенко В. О. Деталі машин [У 2 ч.] : конспект лекцій : навч. посіб. / [В. О. Малащенко, Б. В. Сологуб] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2013.

Ч. 1, 2. – 2013. – 151 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 60)

В355309/1; 2

41. Математичний аналіз [У 2 ч.] : навч. посіб. для системи дистанц. навчання / Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003.

Ч. 1 / Г. І. Білуцак, І. О. Бобик, О. З. Ватаманюк [та ін.]. – 148 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 15).

Ч. 2. – 150 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 16).

В347593/Ч. 1–2

42. Менеджмент за допомогою графічно-логічних засобів : [навч. посіб.] / [О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, І. С. Процик та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2014. – 191 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 64). – Назва обкл. : Менеджмент. Графічна і таблична візуалізація.

ВА785838

43. Мота Я. В. Основи охорони праці : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Я. В. Мота, О. Є. Федевич ; Нац. ун-т «Львів. політехніка».

Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 199 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 36).

ВА673486

44. Нікула О. І. Економічна історія України і світу : навч. посіб. для студ. вузів / О. І. Нікула ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2001. – 220 с.: табл. – (Дистанційне навчання).

ВА615552

45. Ольховий І. М. Короткий курс опору матеріалів : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / І. М. Ольховий, Б. М. Стасюк, В. З. Станкевич ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2004. – 196 с.: рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 18)

ВА652993

46. Основи графічно-комп'ютерного оформлення підприємницьких проектів : навч.-метод. посіб. для студ. екон. спец. дистанц. форми навчання / П. П. Волошкевич, О. О. Бойко, А. Л. Беспалов [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2008. – 172 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 46).

ВА698816

47. Основи екології та природокористування : конспект лекцій: навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання усіх напрямів підготовки / Ю. О. Малик, О.-Р. В. Мартиняк, М. Ф. Юрим [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2002. – 88 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 3).

ВА629661

48. Павлице В. Т. Оптимізація та надійність об'єктів проектування : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. Т. Павлице, В. М. Гелетій ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 92 с.: рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 38).

ВА678067

49. Партин Г. О. Управлінський облік : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Г. О. Партин, А. Г. Загородній ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 188 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 14).

ВА645785

50. Патлатюк В. С. Менеджмент : навч. посіб. для студ. вузів / В. С. Патлатюк, Н. Н. Рим, В. О. Ткачук ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2001. – 170 с. – (Дистанційне навчання).

ВА612657

51. Пиріг І. Ю. Окремі розділи хімії : конспект лекцій : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання вищ. техн. навч. закл. / І. Ю. Пиріг, Ю. Б. Трач ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2003. – 200 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 8)

ВА651105

52. Політологія : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / О. О. Волинець, М. П. Гетьманчук, В. В. Гулай [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 359 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 28).

ВА663784

53. Проекційне креслення : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Клименюк, Л. І. Лучко, О. Й. Лясковський [та ін.] ; ред. Т. М. Клименюк ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2003. – 135 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 12).

ВА643823

54. Процеси та апарати хімічних технологій [у 5 ч.] / за ред. Я. М. Ханика ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2005–2010.

Ч. 1 : Я. М. Ханик, А. І. Дубинін, В. М. Атаманюк [та ін.]. – 2005. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 30).

Ч. 2 : Гідромеханічні процеси. Перемішування / Я. М. Ханик, А. І. Дубинін, О. В. Станіславчук [та ін.]. – 2006. – 179 с.: рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 39).

Ч. 3 : Теплові процеси, нагрівання, охолодження, конструкції теплообмінників, випарювання / Я. М. Ханик, Є. М. Семенишин, О. В. Станіславчук, [та ін.]. – 2006. – 337 с.: рис., табл.

Ч. 4 : Я. М. Ханик, І. О. Гузьова, Т. І. Римар [та ін.]. – 2009. – 300 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 48).

Ч. 5 : Екстракція, екстрагування, адсорбція, кристалізація та баромембранні процеси / Ханик Я. М., В. І. Троцький, О. В. Станіславчук [та ін.]. – 2010. – 176 с. : рис., табл. – (Дистанційне навчання ; № 56).

В349352/1–5 ; В352727/5

55. Рисін В. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Рисін ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2001. – 192 с. – (Дистанційне навчання).

ВА616289

56. Романишин С. Б. Міжнародна економіка : курс лекцій для студ. дистанц. форми навчання / С. Б. Романишин, Л. П. Сай, У. І. Когут ; Нац. ун-т

«Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2007. – 96 с. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 41).

ВА688592

57. Савенко І. Л. Міжнародна економіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. Л. Савенко ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2003. – 198 с. – (Дистанційне навчання).

ВА642850

58. Середницька А. Я. Ділова українська мова : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / А. Я. Середницька, З. Й. Куньч ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2007. – 139 с. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 40).

ВА685606

59. Скибінська З. М. Економіка та управління підприємством : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / З. М. Скибінська ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2005. – 136 с. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 33).

ВА670018

60. Стеблій Г. Я. Мікроекономіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Я. Стеблій ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 222 с.: рис. – (Дистанційне навчання).

ВА655897

61. Страхарчук В. П. Інформатика і комп'ютерна техніка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Страхарчук, О. І. Ходирев ; заг. ред. В. П. Страхарчук ; Нац. банк України, Львів. банків. ін-т. – Львів, 2004. – 297 с. : рис. – (Дистанційне навчання).

ВА656811

62. Суберляк О. В. Основи хімії полімерів : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / О. В. Суберляк, Є. І. Сембай ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2004. – 240 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 24).

ВА662847

63. Теоретична механіка : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / І. П. Смерека, І. В. Кузьо, В. Т. Придиба [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2004. – 228 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання»; № 25).

ВА664534

64. Теорія ймовірностей і математична статистика : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Г. І. Білушак, І. О. Бобик, О. З. Ватаманюк [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів, 2003. – 244 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 9).

ВА640735

65. Технологія силікатів : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання хім. та буд. напрямів / З. І. Боровець, Т. Б. Жеплинський, М. Г. Пона [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2007. – 128 с. : рис. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 42).

ВА689495

66. Українська мова (за професійним спрямуванням) : норми та культура мовлення : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / Г. Л. Вознюк, С. З. Булик-Верхола, І. П. Василишин [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2010. – 179 с. – (Дистанційне навчання ; № 54).

ВА737278

67. Філософія : [У 2 ч.] : навч.-метод. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. Л. Петрушенко, І. О. Даценко, О. В. Демків [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2010.

Ч. 1 : Історія світової та української філософії. – 207 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 49).

Ч. 2 : Фундаментальні проблеми сучасної філософії. – 144 с. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 50).

В352057/Ч. 1–2

68. Філософія : [У 2 ч.] : навч. посіб. / В. Л. Петрушенко, Є. Г. Бразуль-Брушковський, А. М. Кадикало [та ін.] ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – 2-ге вид., допов. і переробл. – Львів, 2013 .

Ч. 1 : Історія світової філософії. – 2013. – 170 с. – (Дистанційне навчання ; № 58).

Ч. 2 : Історія української філософії. Фундаментальні проблеми сучасної філософії. – 2013. – 158 с. – (Дистанційне навчання ; № 59).

В354801/1–2

69. Хома В. В. Основи збору, передачі та оброблення інформації : навч. посіб. для студ. дистанц. форми навчання / В. В. Хома ; Нац. ун-т «Львів. політехніка», Ін-т дистанц. навч. – Львів, 2007. – 312 с. : рис., табл. – (Серія «Дистанційне навчання» ; № 43).

ВА697370

Збірники з дистанційної освіти (український досвід)

70. Абакумова О. О. Філософська рефлексія феномена дистанційної освіти : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / О. О. Абакумова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – 20 с.

РА425067

71. Актуальні аспекти розвитку освіти в Україні : економіка, професійна підготовка, дистанційне навчання / Л. Л. Ляхоцька, О. В. Величко, О. М. Гедиш [та ін.] ; за заг. ред. В. В. Олійника ; Нац. акад. пед. наук України, Ун-т менедж. освіти. – Київ : УМО ; Донецьк : Світ книги, 2012. – 184 с. : рис.

ВА760993

72. Антонов В. М. Дистанційне навчання : Логіка. Технології. Перспективи / В. М. Антонов. – Київ ; Херсон : Штрих, 2011. – 160 с. : рис., табл. – Назва обкл. : Дистанційне навчання. Кіберакмеологічний підхід.

СО31875

73. Беспяньська Г. В. Діловодство : [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспяньська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2005.

Ч. 2. – 418 с.

В348883/Ч. 2

74. Беспяньська Г. В. Діловодство : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспяньська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 480 с.

ВА687999

75. Беспяньська Г. В. Справочинство : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспяньська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 489 с.

ВА678794

76. Васильченко Л. В. Дистанційне навчання. Науково–методичне забезпечення. Інформаційний простір навчального закладу : наук.-методич. посіб. / Л. В. Васильченко, В. Л. Шевченко. – Харків : Основа, 2009. – 208 с. – (Управління школою).

ВА709386

77. Васильченко Л. В. Створення навчально-методичних комплексів дистанційного навчання : метод. рек. / Л. В. Васильченко, І. С. Лапшина ; Упр. освіти і науки Запоріз. облдержадмін., Комунал. закл. «Запоріз. обл. ін-т

післядиплом. пед. освіти» Запоріж. обл. ради, Навч.-метод. центр дистанц. навч. – Запоріжжя : ЛПРС, 2010. – 124 с.

ВА725599

78. Габрусев В. Ю. Дистанційне навчання – це просто! / В. Ю. Габрусев. – Київ : Шкільний світ, 2011. – 83, [3] с. : рис., табл. – (Бібліотека «Шкільного світу». Природничо-математичний напрям) (Інформатика. Бібліотека. Математика. Бібліотека).

ВА737939

79. Григорчук Т. В. Педагогічні засади проектування мультимедійного методичного комплексу з маркетингу для дистанційного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. В. Григорчук ; Ін-т вищ. освіти НАПН України. – Київ, 2010. – 20 с.

РА373425

80. Дистанційна освіта : забезпечення доступності та неперервної освіти впродовж життя (E-Learning and University Education-2017) : матеріали ХІІ Міжнар. наук.-метод. конф. (м. Полтава, 9–10 лют. 2017 р.) / ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» (ПУЕТ). – Полтава, 2017. – 364, [1] с. : рис., табл.

ВА811861

81. Дистанційне навчання: досвід впровадження в українському університеті / В. О. Любчак, О. В. Куленко, Т. В. Лаврик [та ін.] ; Сумський держ. ун-т. – Суми, 2009. – 160 с.

ВА719278

82. Дистанційне навчання (педагогічний експеримент у Полтавському університеті економіки і торгівлі) / за заг. ред. В. М. Артеменка. – Полтава : ПУЕТ, 2012. – 128 с. : іл.

Табачник Д. В. ВА2199

83. Дистанційне навчання : метод. реком. та матеріали для бібл.-інформ. освіти / Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв ; уклад. В. К. Скнар. – Київ, 2002. – 25 с.

Р101031

84. Дистанційне навчання : психологічні засади / [М. Л. Смульсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ ; Кіровоград : Імекс, 2012. – 239 с. : рис., табл.

ВА762255

85. Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : зб. наук.-метод. пр. I Всеукр. наук.-практ. конф., 14–15 трав. 2015 р., м. Харків / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Укр. асоц. дистанц. освіти ; [редкол.: В. Г. Левчук (голов. ред.), В. І. Каук, Т. О. Маркова. – Харків, 2015. – 215 с. : рис.

ВА791785

86. Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : зб. наук.-метод. пр. II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 19 трав. 2016 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; Ін-т післядипломної освіти та заоч. (дистанційного) навч. ; Укр. асоц. дистанц. освіти ; Казах. нац. ун-т ім. Аль-Фарабі ; [редкол.: В. Г. Левчук (голова), В. І. Каук, Т. О. Маркова]. – Харків, 2016. – 255 с.

ВА802661

87. Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 20–21 квіт. 2017 р. / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Укр. асоц. дистанц. освіти ; [редкол.: В. Г. Левчук (гол. ред.), В. І. Каук, Т. О. Маркова]. – Харків, 2017. – 82 с.

ВА811856

88. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : зб. тез доп. Всеукр. наук.-метод. семінару з елементами вебінару, [м. Харків, 26 лют. 2016 р.] / Ін-т модернізації змісту освіти ; Київ. нац. торг.-екон. ун-т ; Харків. торг.-екон. ін-т КНТЕУ, Каф. вищ. математики та інформатики ; [редкол. : Н. Ю. Олійник (голова), Ю. І. Євдокименко, С. М. Березенська]. – Харків : РВВ ХТЕІ КНТЕУ, 2016. – 73 с.

ВА801010

89. Дмитренко П. В. Дистанційна освіта : аналіт. огляд / П. В. Дмитренко, Ю. А. Пасічник ; Нац. пед. ун-т ім. М. Драгоманова. – Київ, 1999. – 25 с. – (Бібліотека працівника освіти)

Р86615

90. Койчева Т. І. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. І. Койчева ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (Одеса). – Одеса, 2004. – 20 с.

РА328648

91. Койчева Т. І. Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Т. І. Койчева ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського (Одеса). – Одеса, 2004. – 308 арк.

ДС80988

92. Комп'ютерні технології та вища освіта людей з особливими потребами. Дистанційне навчання в системі соціально-трудової реабілітації : зб. наук. доп. і статей / уклад. Л. В. Коваленко. – Київ : Вища шк., 2002. – 255 с.

ВА633254

93. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання. Енциклопедичне видання : навч.-метод. посіб. / В. М. Кухаренко ; АПН України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Київ : Комп'ютер, 2007. – 127 с. – (Бібліотека вчителя інформатики ; 2).

ВА684967

94. Методика підготовки і проведення занять з навчального модуля «Відкрита освіта та дистанційне навчання» : метод. посіб. / [В. В. Олійник, Л. Л. Ляхоцька, В. О. Гравіт та ін.] ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – Київ, 2010. – 280 с. : рис., табл.

ВА740856

95. Муковіз О. П. Дистанційне навчання у системі неперервної освіти вчителів початкової школи: теорія та методика / О. П. Муковіз ; Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Умань : Сочінський М. М. [вид.], 2016. – 392 с. : рис., табл.

ВА802086

96. Олійник В. В. Дистанційна освіта за кордоном та в Україні : стислий аналітичний огляд : орг.-пед. дослідж. / В. В. Олійник ; АПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Київ : ЦППО, 2001. – 45 с. : іл.

Р90922 ; Р102743

97. Олійник В. В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті (організаційно-педагогічний аспект) : навч. посіб. / В. В. Олійник ; АПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Київ : ЦППО, 2001. – 147 с. : табл.

ВА627892

98. Олійник В. В. Організаційно-педагогічні основи дистанційної освіти і навчання : орг.-пед. дослідж. / В. В. Олійник ; АПН України, Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – Київ : ЦППО, 2001. – 36 с.

Р90908

99. Організаційна модель навчання аспірантів за очно-дистанційною формою (комплект дидактичних матеріалів) : [навч. прогр. дисциплін та спецкурси] / [В. І. Саюк, О. Л. Онуфрієва, Н. Ю. Волянчук та ін. ; за ред. В. І. Саюк, Є. Р. Чернишової] ; Нац. акад. пед. наук України, Ун-т менедж. освіти. – Київ : Пед. думка, 2012. – 163 с. : табл.

BC55270

100. Організація та функціонування мережі ресурсних центрів дистанційної освіти загальноосвітніх навчальних закладів / [Ю. М. Богачков, В. Ю. Биков, В. В. Олійник та ін. ; наук. ред. Ю. М. Богачков] ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. – Київ : Атіка, 2014. – 183 с. : рис., табл.

BA791622

101. Прокоф'єв Є. Г. Організаційно-педагогічні засади загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. Г. Прокоф'єв ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2011. – 20 с.: рис.

PA382841

102. Прокоф'єв Є. Г. Теоретико-методичні засади загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів в умовах дистанційного навчання / Є. Г. Прокоф'єв. – Херсон : Грінь Д. С. [вид.], 2015. – 194 с. : рис., табл.

BA795508

103. Сучасний стан і світові тенденції розвитку дистанційної освіти (інформаційно-аналітичні матеріали) / [П. М. Таланчук, В. М. Бебик, К. О. Кольченко [та ін.] ; під ред. П. М. Таланчука] ; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна». – Київ, 2010. – 469 с. : рис., табл., фот.

BC50407

104. Хара О. М. Дистанційне навчання математики абітурієнтів у системі довузівської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. М. Хара ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 20 с.

PA374805

105. Хара О. М. Дистанційне навчання математики абітурієнтів у системі довузівської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. М. Хара ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 229 арк. : рис.

ДС120375

106. Шевченко В. Л. Основи дидактичного проектування комп'ютерно орієнтованих електронних навчальних комплексів для дистанційної освіти : навч.-метод. посіб. / В. Л. Шевченко ; Нац. техн. ун-т України «Київ. політехн. ін-т». – Київ, 2008. – 152 с. : рис., табл.

ВА708577

107. Шевченко В. Л. Основи дидактичного проектування комп'ютерно орієнтованих навчальних комплексів для дистанційної освіти : наук.-метод. посіб. / В. Л. Шевченко. – Біла Церква : КОПОПК, 2008. – 88 с.

ВС45200

108. Ясулайтіс В. А. Дистанційне навчання : метод. рек. / В. А. Ясулайтіс ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – Київ : МАУП, 2005. – 72 с.

ВА663010

Публікації на тему: дистанційна освіта (український досвід)

109. Абакумова О. О. Дистанційна освіта: гуманізм чи антигуманізм у дії? [Електронний ресурс] / О. О. Абакумова // Гілея : наук. вісн. – 2018. – Вип. 133. – С. 203–206. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_133_57

110. Абакумова О. О. Дистанційна освіта у трансформаціях соціального хронотопу [Електронний ресурс] / О. О. Абакумова // Гілея : наук. вісн. – 2016. – Вип. 110. – С. 307–311. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_110_78

111. Адамова І. З. Дистанційна освіта : стан та проблеми [Електронний ресурс] / І. З. Адамова, Д. В. Кучерява // Вісн. Чернівець. торг.-екон. ін-ту. Серія : Екон. науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 361–364. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchetei_2013_1_63

112. Андрющенко Н. Дистанційне навчання в Україні: експерименти, напрацювання, перспективи / Н. Андрющенко // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 60–63.

Ж23773

113. Безсмертний Є. О. Дистанційна освіта : вітчизняний та закордонний досвід упровадження сучасних інформаційних технологій [Електронний ресурс] / Є. О. Безсмертний // Вісн. Харків. нац. ун-ту внутрішніх справ. – 2015. – № 2. – С. 251–255. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2015_2_35

114. Берегова Н. П. Дистанційне навчання в системі професійної підготовки психологів / Н. П. Берегова // Пробл. заг. та пед. психології. – 2011. – Т. 13. – Ч. 1. – С. 41–48.

Ж70437

115. Битченко А. Н. Дистанционное обучение. Определение, преимущества, проблемы внедрения / А. Н. Битченко, С. А. Мясников // Проблемы інж.-пед. освіти. – 2008. – № 20. – С. 94–100.

Ж71542

116. Бісікало О. В. Характеристика і формальна оцінка переваг дистанційної форми навчання / О. В. Бісікало, І. І. Бурденюк // Оптико-електрон. інформ.-енерг. технології. – 2005. – № 2. – С. 5–12.

Ж23882

117. Блажук О. Дистанційна освіта – сучасна форма вищої освіти [Електронний ресурс] / О. Блажук, Н. Островська // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. – Вип. 30. – С. 28–30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_30_11

118. Блажук О. А. Організація дистанційного навчання майбутніх офіцерів-прикордонників з використанням інформаційних технологій / О. А. Блажук // Пед. науки. – 2011. – Вип. 58. – С. 440–448.

Ж69843

119. Близнюк К. П. Дистанційне навчання в системі корпоративного навчання [Електронний ресурс] / К. П. Близнюк // Зб. наук. пр. Держ.екон.-технолог. ун-ту трансп. Серія : Транспортні системи і технології. – 2007. – Вип. 12. – С. 175–178. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpdetut_tsit_2007_12_30

120. Борзенко О. П. Основні категорії та поняття дистанційного навчання / О. П. Борзенко // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Серія : Пед. науки. – 2012. – № 19. – С. 6–14.

Ж69372

121. Бузько В. Л. Дистанційна освіта в загальноосвітній школі у процесі вивчення природничо-математичних дисциплін [Електронний ресурс] / В. Л. Бузько, С. П. Величко // Зб. наук. пр. Кам'янець-Подільськ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка. Серія : Пед. – 2014. – Вип. 20. – С. 68–70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkr_ped_2014_20_23

122. Буянов П. Г. Дистанційна освіта в системі неперервної професійної освіти [Електронний ресурс] / П. Г. Буянов // Зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-ту. Серія : Пед. науки. – 2013. – Вип. 64. – С. 396–399. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2013_64_84

123. Ванчицький А. Методичні основи створення і розробки електронних ресурсів для дистанційного навчання / А. Ванчицький // Нова пед. думка. – 2013. – № 2. – С. 165–167.
Ж22868

124. Васильченко Л. В. Аналіз програмно–інструментальних платформ дистанційної освіти / Л. В. Васильченко // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту. Серія : Педагогіка. – 2011. – № 4. – С. 10–15.
Ж68937

125. Ватковська М. Г. Реалізація принципів державного управління в контексті дистанційної освіти / М. Г. Ватковська // Держава та регіони. Серія : Держ. упр. – 2015. – Вип. 4. – С. 15–19.
Ж23244/Держав.упр.

126. Ватковська М. Г. Стан та перспективи розвитку інформаційного забезпечення державного управління в галузі освіти України / М. Г. Ватковська // Держава та регіони. Серія : Держ. упр. – 2016. – Вип. 1. – С. 61–65. Проведено узагальнений аналіз особливостей впровадження та механізмів функціонування певних елементів системи інформаційного забезпечення державного управління. Увагу сконцентровано на представленні сучасного стану електронного урядування в галузі освіти України, проєкті «КУРС: Освіта» та феномені дистанційної освіти в Україні.
Ж23244/Держав.упр.

127. Виніченко І. В. Дистанційне навчання в системі професійної підготовки майбутніх вчителів технологій [Електронний ресурс] / І. В. Виніченко, В. Г. Гетта // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія : Пед. науки. – 2016. – Вип. 140. – С. 127–129. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2016_140_31

128. Волошенко О. В. Дистанційна освіта : як не потрапити до зони паніки! / О. В. Волошенко // Пед. вісник. – 2016. – № 2. – С. 21–22.
Ж100396

129. Гаврілова Л. Г. Специфіка розроблення дистанційних курсів з музично–історичних дисциплін [Електронний ресурс] / Л. Г. Гаврілова // Інформ. технології і засоби навч. : [електрон. журн.]. – 2017. – № 2. – С. 26–37.

130. Герасимчук Т. В. . Дистанційне викладання іноземних мов в технічному ЗВО / Т. В. Герасимчук, В. Л. Герасимчук, А. В. Жуванов // Наук. вісн. Льотної акад. Серія : Пед. науки. – 2019. – Вип. 5. – С. 332–336.

Ж74675

131. Геркерова А. М. Возможности использования средств дистанционной коммуникации в учебном процессе / А. М. Геркерова, Р. Явич // Наука і освіта. – 2011. – № 5. – С. 78–81.

Ж16225

132. Глибовець А. М. Використання мобільних пристроїв у дистанційній освіті / А. М. Глибовець // Наук. зап. НаУКМА. Серія : Комп'ют. науки. – 2005. – Т. 36. – С. 71–77.

Ж69184/Комп.н.

133. Голощук Р. О. Особливості впровадження технологій та методів дистанційного навчання в освітній процес / Р. О. Голощук, Н. О. Думанський // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2015. – № 829. – С. 349–358.

Ж29409/А

134. Григорчук Т. В. Дистанційне навчання у професійній підготовці менеджерів соціокультурної сфери [Електронний ресурс] / Т. В. Григорчук // Вісн. Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв. Серія : Менеджмент соціокультурної діяльності. – 2019. – Т. 2. – № 1. – С. 105–133. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bknucams_2019_2_1_7

135. Григорчук Т. В. Організація поточного контролю знань з маркетингу студентів з особливими потребами з використанням засобів дистанційного навчання [Електронний ресурс] / Т. В. Григорчук // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2011. – № 8. – С. 22–30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2011_8_5

136. Григорчук Т. В. Попереднє проектування навчально-методичного комплексу для дистанційного навчання майбутніх менеджерів соціокультурної сфери [Електронний ресурс] / Т. В. Григорчук // Соціально-гуманітар. вісн. – 2019. – Вип. 26–27. – С. 26–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2019_26-27_8

137. Григорчук Т. В. Тестування як засіб забезпечення ефективності контролю знань у дистанційному навчанні осіб із особливими потребами [Електронний ресурс] / Т. В. Григорчук // Зб. наук. пр. Хмельницьк. ін-ту

соціальних технологій ун-ту «Україна». – 2017. – № 14. – С. 113–116. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2017_14_27

138. Гузь Л. А. Соціальні інформаційні технології освіти – дистанційна освіта [Електронний ресурс] / Л. А. Гузь // Вісн. Донецьк. ун-ту економіки та права. – 2013. – № 1. – С. 177–182. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduetp_2013_1_30

139. Гук Н. А. Дистанційна освіта як чинник підвищення зайнятості населення [Електронний ресурс] / Н. А. Гук // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. Серія : Екон. науки. – 2016. – № 2(1). – С. 38–41. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2\(1\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_2(1)_10)

140. Данилишена Т. Етапи становлення дистанційної освіти як інноваційної форми навчання магістрів / Т. Данилишена // Вісн. Львів. ун-ту. Серія : Пед. – 2008. – Вип. 24. – С. 46–52.
Ж28852/Пед.

141. Долинський Є. В. Технології дистанційного навчання як ефективний інструмент мовної підготовки майбутніх перекладачів / Є. В. Долинський // Пед. науки : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 61. – С. 236–240.
Ж69843

142. Досвід застосування очно-заочної форми освіти з елементами дистанційного навчання кафедрою управління охороною здоров'я / Ю. В. Вороненко, В. М. Михальчук, Н. Г. Гойда, О. К. Толстанов, С. П. Кошова // Зб. наук. пр. співробітників НМАПО ім. П. Л. Шупика. – 2017. – Вип. 27. – С. 30–37.
Ж70307

143. Думанський Н. Використання системи аналізу навчальних матеріалів в середовищі дистанційної освіти «eFront» / Н. Думанський // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2017. – № 879. – С. 41–48.
Ж29409/А

144. Загуменна В. Дистанційна освіта бібліотекарів у віртуальному середовищі [Електронний ресурс] / В. Загуменна, Т. Гранчак // Вісн. Книжкової палати. – 2017. – № 6. – С. 45–47. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2017_6_14

145. Зайцева І. О. Дидактичні можливості дистанційної освіти як інноваційного феномену навчання / І. О. Зайцева // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти. – 2013. – Вип. 7 (50). – С. 65–68.

Ж70586

146. Зарицька О. Л. Дистанційна освіта як новітня інформаційна технологія / О. Л. Зарицька // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – 2003. – Вип. 13. – С. 233–235.

Ж70151

147. Іващенко М. В. Особливості використання елементів змішаного навчання в процесі викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти / М. В. Іващенко, Т. Б. Бикова // Фіз.-мат. освіта. – 2018. – № 1. – С. 221–226.

Ж101424

148. Качуровська О. Б. Дистанційна освіта як засіб формування інформаційної компетентності учителя–логопеда [Електронний ресурс] / О. Б. Качуровська, М. В. Соколовська // Наук. часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекц. педагогіка та спец. психологія. – 2013. – Вип. 23. – С. 98–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_30

149. Клименко В. І. Очно-дистанційна форма навчання – безперервна освіта для лікарів-управлінців (менеджерів) України / В. І. Клименко, І. М. Кремсарь, А. В. Коваленко // Україна. Здоров'я нації. – 2017. – № 3. – С. 122–126.

Ж25956

150. Клопов Р. Дистанційна освіта у професійній підготовці фахівців з фізичного виховання та спорту / Р. Клопов // Неперерв. проф. освіта: теорія і практика. – 2006. – № 3/4. – С. 146–153.

Ж23380

151. Коваленко-Кобилянська І. Г. Індивідуалізована дистанційна освіта як засіб запобігання інволютивних процесів інтелектуального розвитку у старості [Електронний ресурс] / І. Г. Коваленко-Кобилянська. // Технології розвитку інтелекту. – 2013. – № 4. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2013_4_10

152. Кожевникова А. В. Дистанційне навчання як інноваційна педагогічна система та складова педагогічної майстерності сучасного вчителя / А. В. Кожевникова // Імідж сучасного педагога. – 2015. – №4. – С. 14–16.

Ж22699

153. Кожурина Т. А. Потенціал дистанційного освіти на ринку освітніх послуг в Україні: проблеми реалізації / Т. А. Кожурина // Вісн. Міжнар. Слов'ян. ун-ту. Серія : Соціол. науки. – 2008. – 11, № 1. – С. 60–65.

Ж16622/соц

154. Колесник М. Ю. Соціальна мережа Facebook як платформа для дистанційної освіти лікарів-інтернів за спеціальністю «Загальна практика – сімейна медицина»: досвід використання / М. Ю. Колесник // Буков. мед. вісн. – 2017. – 21, № 2 (ч. 1). – С. 169–172.

Ж15712

155. Коневщинська О. Е. Кадрове забезпечення ресурсного центру дистанційної освіти [Електронний ресурс] / О. Е. Коневщинська // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – Т. 38. – Вип. 6. – С. 196–206. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2013_38_6_19

156. Кравчук М. Г. Дистанційна освіта як один із компонентів формування професійної компетенції майбутніх медиків / М. Г. Кравчук, О. А. Жгут, О. В. Романенко // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 7 (50). – С. 84–87.

Ж70586

157. Кременчуцька М. К. Продуктивні функції візуальних моделей навчання в середовищі дистанційної освіти / М. К. Кременчуцька // Наука і освіта. – 2007. – № 4/5. – С. 89–92.

Ж16225

158. Кривенко В. І. Переваги використання онлайн-форм як засобу викладання в інтернатурі / В. І. Кривенко, І. С. Качан, І. В. Непрядкіна, О. П. Федорова, М. Ю. Колесник, С. П. Пахомова, Т. Ю. Радомська // Мед. інформатика та інженерія. – 2018. – № 1. – С. 62–66.

Ж25988

159. Кривцова О. П. Можливості викладання курсу «Статистична обробка даних» з використанням засобів системи Moodle / О. П. Кривцова, О. О. Дмитрієнко // Фіз.-мат. освіта. – 2018. – № 2. – С. 63–66.

Розглянуто особливості використання засобів системи Moodle у процесі викладання дисципліни «Статистична обробка даних» у Полтавському національному педагогічному ун-ті ім. В. Г. Короленка. Проаналізовано зміст та структуру створеного дистанційного курсу, за допомогою якого здійснюється оцінювання студентів. Проаналізовано можливості дистанційного навчання вирішувати завдання освіти, що сприяють більш інтенсивному навчанню та надають можливість

ефективніше долати відстані, усунути бар'єри, зумовлені недостатніми матеріальними можливостями чи фізичними вадами, які можуть перешкодити отриманню повноцінної освіти.

Ж101424

160. Крилова Т. В. Дистанційна освіта як форма навчання математики / Т. В. Крилова, О. М. Гулеша // Систем. технології. – 2002. – № 4. – С. 78–81.
Ж69472

161. Курбатов С. Дистанційна освіта як сутнісна складова інноваційної діяльності сучасного Ун-ту / С. Курбатов // Філософії освіти. – 2011. – № 1/2. – С. 305–312.

Ж73034

162. Куш О. Г. Дистанційне навчання в системі медичної освіти (перший досвід кафедри нормальної фізіології ЗДМУ) [Електронний ресурс] / О. Г. Куш, В. М. Омелянчик, Г. І. Бессараб, Н. П. Жернова, Н. В. Степанова, М. А. Тихоновська, О. В. Морозова, І. Є. Сухомлінова // Мед. освіта. – 2017. – № 4. – С. 85–89. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mosv_2017_4_21

163. Кучерявий О. Дистанційне навчання в системі вищої освіти в галузі фізичної культури та спорту [Електронний ресурс] / О. Кучерявий // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2018. – № 3. – С. 120–126. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/TMFVS_2018_3_20

164. Лапузіна О. М. Дистанційне навчання в системі підготовки іноземних студентів [Електронний ресурс] / О. М. Лапузіна, А. І. Лобода, А. Й. Стрельченко // Новий Колегіум. – 2015. – № 2. – С. 8–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2015_2_4

165. Ларіна Р. Р. Дистанційна освіта: проблеми і перспективи розвитку в педагогічному вищому навчальному закладі / Р. Р. Ларіна, І. Ю. Грішин // Гуманіт. науки. – 2013. – № 1. – С. 15–21.

Ж23366

166. Малішевська Н. LifeLong Learning: дистанційна освіта [Електронний ресурс] / Н. Малішевська // Фармацевт практик. – 2017. – № 2. – С. 10–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/farmpr_2017_2_7

167. Мартиненко М. Ю. Генеза дистанційної освіти та дистанційного навчання в Україні / М. Ю. Мартиненко // Пед. процес: теорія і практика : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 1. – С. 97–103.

Ж72083

168. Мищишен А. Дистанційне навчання у післядипломній педагогічній освіті / А. Мищишен // Післядиплом. освіта в Україні. – 2014. – № 1. – С. 69–71.

Ж24944

169. Morozova M. Distance learning courses for information and measuring engineering / M. Morozova // Вісн. Київ. нац. ун-ту. Серія : Радіофізика та електроніка. – 2010. – Вип. 14. – С. 16–19.

Ж28079/рад.фіз.ел.

170. Мотилькова З. О. Аналіз впровадження дистанційної освіти у спеціальній школі (для осіб з вадами слуху) [Електронний ресурс] / З. О. Мотилькова // Інформаційні технології і засоби навч. – 2013. – Т. 38. – Вип. 6. – С. 182–195. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2013_38_6_18

171. Муліна Н. І. Включене дистанційне навчання англійської мови студентів вищих технічних закладів освіти / Н. І. Муліна // Іноземні мови. – 2000. – № 2 – С. 27–30.

Ж14803

172. Муліна Н. І. Управління якістю дистанційної освіти у практиці українського університету / Н. І. Муліна // Вісн. Черкас. ун-ту. Серія : Пед. науки. – 2009. – Вип. 147. – С. 10–14.

Ж69408

173. Науменко Л. Ю. Дистанційна освіта для професійного росту лікарів в питаннях медичної етики і психології хворих та людей з інвалідністю / Л. Ю. Науменко, І. В. Аршава, І. С. Борисова, В. М. Березовський, В. В. Лепський // Сімейна медицина. – 2017. – № 1. – С. 158–160.

Ж22874

174. Нежинська О. Особливості формування гендерної компетентності керівників освітніх організацій в умовах очно-дистанційної форми навчання / О. Нежинська // Післядиплом. освіта в Україні. – 2012. – № 2. – С. 82–87.

Ж24944

175. Нелін Є. В. Дистанційна освіта Італії: проблеми, сучасність, перспективи розвитку [Електронний ресурс] / Є. В. Нелін // Укр. пед. журн. – 2016. – № 2. – С. 36–41. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrpj_2016_2_7

176. Новаківський І. І. Дистанційна освіта як ефективний інноваційний чинник підвищення рівня трудового потенціалу / І. І. Новаківський, О. В. Перелигіна // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2011. – № 714. – С. 379–385.

Ж29409/А

177. Носаченко І. М. Дистанційна освіта як складова системи безперервної освіти. / І. М. Носаченко // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 1. – С. 80–89.

Ж73739

178. Олійник В. Варіативний навчально-методичний комплекс підвищення кваліфікації керівних кадрів ПТНЗ за дистанційною формою навчання / В. Олійник, В. Гравіт, Л. Ляхоцька // Післядиплом. освіта в Україні. – 2008. – № 2. – С. 28–33.

Ж24944

179. Олійник В. В. Дистанційне навчання в Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти АПН України / В. Олійник, В. Гравіт, А. Кліменко // Післядиплом. освіта в Україні. – 2007. – № 2. – С. 68–72.

Ж24944

180. Опанасюк Ю. Дистанційне навчання як інноваційна технологія / Ю. Опанасюк // Політолог. вісн. = POLITOLOGY BULLETIN. – 2015. – Вип. 78. – С. 154–162.

Ж68683

181. Опанасюк Ю. Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти / Ю. Опанасюк // Вища освіта України. – 2016. – № 1. – С. 49–53.

Ж23569

182. Персток Т. М. Дистанційна освіта: модернізація шкільної освіти органами місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Т. М. Персток, О. Ж. Метеджи // Зб. наук. пр. Донецьк. держ. ун-ту упр. Серія : Держ. упр. – 2014. – Т. 15. – Вип. 291. – С. 366–375. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpdduu_du_2014_15_291_39

183. Поплавська О. А. Дистанційне навчання як прогресивна форма підготовки майбутніх економістів / О. А. Поплавська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 7 (50). – С. 134–137.

Ж70586

184. Прадівляний М. Г. Використання засобів дистанційного навчання для формування професійної компетентності майбутніх перекладачів / М. Г. Прадівляний, Н. Д. Бондар // Вісн. Вінниц. політехн. ін-ту. – 2017. – № 3. – С. 119–124.

Ж68690

185. Радкевич В. Дистанційна професійна підготовка / В. Радкевич, Є. Аніщенко, Д. Полетаєв // Проф.-техн. освіта. – 2012. – № 1. – С. 29–30.

Ж16367

186. Ришко П. П. Проблемні питання дистанційної освіти на етапах подання дерматовенерологічної допомоги в первинній медико-санітарній ланці – сімейній медицині / П. П. Ришко // Укр. журн. дерматології, венерології, косметології. – 2003. – № 3. – С. 92–95.

Ж23543

187. Ришов О. А. До питання про психологічні та соціальні аспекти дистанційного навчання лікарів–педіатрів на післядипломному етапі / О. А. Ришов, Ю. В. Котлова, К. О. Іванова, Т. О. Левчук // Мед. інформатика та інженерія. – 2016. – № 2. – С. 33–36.

Ж25988

188. Савченко О. О. Дистанційна освіта: підстави для соціально–філософського та культурологічного аналізу / О. О. Савченко // Наук. зап. Харків. ун-ту Повітр. сил. Серія : Соц. філософія, психологія. – 2007. – Вип. 3. – С. 119–124.

Ж69887

189. Савченко Т. Електронні навчальні курси на основі технології Articulate Storyline / Т. Савченко, Л. Власенко // Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. – 2017. – № 1. – С. 127–136.

Визначено переваги застосування елементів **дистанційного навчання** у вищих навчальних закладах. Проведено аналіз програмного забезпечення для створення електронних курсів і вебсайтів. Розглянуто приклад застосування Articulate Storyline для створення інтерактивного мультимедійного курсу освітнього спрямування. Наведено результати створення та впровадження в навчальний процес електронних курсів, що можуть бути застосовані для індивідуального використання та **дистанційного навчання**.

Ж16143

190. Самойленко О. Дистанційна освіта: основні поняття та термінологічний генезис / О. Самойленко // Нова пед. думка. – 2012. – № 2. – С. 47–50.

Ж22868

191. Самойленко О. Технології дистанційного навчання у післядипломній освіті керівних кадрів професійно–технічних закладів / О. Самойленко // Післядиплом. освіта в Україні. – 2014. – № 1. – С. 71–74.
Ж24944

192. Самолюк Н. Актуальність і проблемність дистанційного навчання / Н. Самолюк, М. Швець // Нова пед. думка. – 2013. – № 1. – С. 193–197.
Ж22868

193. Серватинська Н. В. Дистанційна освіта школярів / Н. В. Серватинська // Сучасна шк. України : газ. – 2016. – № 10. – С. 56–60.

194. Серватинська Н. В. «Дистанційна освіта школярів – освіта майбутнього» : Засідання методичного об'єднання вчителів математики, фізики та інформатики / Н. В. Серватинська // Пед. вісн. – 2017. – № 1. – С. 45–47.
Ж100396

195. Скрипник Л. М. Дистанційна медична освіта: сучасні реалії та проблеми / Л. М. Скрипник // Архів клініч. медицини. – 2012. – № 2. – С. 116–118.
Ж24388

196. Тен Е. П. Технология мультимедийного обучения профессиональной педагогике как средство саморазвития студентов-заочников в системе дистанционного образования / Е. П. Тен // Проблемы инж.-пед. освіти. – 2012. – № 34/35. – С. 185–191.
Ж71542

197. Ткалич К. І. Дистанційна освіта як високоефективний напрямок удосконалення методології вищої освіти / К. І. Ткалич // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки. – 2005. – Вип. 34. – С. 234–238.
Ж70128

198. Umryk M. A. Organization of distance learning for meeting the needs of modern students [Електронний ресурс] / М. А. Umryk // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – Т. 45. – Вип. 1. – С. 146–155. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2015_45_1_16

199. Ус Г.О. Дистанційна освіта в системі управління якістю послуг ВНЗ [Електронний ресурс] / Г. О. Ус, Я. М. Манькута // Вісн. Східноєвроп.

ун-ту економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент. – 2014. – № 2. – С. 135–145. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuem_2014_2_17

200. Федорченко С. В. Дистанційна освіта та місце психологічного забезпечення в ній [Електронний ресурс] / С. В. Федорченко // Молодий вчений. – 2019. – № 9 (1). – С. 51–54. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9(1)_13)

201. Фоломєєв М. А. Оцінка рівня впровадження електронного навчання в українських ВНЗ шляхом аналізу їх вебресурсів : теоретичні аспекти соціологічного аналізу / М. А. Фоломєєв, К. Г. Яцура, В. І. Крижанівська, А. О. Жовнір, Д. М. Тремполець // Укр. соціум. – 2017. – № 2. – С. 45–59.

Ж24215

202. Хомишин І. Ю. Принцип інформатизації освіти в умовах глобалізації суспільства / І. Ю. Хомишин // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2016. – № 850. – С. 123–128.

Проаналізовано проблему інформатизації освіти. Визначено роль освітньої сфери в інформаційному глобальному суспільстві, основні прояви інформатизації освіти, з-поміж яких нові засоби набуття знань, інноваційність технічних ресурсів одержання інформації; посилення внутрішньо-державної та міжнародної комунікації освітньо-наукової сфери; формування нового змісту освіти та нові форми освіти, зокрема дистанційна освіта та віртуальні ун-ти.

Ж29409/А

203. Чепоров В. В. Дистанційна освіта: соціально-економічний аспект / В. В. Чепоров // Соц.-екон. дослідж. в перехід. період. Дистанц. навчання у XXI ст. – 2001. – Вип. 27. – С. 102–105.

Ж69299

204. Чикаренко І. А. Дистанційна освіта посадових осіб місцевого самоврядування з питань децентралізації влади та розвитку місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / І. А. Чикаренко // Аспекти публіч. упр. – 2015. – № 4. – С. 67–74. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_11

205. Шандригось Г. А. Дистанційне навчання в системі підготовки фахівців з фізичної культури і спорту [Електронний ресурс] / Г. А. Шандригось, В. І. Шандригось, П. І. Ладика // Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 15 : Наук.-пед. проблеми фізичної культури

(фізична культура і спорт). – 2015. – Вип. 5(1). – С. 270–273. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_5\(1\)_88](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_015_2015_5(1)_88)

206. Шаховська Н. Б. Методи та засоби дистанційної освіти для заохочення і залучення сучасної молоді до самостійних наукових досліджень / Н. Б. Шаховська, В. А. Висоцька, Л. В. Чирун // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2015. – № 832. – С. 254–284.

Ж29409/А

207. Швець В. Психолого-педагогічні аспекти управління навчальною діяльністю студентів з використанням дистанційних технологій навчання / В. Швець // Вища освіта України. – 2015. – № 2. – С. 37–43.

Ж23569

208. Шевченко А. В. Дистанційне навчання за допомогою сервісів Google / А. В. Шевченко // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2016. – № 6. – С. 48–52.

Ж15998

209. Шевченко В. Л. Дистанційна освіта: проблеми теорії та протиріччя практики / В. Л. Шевченко, О. В. Гладков // Інформ. технології в освіті : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 4. – С. 233–242.

Ж73466

210. Шевчук С. В. Дистанційне навчання в системі нових педагогічних технологій [Електронний ресурс] / С. В. Шевчук // Сучасні інформ.технології та інновац. методики навч. у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2012. – Вип. 33. – С. 51–55. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_33_12

211. Шинкаренко Л. І. Етапи розвитку дистанційної освіти в Україні / Л. І. Шинкаренко // Педагогіка вищ. та серед. шк. : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 34. – С. 405–409.

Ж70936

212. Юнчик В. Л. Методичні особливості дистанційного навчання / В. Л. Юнчик // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закл. освіти : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 7 (50). – С. 206–209.

Ж70586

213. Якименко О. О. Дистанційна освіта – потужна складова екопедагогіки, вебінар – важливий елемент освітньої ноосфери [Електронний ресурс] / О. О. Якименко, О. Я. Тягай, В. С. Бірюков // Мед. освіта. – 2014. –

№ 4. – С. 139–141. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mosv_2014_4_42

214. Якименко Н. Дистанційна освіта як інтерактивна форма навчання фахівців з документознавства та інформаційної діяльності [Електронний ресурс] / Н. Якименко // Неперервна професійна освіта : теорія і практика. – 2017. – Вип. 1–2. – С. 145–149. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2017_1-2_26

Публікації та збірники: дистанційна освіта (закордонний досвід):

215. Бак М. Мультимедіа в освітньому просторі сучасної Польщі / М. Бак // Вища освіта України. – 2015. – № 1. – С. 71–74.

Розглянуто нові організаційні форми «навчання на відстані» із застосуванням комп'ютерних та телекомунікаційних технологій (за українською термінологією «дистанційної освіти») сучасної Польщі. Зазначено, що основними питаннями в системі польської мультимедійної і дистанційної освіти є стратегічно-проблемні, зокрема щодо моделі мультимедійної освіти і «навчання на відстані» (дистанційного навчання), враховуючи потреби та можливості навчального закладу та його майбутніх студентів, а також досвід і доробок інших ВНЗ у Польщі та у світі.

Ж23569

216. Зарубіжний досвід підготовки фахівців у системі дистанційної освіти / І. Козубовська, О. П. Бартош, С. З. Шпеник, М. М. Бабинець ; Ужгород. нац. ун-т. – Вид. 2-ге, допов. – Ужгород : Бреза, 2012. – 154 с. : рис., табл.

ВА770729

217. Іванюк І. В. Комп'ютерно орієнтоване навчальне середовище в умовах організації дистанційної освіти в школах зарубіжжя [Електронний ресурс] / І. В. Іванюк // Комп'ютер у шк. та сім'ї. – 2013. – № 7. – С. 19–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2013_7_6

218. Канівець О. М. Дистанційна освіта філологів-бакалаврів у Великій Британії [Електронний ресурс] / О. М. Канівець // Професійна освіта : методологія, теорія та технології. – 2016. – Вип. 4. – С. 58–70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2016_4_7

219. Козлакова Г. О. Інформаціо-програмне забезпечення дистанційної освіти : зарубіжний і вітчизняний досвід / Г. О. Козлакова ; АПН України, Ін-т вищ. освіти. – Київ : Просвіта, 2002. – 233 с.

ВА626071

220. Концепция развития дистанционного образования на территории государств-участников Содружества независимых Государств (проект) // Открытое образование. – 2003. – № 3. – С. 9–13.

Ж16153

221. Малярчук О. В. Дистанційне навчання в системі вищої гуманітарної освіти Сполучених Штатів Америки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. В. Малярчук ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2010. – 20 с.

РА372025

222. Олійник О. В. Інформаційні технології дистанційного навчання у вищій бібліотечній освіті США : автореф. дис. ... канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.03 / О. В. Олійник ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 20 с.

РА362021

223. Олійник О. В. Інформаційні технології дистанційного навчання у вищій бібліотечній освіті США : дис. ... канд. наук з соц. комунікацій : 27.00.03 / О. В. Олійник ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 229 арк.

ДС115051

224. Пилаєва Т. В. Тенденції розвитку вищої дистанційної освіти у Великій Британії (середина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. В. Пилаєва; Хмельниц. гуманітар.-пед. акад. – Хмельницький, 2014. – 20 с.

РА412453

225. Шуміліна І. П. Застосування технологій відкритої освіти і дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти / І. П. Шуміліна // Педагогіка вищ. та серед. шк. : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 33. – С. 574–582.

Ж70936

226. Шуневич Б. І. Дистанційне навчання в системі вищої освіти Європи та Північної Америки / Б. І. Шуневич ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2005. – 366 с.: рис., табл.

ВА671762

227. Шуневич Б. Порівняльний аналіз вітчизняної та зарубіжної систем дистанційного тестування знань студентів / Б. Шуневич // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2010. – № 3. – С. 163–172.

Ж15641

А. Головащук, мол. наук. співр. НБУВ

Нові надходження біобібліографічних покажчиків до фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

1. Ольга Матвіївна Авілова (1918–2009) : біобібліогр. покажч. / М. М. Амосов, М. М. Багіров, М. В. Бруско [та ін.] ; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика, Каф. торакал. хірургії та пульмонології ; упоряд.: В. Г. Гетьман, І. В. Козлик, П. П. Сокур [та ін.]. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. – 206 с. : іл., фот.

Ольга Матвіївна Авілова – видатний український хірург і вчений світового рівня, одна із фундаторів торакальної хірургії в Україні, піонер реконструктивної хірургії трахеї та бронхів у колишньому СРСР, асоційований член Міжнародної спілки хірургів, член Міжнародної асоціації торакальних хірургів, організатор Київського міського пульмонологічного центру, заслужений лікар УРСР (1962), заслужений діяч науки УРСР (1984), лауреат Державної премії СРСР (1974), доктор медичних наук (1972), професор (1973), із 1975 до 1988 р. завідувач кафедри пульмонології Київського інституту удосконалення лікарів (нині кафедра торакальної хірургії та пульмонології Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика).

Книга складається зі вступу; бібліографічного покажчика праць О. М. Вавілової (книг, навчально-методичних видань, статей, тез доповідей на наукових форумах і фахових конференціях, публікацій з періодичних видань, патентів, раціоналізаторських пропозицій, архівних аудіовізуальних матеріалів, публікацій про О. М. Авілову); спогадів (Миколи Амосова, Анатолія Макарова, Вадима Гетьмана, Петра Сокура та ін.).

Шифр зберігання НБУВ: Ва832160

Шифр зберігання ВНБІ: д А20

2. Геннадій Пантелеевич Винниченко : биобиблиогр. указ. : к 80-летию со дня рожд. / Херсон. гос. ун-т, Ф-т биологии, географии и экологии, Каф. экологии и географии ; сост. А. В. Давыдов – Херсон : Вышемирский В. С., 2018. – 72 с.

Біобібліографічний покажчик «Геннадій Пантелійович Винниченко» присвячений відомому вченому, доктору геологічних наук, класику геології, професору кафедри екології та географії Херсонського державного університету Г. П. Винниченку.

У покажчику висвітлено основні етапи життя, наукової, науково-дослідної та педагогічної діяльності вченого. Його роботи в галузі геології і геотектоніки широко відомі світовій науковій спільноті, він вперше запропонував новий шлях у вирішенні однієї з фундаментальних проблем

геології – успадкувань та новоутворень з позицій рангової системи тектонічних елементів Землі. Г. П. Винниченко досліджував закономірності будови і розвитку структурних комплексів складчастих областей і поясів з урахуванням розмірів досліджуваних геологічних об'єктів, ним проведено спеціальне вивчення елементарних одиниць складчастих областей – тектонічних зон.

Умовно показчик можна поділити на наступні розділи: основні дати життя та діяльності; наукова біографія; хронологічний показчик наукових праць; науково-дослідні теми; алфавітний показчик наукових праць; іменний показчик наукових праць; географічний показчик наукових праць.

До хронологічного показчика друківаних наукових праць увійшли роботи, що були опубліковані за життя Г. П. Винниченка – з 1964 по 2015 рр., а також дві роботи, засновані на його рукописах й опубліковані в 2018 р. Роботи опубліковані російською, українською та англійською мовами.

Допоміжний довідковий матеріал представлений алфавітним, іменним і географічним показчиками до наукових праць Г. П. Винниченка.

Доповнює видання великий ілюстрований матеріал – фотографії з особистого архіву Г. П. Винниченка, передані його сином Володимиром Винниченком.

Шифр зберігання НБУВ: Ва832128

Шифр зберігання ВНБІ: д В48

3. Знавець слова та людської душі : до 80-річчя від дня народження письменника, журналіста і публіциста І. С. Волошенюка : бібліогр. показч. / Упр. культури і мистецтв Вінниц. облдержадмін., Вінниц. обл. універс. наук. б-ка ім. К. А. Тімірязєва ; уклад. О. Ю. Антонюк ; ред. С. В. Лавренюк. – Вінниця, 2018. – 178, [4] с. : іл. – (Письменники Вінниччини).

Бібліографічний показчик присвячений 80-річчю від дня народження відомого письменника, корифея подільської журналістики, публіциста, автора низки книжок документалістики, заслуженого журналіста України Івана Степановича Волошенюка.

Відкривають видання статті журналіста Наталії Андрійчук «Класик української літератури і журналістики» та директора Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва, заслуженого працівника культури України Наталії Морозової «Талант однієї людини».

Бібліографічна частина показчика складається з трьох розділів: «Твори Івана Волошенюка», «Література про Івана Волошенюка», що поділяються на відповідні тематичні підрозділи та «Представлення життя та творчості І. Волошенюка в інтернет-ресурсах».

Окремі твори письменника, твори, надруковані в збірниках та періодичних виданнях, публіцистика подані в хронологічному порядку. Документи про життєвий і творчий шлях – за алфавітом авторів чи назв публікації.

У третьому розділі бібліографічні записи подано в алфавітній послідовності. Він вміщує твори, аудіотвори І. Волошенюка, відомості про його життєвий і творчий шлях. Видання супроводжує допоміжний іменний покажчик.

Шифр зберігання НБУВ: Ва828257

Шифр зберігання ВНБІ: д В68

4. Василь Врублевський. Письменник, журналіст, видавець : біобібліогр. покажч. / Житомир. обл. універс. наук. б-ка ім. Олега Ольжича ; уклад.: В. Козлова, С. Верховська ; ред.: Г. Врублевська, Т. Нестерчук. – Житомир : О. О. Євенок [вид.], 2018. – 42, [2] с. : фот.

Видання містить біографію та бібліографію творів житомирського письменника Василя Марцельовича Врублевського, виданих окремо та надрукованих в періодичних виданнях.

У доробку Василя Врублевського понад сотні літературознавчих статей, рецензій, краєзнавчих розвідок, опублікованих у періодичних виданнях, часописах, збірниках та антологіях. Окремі прозові твори В. Врублевського перекладені білоруською, німецькою, польською, англійською, хорватською, чеською, російською мовами. В. Врублевський, відомий також як перекладач. Він переклав деякі твори з польської: проза Т. Боровського («Прощання з Марією», «Хлопчик з Біблією», «У нас в Гармензасі», «Люди йшли, йшли...» та ін.), з російської – окремі поезії В. Шаламова.

У хронологічній послідовності подано бібліографічну інформацію про багатоаспектний літературознавчий та публіцистичний доробок письменника, його журналістську, редакторську та перекладацьку діяльність. Окремим розділом подаються матеріали про діяльність В. Врублевського як редактора журналу «Авжеж!» та його творчість.

Покажчик включає список псевдонімів, під якими друкувався письменник в періодиці.

Шифр зберігання НБУВ: Р135331

Шифр зберігання ВНБІ: д В83

5. Гадзало Ярослав Михайлович : біобібліогр. покажч. наук. пр. за 1985–2018 рр. : до 60-річчя від дня народж. / Нац. акад. аграр. наук України, Нац. наук. с-г. б-ка ; уклад.: В. А. Вергунов, Л. М. Татарчук, І. С. Бородай [та ін.] ; наук. ред. В. А. Вергунов ; авт. вступ. ст. Б. Є. Патон. – Київ : Аграрна наука, 2018. – 212, [19] с. : фот. – (Академіки Національної академії аграрних наук України).

У виданні висвітлено основні етапи життя та діяльності Ярослава Михайловича Гадзала – доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка Національної академії аграрних наук України, якого у 2014 році обрано Президентом НААН України. Зосереджено увагу на основних досягненнях вченого в науковій, дослідницькій, педагогічній, громадсько-

політичній, державотворчій діяльності, адже він є ідеологом сучасних реформаторських перетворень в Україні.

Науковий доробок Я. М. Гадзала налічує понад 160 наукових праць і патентів. Під його керівництвом сформувався потужний потенціал сучасної аграрної науки, а наукове середовище, у свою чергу, сформувало його як провідного вченого, знаного в Україні та за її межами.

Показчик складається з 10 розділів: людина невичерпних сил та незгасної життєвої енергії (Б. Є. Патон); основні дати життя та діяльності Президента Національної академії аграрних наук України Ярослава Михайловича Гадзала; у праці з любов'ю до людей (І. І. Грициняк); поздоровлення ювіляру; дипломи, атестати, відзнаки Я. М. Гадзала; щаслива родина – запорука щасливого успіху; життя, присвячене рідній Україні; хронологічний показчик публікацій; предметно-тематичний показчик; іменний показчик.

Шифр зберігання НБУВ: Ва837156

Шифр зберігання ВНБІ: д Г13

6. Гоцуляк Віктор Володимирович: доктор історичних наук, професор : біобібліогр. показч. / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : Гордієнко Є. І. [вид.], 2018. – 151 с. : портр. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького ; вип. 25).

У показчику представлено відомості про життя та науково-педагогічну діяльність відомого українського вченого-історика, доктора історичних наук, професора кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького Віктора Володимировича Гоцуляка. Показчик приурочено 70-річчю від дня народження вченого й педагога. Матеріал видання інформує науковий загал про здобутки В. В. Гоцуляка в царині історичної науки та його досягнення в науково-дослідній і педагогічній діяльності.

Матеріал показчика систематизовано в короткому нарисі життєвого та творчого шляху «Подвижник історичної науки» та розділах: I. «Основні дати життя і діяльності». II. «Основні курси, які викладає В. В. Гоцуляк». III. «Матеріали про В. В. Гоцулюка і посилання на його праці». IV. «Хронологічний показчик друкованих праць». V. «Автореферати дисертацій». VI. «Рукописні праці В. В. Гоцуляка». VII. «Відгуки на дисертацію та автореферат В. В. Гоцуляка». VIII. «Видання за співредакцією В. В. Гоцулюка». IX. «Праці за рецензуванням В. В. Гоцуляка». X. «Керівництво В. В. Гоцуляком студентськими науковими роботами». XI. «Відгуки В. В. Гоцулюка на автореферати дисертацій. XII. «Офіційне опонування В. В. Гоцуляка». XIII. «Виступи на засіданнях спеціалізованої вченої ради».

В якості допоміжного матеріалу створено іменний покажчик та список умовних скорочень.

Шифр зберігання НБУВ: Ва830612

Шифр зберігання ВНБІ: д Г74

7. Богдан Єгоров : біобібліогр. зб. / Одес. нац. акад. харч. технологій, Наук.-техн. б-ка ; уклад.: І. І. Зінченко, Н. П. Білявська, Л. П. Єрьоміна; за ред. І. І. Зінченко. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. – 335 с. : фот. – (Видатні вчені ОНАХТ).

Біобібліографічний збірник присвячений Богдану Вікторовичу Єгорову – ректору Одеської національної академії харчових технологій з 2003 року, доктору технічних наук, професору, члену-кореспонденту Національної академії аграрних наук України, заслуженому діячеві України в галузі науки і техніки, лауреату Державної премії України в галузі науки і техніки, провідному вченому в галузі зберігання і переробки зерна та виробництва комбікормів.

Основну увагу в збірнику приділено науковій, педагогічній, адміністративній та громадській діяльності вченого. Покажчик включає перелік праць Б. В. Єгорова, виданих упродовж 1981–2018 рр., авторські свідоцтва й патенти на винаходи та корисні моделі, рецензії, праці, що вийшли за його редакцією. Книга містить алфавітний покажчик назв робіт та покажчик співавторів (за алфавітом).

Окремими відділами подані публікації Б. В. Єгорова у центральній та одеській пресі, а також на сторінках академічної газети «Технолог».

Шифр зберігання НБУВ: Ва832025

Шифр зберігання ВНБІ: д Є30

8. Микола Олексійович Кириченко: керівник, філософ, педагог : біобібліогр. покажч. / Нац. акад. пед. наук України, ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» ; упоряд.: О. М. Отич, В. А. Гладуш ; наук. ред. і вступ ст. О. М. Отич. – Київ : Юстон, 2019. – 240 с. : фот.

Науково-інформаційне видання висвітлює творчий шлях, здобутки в громадсько-політичній, дипломатичній та освітянській діяльності, а також презентує бібліографію наукових і філософських праць доктора філософії, члена-кореспондента Академії наук вищої освіти України, ректора Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (НАПН) Миколи Олексійовича Кириченка.

Покажчик складається з біографічного нарису про ювіляра й п'яти розділів, присвячених розкриттю різних граней його особистості, окресленню основних напрямів професійної діяльності та представленню найбільш значущих її результатів.

У першому розділі вміщено автобіографію М. О. Кириченка, основні відомості про його життя, наукову та педагогічну діяльність. Другий розділ

містить хронологічний та алфавітний покажчики наукових праць вченого за видами наукової продукції (монографії, посібники, доповіді та повідомлення, статті в збірниках наукових праць та матеріалів конференцій, публікації в періодичній пресі, що вийшли в Україні та за кордоном). У третьому розділі презентовано авторську філософську концепцію формування ідеології інформаційного суспільства, а також вибрані наукові статті М. О. Кириченка. У четвертому розділі представлено фотогалерею ювіляра відповідно до основних етапів його життєвого і творчого шляху. П'ятий розділ містить привітання ювілярові з нагоди 60-річчя від дня його народження.

Шифр зберігання НБУВ: Ва831408

Шифр зберігання ВНБІ: д К43

9. Василь Мартинович Кичак : біобібліогр. покажч. до 70-річчя від дня народж. / Вінниц. нац. техн. ун-т, Наук.-техн. бібліотека ВНТУ ; уклад. К. В. Дєдова. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 79 с. : фот. – (Вчені нашого університету).

Біобібліографічний покажчик укладено до 70-річчя від дня народження Василя Мартиновича Кичака, заслуженого працівника освіти України, академіка Академії інженерних наук України, доктора технічних наук, професора, декана факультету інформаційних комунікацій, радіоелектроніки та наносистем Вінницького національного технічного університету. Представлені матеріали висвітлюють багаторічну науково-педагогічну, винахідницьку, громадську діяльність вченого.

Біографія, наукові та трудові досягнення вченого висвітлені в розділах: «Біографічний нарис про життя та діяльність», «Основні дати життя та науково-педагогічної діяльності». Про В. М. Кичака – колегу, наставника, людину йдеться в розділі «Слово про колегу, науковця, педагога». Науково-методичний доробок професора В. Кичака подано за такими розділами: «Монографії», «Підручники та навчальні посібники», «Навчально-методичні видання», «Доповіді на наукових конференціях», «Статті в наукових збірниках та журналах», «Авторські свідоцтва на винаходи та патенти», «Дисертації».

У розділі «Дисертації, підготовлені та захищені під науковим керівництвом професора В. М. Кичака» вчений представлений як талановитий педагог та досвідчений науковець. Розділ «Публікації про В. М. Кичака» містить довідкові матеріали про науковця, статті в газетах, а також інформацію з інтернет-джерел.

Видання доповнено світлинами з сімейного архіву В. М. Кичака.

Покажчик розрахований на наукових працівників, викладачів та студентів вищих технічних навчальних закладів, спеціалістів з книгознавства та бібліотекознавства, аспірантів, докторантів, істориків науки та працівників наукових бібліотек.

Шифр зберігання НБУВ: Ва831171

Шифр зберігання ВНБІ: д К46

10. Кібальник Любов Олександрівна : біобібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад. Г. Б. Данильчук ; наук. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси, 2019. – 59 с. : фот. – (Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького ; вип. 28).

У покажчику із серії «Бібліографія вчених Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького» представлено відомості про життя та науково-педагогічну діяльність доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри моделювання економіки і бізнесу Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Любові Олександрівни Кібальник. Біобібліографічний покажчик приурочено 50-й річниці від дня народження вченої. Видання інформує науковий загал про здобутки Л. О. Кібальник у царині економічної науки.

Посібник складається з основної та довідкової частин. Матеріал систематизовано за розділами: життєвий та творчий шлях; основні дати життя й діяльності; автореферати та рукописи захищених дисертацій; хронологічний покажчик друкованих праць; основні курси викладання; матеріали про Л. О. Кібальник; вибрані автореферати дисертацій з відгуками Л. О. Кібальник; виступи на конференціях; видання за редакцією та співредакцією; видання за рецензуванням Л. О. Кібальник; бібліографічний профіль в науково-метричній системі Google Scholar.

Бібліографічний покажчик адресовано науковцям, викладачам, студентам та всім, кого цікавлять персоналії сучасної економічної науки.

Шифр зберігання НБУВ: Ва835763

Шифр зберігання ВНБІ: д К38

11. Христина Ігорівна Ковальчук : біобібліогр. покажч. / Нац. ун-т «Львів. політехніка» ; упоряд. Т. М. Клименюк. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 63 с. : іл. – (Біобібліографія вчених Львівської політехніки).

У меморіальному виданні відображено основні етапи життя, наукової, педагогічної, творчої діяльності кафедри дизайну архітектурного середовища (ДАС) Христини Ковальчук.

Видання підготовлено на кафедрі ДАС Національного університету «Львівська політехніка» (упорядник – доцент кафедри дизайну та основ архітектури (ДОВА) – Т. Клименюк) у співпраці з бібліографом Науково-технічної бібліотеки університету О. Ніколюк.

Покажчик побудовано за хронологічним принципом. Бібліографічні описи розміщено за типами видань: книги, наукові статті, навчально-методичні видання; тези доповідей на конференціях, симпозіумах; проєктно-інвентаризаційні, дослідні роботи; графіка; рисунки; проєкти; література про Христину Ковальчук.

Бібліографічний посібник підготовлено на основі фондів Науково-технічної бібліотеки та родини вченої.

Шифр зберігання НБУВ: Ва833944

Шифр зберігання ВНБІ: д К56

12. Л. Д. Кучма: разом з Україною : біобібліогр. покажч. / Кн. палата України ім. Івана Федорова ; уклад.: О. М. Устіннікова, О. В. Ключніченко, І. П. Радченко ; під керівн. М. І. Сенченка ; заг. ред. В. М. Литвин. – Київ, 2018. – 365 с. : кольор. іл., фот. – Назва обкл. : Леонід Данилович Кучма. 80.

Біобібліографічний покажчик підготовлено до 80-річчя від дня народження Президента України 1994–2005 років, лауреата Державної премії в галузі науки і техніки, відомого українського політика і громадського діяча Леоніда Даниловича Кучми.

До покажчика ввійшли бібліографічні описи матеріалів про життя, політичну та громадську діяльність Л. Д. Кучми, друкованих праць політика, робіт за редакцією (всього 1746 записів).

На початку видання вміщено дослідження В. М. Литвина «Л. Кучма в контексті історичної доби: шлях до України».

Покажчик складається з двох основних розділів та довідкового апарату.

До першого розділу «Література про життя, політичну та громадську діяльність» ввійшли бібліографічні описи матеріалів про Л. Д. Кучму, опублікованих у монографіях, збірниках, періодичних та продовжуваних виданнях, що вийшли друком як в Україні, так і за межами держави. Обсяги публікацій виявилися дуже великими, тому до покажчика відібрано бібліографічні та офіційні матеріали, описи яких розміщено з урахуванням дати опублікування, а також рейтингові та аналітичні статті.

Другий розділ «Покажчик друкованих праць» подано в хронологічному порядку – за роками видання, в межах року за видами документів у такій послідовності: книги і брошури; статті та матеріали з неперіодичних, продовжуваних та періодичних видань; видання під редакцією Л. Д. Кучми.

Довідковий апарат видання складається з покажчика назв, іменного та покажчика змісту.

Шифр зберігання НБУВ: Ва834850

Шифр зберігання ВНБІ: д К95

13. Роман Миколайович Липка : біобібліогр. покажч. / Нац. ун-т «Львів. політехніка» ; уклад.: Т. Клименюк, Б. Черкес, В. Проскураков [та ін.]. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 46 с. : іл. – (Біобібліографія вчених Львівської політехніки).

Біобібліографічний покажчик «Роман Миколайович Липка» розкриває основні етапи життя, наукову, педагогічну, творчу діяльність доцента, завідувача кафедри Львівської політехніки Романа Липки.

У покажчику наведено біографічну довідку з оглядом наукового та педагогічного доробку вченого, основні дати життя та діяльності, державні нагороди. Наукові праці Р. Липки розміщено за хронологічним принципом та видами видань: монографії, науково-довідкові та навчально-методичні видання, наукові статті, тези та доповіді конференцій; проекти; спогади колег і учнів; література про діяльність науковця.

У дослідженні оцінено творчий шлях майстра, окреслено особливості професійної підготовки спеціалістів львівської архітектурної школи, яка зберегла свої традиції і вплинула на розвиток своєрідної архітектури західноукраїнського регіону. Видання розраховане на наукових працівників, студентів, істориків науки, шанувальників архітектури та мистецтва.

Шифр зберігання НБУВ: Р135956

Шифр зберігання ВНБІ: д Л61

14. Алла Анатоліївна Лучик : бібліогр. покажч. до 60-річчя з дня народж. / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.» ; уклад. К. Р. Близнюк. – Київ, 2019. – 38 с. : фот. кольор.

Бібліографічний покажчик містить інформацію про життя й результати науково-педагогічної діяльності видатного українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» Алли Анатоліївни Лучик.

Близько 130 наукових праць та низка нових у вітчизняній лексикографії словників Алли Лучик цілком відповідають феноменології того, що становить лінгвістичну алгебру дослідниці, адже кожна нова праця вченої – не просто крок до пізнання, а й окреслення ознак, властивостей та якості різноманітних явищ на різних рівнях мови в термінах фактів.

Бібліографічний посібник містить такі розділи: життєвий і творчий шлях Алли Лучик. Лінгвістична алгебра Алли Лучик: факти, пошук, життя. Хронологічний покажчик друкованих праць: монографії, словники; навчально-методичні праці; статті, тези, рецензії; відповідальне редагування; член редакційної колегії; дещо з рецензування; дисертації, захищені під керівництвом А. А. Лучик; офіційне опанування. Вдячне слово науковому керівникові. Коли науковий керівник стає *Doktormutter*.

Видання може бути корисним науковцям, виладачам мовознавчих дисциплін у вищій школі, усім зацікавленим питаннями мови й мовознавства.

Шифр зберігання НБУВ: Р136237

Шифр зберігання ВНБІ: д Л87

15. Малиновський Валентин Ярославович : біобібліогр. покажч. : до 60-річчя вченого / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, Бібліотека ; уклад. І. П. Сидорук ; упоряд. В. Я. Малиновський ; вступ. ст. М. А. Находа. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – 123 с. – (Біобібліографія

вчених Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки).

Бібліографічне видання присвячене життю і діяльності доктора політичних наук, професора кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки, академіка Академії політичних наук – Валентина Ярославовича Малиновського.

Посібник містить статтю про життєвий і науковий шлях вченого, підготовлену кандидатом наук з державного управління, завідувачем кафедри національної безпеки М. А. Находом, хронологічний показник наукових праць та рецензії на праці В. Я. Малиновського.

Хронологічний показник наукових праць професора представлено в другому розділі показника. Він містить перелік авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня, одноосібні та колективні монографії, публікації в наукових збірниках та періодичних виданнях, доповіді на наукових конференціях і семінарах, газетні публікації та інтерв'ю, рецензування наукових праць та участь у роботі редколегій наукових журналів і збірників, які розкривають аспекти діяльності вченого з 1990 по 2018 рр.

Окремим блоком виділено рецензії та відгуки на праці В. Я. Малиновського та публікації про вченого.

Шифр зберігання НБУВ: Ва835891

Шифр зберігання ВНБІ: д М19

16. Василь Михайлович Мойсишин : (до 60-річчя від дня народж.) : біобібліогр. показч. / Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу, Наук.-техн. б-ка ; уклад.: О. В. Книгиницька, Л. М. Локотош, О. М. Федик. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2019. – 131 с. : іл., фот. – (Університет і наука в постатях ; вип. 12).

Біобібліографічний показчик присвячений 60-річчю від дня народження доктора технічних наук, професора, завідувача кафедри вищої математики Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (ІФНТУНГ), лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), голови Івано-Франківського осередку НТШ, академіка Академії наук вищої школи України та Української нафтогазової академії, члена-кореспондента Академії гірничих наук України, члена Національної спілки письменників України Василя Михайловича Мойशिшина.

Видання знайомить та популяризує науковий доробок професора. У показчику подано біографічні відомості про вченого і бібліографію його праць. Наукові та навчальні матеріали згруповано за видами видань: книжки, дисертації автореферати дисертацій, інформаційні видання; навчально-методичні видання; статті з періодичних видань та збірників; матеріали конференцій; авторські свідоцтва і патенти. Додатково у показчику вміщено інформацію про список науковців, чиї дисертації захищено під його

керівництвом, та публікації про нього; фотофакти із життя ювіляра різних років.

Показчик рекомендовано науковим працівникам, аспірантам, викладачам, студентам і тим, хто цікавиться питаннями математики та механіки.

Шифр зберігання НБУВ: Ва835669

Шифр зберігання ВНБІ: д М74

17. Ольшанський Василь Павлович : біобібліогр. показч. пр. за 1969-2019 рр. : до 75-річчя від дня народж. / Харків. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. Петра Василенка, Наук. б-ка ; уклад.: Е. М. Щетініна, Т. Б. Богданова, Н. М. Ніколаєнко. – Харків, 2019. – 169 с. : портр. – (Біобібліографія вчених ХНТУСГ; вип. 11).

Біобібліографічний показчик приурочено 75-й річниці від дня народження доктора фізико-математичних наук, професора кафедри фізики і теоретичної механіки Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка Василю Павловичу Ольшанському.

Показчик знайомить з основними етапами життя, науково-дослідної, науково-виробничої діяльності науковця. Основні наукові розробки професора пов'язані з питанням сепарування зерна та продовольчо-зерновою безпекою, зі створенням екологобезпечних, ресурсозберігаючих, енергоощадних механізованих технологій збереження та обробки врожаю, одержання високоякісних насіннєвих матеріалів. До показчика включено монографії, статті, навчальні та навчально-методичні матеріали, авторські свідоцтва й патенти, які були опубліковані в період з 1969 по 2019 рр.

Матеріал у посібнику згруповано за типами видань у хронологічному порядку, в межах року за абеткою назв видань. Посібник має довідковий апарат: іменний і предметно-тематичний показчик.

Шифр зберігання НБУВ: Ва836846

Шифр зберігання ВНБІ: д О–56

18. Мирослав Іванович Павлюк : [показчик] / НАН України, Ін-т геології і геохімії горючих копалин ; упоряд.: М. Б. Яковенко, О. З. Савчак, М. С. Козак [та ін.] ; відп. ред. Н. В. Зелінська. – Київ : Академперіодика, 2019. – 77, [6] с. : фот. – (Біобібліографія вчених України).

У показчику подано відомості про життя та діяльність знаного українського науковця, геолога-дослідника в галузі геотектоніки і нафтогазової геології, доктора геолого-мінералогічних наук, професора, академіка Національної академії наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, лауреата премії НАН України ім. П. А. Тутковського, почесного розвідника

надр, члена президії Української нафтогазової академії, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка Мирослава Івановича Павлюка.

Коло наукових інтересів дослідника – геологія нафти і газу, зокрема генезис вуглеводнів і закономірності їхнього розповсюдження в земній корі. Фундаментальні праці та новаторські розвідки М. І. Павлюка користуються широкою популярністю в Україні та поза її межами. Серед більш як 300 праць Мирослава Івановича особливе місце посідає унікальний шеститомний «Атлас родовищ нафти і газу України» (1998) та монографія «Геодинамічна еволюція та нафтогазоносність Азово-Чорноморського і Баренцовоморського периконтинентальних шельфів» (2014). Бібліографічний покажчик знайомить із працями та науково-організаційною діяльністю вченого.

Шифр зберігання НБУВ: Ва836231

Шифр зберігання ВНБІ: д П12

19. Володимир Павлович Пантелеєв. Біобібліографія : біобібліогр. довід. : до 70-річчя від дня народж. та 50-річчя наук.-пед. діяльності / уклад. Т. І. Трошина. – Херсон : Гельветика, 2018. – 79 с. : табл.

Відображено головні етапи життя, наукової, виробничої, педагогічної, науково-організаційної діяльності вченого, автора, активного учасника незалежного аудиту в Україні, доктора економічних наук, професора Володимира Павловича Пантелеєва.

Професор В. П. Пантелеєв досліджував розвиток аграрної економіки та меліорації, розглядав основи бізнесу, розвиток бухгалтерського обліку, аудиту, контролю, статистики, педагогіки, культури, раціонального використання фінансових ресурсів на рівні суб'єктів господарювання. Автор понад 100 наукових праць, у тому числі кількох монографій, навчальних посібників.

Біобібліографічний довідник має таку структуру: короткий нарис про життя та діяльність В. П. Пантелеєва (шкільні роки, студент Пантелеєв, аспірант Пантелеєв, науковець Пантелеєв, професор Пантелеєв; основні дати життя і діяльності В. П. Пантелеєва; інформація про доктора економічних наук, професора В. П. Пантелеєва за стандартом енциклопедії «Вікіпедія»; публікації про життя і діяльність В. П. Пантелеєва; бібліографічний покажчик публікацій В. П. Пантелеєва; афоризми від В.П.Пантелеєва; іменний покажчик; анотація.

Призначений для науковців і всіх, хто цікавиться історією сучасної економічної науки.

Шифр зберігання НБУВ: Ва831749

Шифр зберігання ВНБІ: д П16

20. Марія Михайлівна Пешак : бібліогр. покажч. до 90-річчя з дня народж. / Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.» ; уклад.: А. А. Лучик, Н. М. Тома. – Київ, 2019. – 35 с. : фот.

24 листопада 2018 р. виповнилося дев'яносто років від дня народження відомого українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора Пещак Марії Михайлівни. Бібліографічний посібник містить інформацію про основні віхи життя й результати науково-педагогічної діяльності вченої.

Великий науковий доробок М. М. Пещак охоплює десятки вагомих праць, у яких складні проблеми історії та теорії мови, діалектології та ономастики, лексикології та лексикографії, теорії тексту, стилістики, структурної та прикладної лінгвістики.

Бібліографічний покажчик відтворює життєвий і творчий шлях науковця, містить спогади учнів. Хронологічний покажчик відображає друковані праці в такій послідовності: монографії, словники; статті, тези, рецензії; редакційна робота; дещо з рецензування; фото.

Шифр зберігання НБУВ: Р136236

Шифр зберігання ВНБІ: д ПЗ1

21. Професор Пихтовников Ростислав Вячеславович : биобібліогр. указ. / Нац. аэрокосм. ун-т им. Н. Е. Жуковского «Харьков. авиац. ун-т» ; сост.: Н. М Ткаченко, И. В. Олейник, К. М. Ямпольская. – Харьков : ХАИ, 2019. – 95 с. : ил., фот. – (Библиотека). – Назва обкл. : Професор Ростислав Вячеславович Пихтовников.

Видання присвячене заслуженому діячеві науки і техніки України, доктору технічних наук, заступнику директора з науково-навчальної роботи, завідувачу кафедри технології металів і авіаційного матеріалознавства Харківського авіаційного інституту, професору Ростиславу В'ячеславовичу Піхтовникову, автору науково-технічного напрямку в галузі обробки матеріалів тиском.

До покажчика увійшли відомості біографічного характеру, бібліографічні записи про дисертації, монографії, статті в періодичних виданнях, тези доповідей на наукових форумах, навчальні посібники, авторські свідоцтва і патенти, звіти про науково-дослідну роботу, праці під редакцією професора Р. В. Піхтовнікова, дисертації виконані під його керівництвом. До бібліографічного списку праць ученого увійшли також рукописи, виконані на замовлення профільних організацій. Бібліографічні записи розміщені в хронологічному порядку, в межах кожного року – за абеткою публікацій. Документи представлені з особистого архіву сім'ї Піхтовникових.

Шифр зберігання НБУВ: Ва836066

Шифр зберігання ВНБІ: д ПЗ5

22. Плотнікова Ірина Володимирівна (штрихи до портрета) : биобібліогр. нарис / Департамент культури Викон. органу Київ. міськради (Київ. міськдержадмін.), Публ. б-ка ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва, Від. краєзнав. літ. та бібліографії ; упоряд. Н. Б. Грищенко. – Київ, 2018. – 26 с. : фот. – (Києвознавці ; вип. 9).

Видання підготовлено до 70-річчя від дня народження відомої дослідниці київської старовини, бібліотекаря, бібліографа, філолога за фахом, екскурсовода за покликанням Ірини Володимирівни Плотнікової.

Показчик висвітлює життєвий та творчий шлях Ірини Володимирівни, а також бібліографію її творів, статті про неї та спогади відомих людей Києва.

Матеріал у виданні згруповано за розділами. У межах розділів записи розміщено в хронологічно-алфавітному порядку.

Біобібліографічний нарис містить описи документів з 1989 по 2002 рр. Більшість описів супроводжуються анотаціями. Загальна кількість описів – понад 70. Наприкінці нарису представлено віртуальну виставку «Відомі особистості – бібліотекарі», присвячену Всеукраїнському дню бібліотек, де серед яскравої палітри особистостей, сторінки життєвого шляху яких були пов'язані з бібліотечною справою різних бібліотек світу – представлені матеріали про Ірину Плотнікову.

У бібліографічному показнику використано матеріали з особистого фонду І. Плотнікової, які залишились у відділі краєзнавчої літератури та бібліографії Публічної бібліотеки ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва та з архіву «Музей однієї вулиці», що люб'язно надав у користування директор музею Дмитро Шльонський.

Показчик розраховано на істориків, архівістів, культурологів, викладачів, студентів, бібліотечних працівників, екскурсоводів, краєзнавців Києва, а також усіх, хто цікавиться історією рідного краю.

Шифр зберігання НБУВ: Р135482

Шифр зберігання ВНБІ: д ПЗ9

23. Олексій Васильович Погорелов / НАН України, Фіз.-техн. ін-т низьких температур ім. Б. І. Веркіна ; відп. ред., уклад. О. А. Борисенко. – Київ : Академперіодика, 2018. – 129, [15] с. : фот. – (Бібліографія вчених України).

Академік Олексій Васильович Погорелов – учений із світовим ім'ям, видатний математик ХХ ст., інженер і педагог, усе життя якого є яскравим зразком беззавітного служіння науці.

У книзі висвітлено основні етапи життя, наукової та педагогічної діяльності видатного математика і механіка, академіка АН СРСР, академіка НАН України О. В. Погорелова, лауреата Ленінської премії, Державної премії СРСР, двох Державних премій України в галузі науки і техніки, Міжнародної премії ім. М. І. Лобачевського, лауреата кількох іменних премій НАН України.

У показнику представлено друковані праці, що знайомлять читачів з науковим доробком ученого. Передують друкованим працям життєвий і творчий шлях О. О. Погорелова та вагомі статті члена-кореспондента НАН України О. А. Борисенка «Олексій Васильович Погорелов – математик дивовижної сили», головного наукового співробітника Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України (ФТІНТ ім.

Б. І. Веркіна НАН України) Ю. А. Амінова «Геометричні роботи О. В. Погорелова», головного наукового співробітника ФТІНТ ім. Б. І. Веркіна НАН України В. І. Бабенка «Про роботи В. І. Погорелова з фізики, техніки та механіки» та професора Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди «Про шкільний підручник О. В. Погорелова». У кінці книги подано спогади колег про О. В. Погорелова та інтерв'ю ученого для Харківського телеканалу «Тоніс».

Шифр зберігання НБУВ: Ва831947

Шифр зберігання ВНБІ: д П43

24. Олег Проців – дослідник історії публічного управління Галичини в частині використання тваринного світу : бібліогр. покажч. / Івано-Франків. обл. універс. наук. б-ка ім. Івана Франка, Від. краснав. літ. ; уклад.: В. Дволітка, С. Джоголик ; ред.: Г. Горбань. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 72 с.

Бібліографічний покажчик висвітлює праці науковця з питань історії ведення мисливського господарства, полювання та рибальства в Галичині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Переважна більшість наукових досліджень автора пов'язана зі Станиславівщиною. Видання знайомить, зокрема, з опублікованими монографічними дослідженнями Олега Проціва про історію мисливства і рибальства у Станиславівському та Долинському повітах, та окремими науковими статтями – по кожному повіту Станиславівщини.

У покажчику представлено перелік монографій, книг, статей, опублікованих у наукових збірниках, матеріалах конференцій, фахових виданнях упродовж 2007–2019 рр, а також інтернет-ресурсах. Окремий розділ подає інформацію про монографії О. Проціва, представлену на вебсайті обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Івана Франка в розділі «Нові надходження».

Окрему групу наукових напрацювань становлять дослідження організації мисливського господарства та полювання під час воєнних конфліктів, зокрема: військову складову в публічному управлінні мисливським господарством, державне управління торгівлею продукцією мисливства під час Першої світової війни, мисливське законодавство в Галичині під час німецької окупації.

Шифр зберігання НБУВ: Ва834344

Шифр зберігання ВНБІ: д П84

25. Володимир Петрович Тарасенко. Біобібліографічний покажчик до 75-річчя від дня народження / уклад. О. Д. Азаров. – Вінниця : Барановська Т. П. [вид.], 2019. – 67 с. : іл. – (Бібліографія вчених України).

Володимир Петрович Тарасенко, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України в галузі науки і техніки, завідувач кафедри системного програмування та спеціалізованих комп'ютерних систем

Національного технічного університету України «Київський політехнічний університет» ім. Ігоря Сікорського, Дійсний член Академії інженерних наук України, голова секції інформатики та кібернетики Наукової ради МОНУ.

Володимир Петрович є автором понад 500 наукових праць, в тому числі 18 монографій, довідників і підручників з грифом мініосвіти, більше 220 винаходів та близько 260 статей.

У покажчик ввійшли матеріали про наукову, педагогічну, адміністративну діяльність та основні друковані праці вченого. Матеріал систематизовано за розділами: життєвий і творчий шлях В. П. Тарасенка; основні дати життя та діяльності; про наукову школу і основні наукові напрями, які підтримує В. П. Тарасенко; науково-громадська діяльність, нагороди, відзнаки, почесні звання; фотоархіви; покажчик друкованих робіт В. П. Тарасенка – (Ч. I – підручники, посібники, довідники, монографії); (Ч. II – наукові статті); (Ч. III – авторські свідоцтва і патенти на винаходи).

Шифр зберігання НБУВ: Ва832934

Шифр зберігання ВНБІ: д Т19

26. Тарасенкова Ніна Анатоліївна : біобібліогр. покажч. / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича ; уклад.: З. О. Сердюк, Л. Г. Лисиця ; наук. ред. Г. М. Голиш ; авт. вступ. ст. М. І. Бурда. – Черкаси : Гордієнко Є., 2019. – 181 с. : портр. – (Бібліографія вчених України ; вип. 11).

У біобібліографічному покажчику, підготовленому з нагоди 60-річного ювілею вченої, подано біографію, перелік наукових праць та інформацію про діяльність, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри математики та методики навчання математики Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького Ніни Анатоліївни Тарасенкової.

Покажчик відображає життєвий шлях, досягнення професора в науково-дослідній та науково-педагогічній діяльності, зокрема в галузі методики навчання математики.

Матеріал покажчика групується в наступних розділах: життєвий та творчий шлях; основні дати життя і діяльності; основні навчальні курси, які викладає Н. А. Тарасенкова; автореферати дисертацій; хронологічний покажчик друкованих праць; електронні ресурси віддаленого доступу; авторські свідоцтва; наукова школа професора Н. А. Тарасенкової; видання за співредакцією; видання за рецензуванням.

Видання призначене для науковців, викладачів, студентів та фахівців у галузі педагогічних та фізико-математичних наук.

Шифр зберігання НБУВ: Ва833303

Шифр зберігання ВНБІ: д Т19

27. Іван Тимів – історик і краєзнавець : біобібліогр. покажч. / Калус. міськрада, Упр. культури, національностей та релігій Калус. міськради, Комун. закл. «Музейно-виставк. центр Калус. міськради»,

Краєзнав. музей Калущини ; уклад. О. Кецмур ; наук. ред., авт. передм. О. Малярчук. – 2-ге вид., випр. й допов. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 96 с. – (До 55-ліття від дня народж. та 30-річчя наук.-краєзнав. діяльності).

Біобібліографічний анований покажчик «Іван Тимів – історик і краєзнавець» підготовлений з нагоди 55-ліття від дня народження та 30-річчя науково-краєзнавчої діяльності історика, старшого наукового співробітника краєзнавчого музею Калущини, члена Національної спілки краєзнавців України. До нього включено книги, статті, виступи, доповіді на конференціях, матеріали, опубліковані в періодиці впродовж 1990–2019 рр., а також довідкова інформація про педагогічну, пошуково-дослідницьку, музейну та громадсько-просвітницьку діяльність автора.

У виданні зафіксовано 390 бібліографічних описи книг, статей і повідомлень. У посібнику широко представлено здобутки науково-дослідницької діяльності Івана Тиміва, матеріали про життєвий шлях, музейно-виставкову діяльність, участь у конференціях та конкурсах, оцінку його діяльності. Інформацію про творчий доробок історика й краєзнавця доповнюють відомості про нього в книжкових та періодичних виданнях, довідковій літературі та інтернет-джерелах. Бібліографічне видання ілюстроване фотоматеріалами про творчу діяльність та ілюстраціями книг, виданих дослідником.

Покажчик буде цікавим викладачам, студентам, учителям, учням, усім, хто цікавиться історією рідного краю.

Шифр зберігання НБУВ: Ва834434

Шифр зберігання ВНБІ: д Т41

28. Черевко Олександр Володимирович : біобібліогр. покажч. : до 60-річчя від дня народж. / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Наук. б-ка ім. Михайла Максимовича ; уклад. Г. М. Голиш ; авт. передм. В. А. Ющенко ; ред. С. В. Корновенко. – Черкаси : Вертикаль, 2019. – 133, [24] с. : фот. – (Бібліографія вчених України ; вип. 12).

У покажчику представлено відомості про життя, науково-педагогічну та громадсько-політичну діяльність ректора Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, доктора економічних наук, професора, заслуженого економіста України Олександра Володимировича Черевка. Посібник приурочено до 60-річчя від дня народження знаного науковця, організатора вищої освіти та громадсько-політичного діяча.

Бібліографічний покажчик відображає життєвий шлях, творчий доробок професора О. В. Черевка в галузі економічних наук. Його укладено на основі об'єктивних бібліографічних свідчень з матеріалів періодики та особистого архіву ювіляра.

Матеріал покажчика систематизовано в таких структурних частинах: життєвий і творчий шлях; основні віхи життя і діяльності; сентенції від О. В. Черевка; слово колег про ювіляра; рукописи й автореферати захищених

дисертацій; наукове редагування; хронологічний покажчик праць О. В. Черевка; науково-організаторська діяльність; виступи в теле- і радіоефірі (2007–2019 рр.); матеріали про О. В. Черевка.

Іменний покажчик, уміщений у виданні, сприяє кращому орієнтуванню читача в тексті. Інформацію про життя і діяльність вченого ілюструє добірка фотоматеріалів, яку представлено окремим блоком.

Шифр зберігання НБУВ: Ва832550

Шифр зберігання ВНБІ: д Ч–46

29. Петро Лаврентійович Яроцький : біобібліогр. покажч. (до 85-ліття від дня народж.) / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди, Наук. б-ка ; уклад. Л. В. Мелішкевич ; авт. вступ. ст.: А. М. Колодний, Л. О. Филипович. – Київ, 2018. – 38, [1] с. – (Вчені Національної академії наук України).

У бібліографічному покажчику репрезентуються праці відомого українського вченого, доктора філософських наук, професора, педагога, фахівця в галузі релігієзнавства, історії і філософії релігії, дослідника сучасних релігійних процесів у світі й Україні, провідного наукового співробітника відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України Петра Лаврентійовича Яроцького.

Знаний український релігієзнавець, професор П. Л. Яроцький пройшов великий і цікавий творчий шлях, довжиною в сотні написаних наукових праць та десятки «вирощених» дослідників, а тому заслужено користується визнанням наукової громадськості та любов'ю колег. Коло наукових досліджень ученого досить об'ємне: історія релігії і церкви в Україні; сучасний стан і тенденції розвитку Католицької церкви в умовах глобалізації і секуляризації; соціальне вчення католицизму; православно-католицькі відносини у світі й Україні; роль релігійних організацій у суспільно-політичних процесах сучасної України.

Починається покажчик із вступу Анатолія Колодного і Людмили Филипович «Наукова вдача та наукові здобутки», наступні розділи: «Петро Яроцький. Основні дати життя та діяльності» та «Бібліографія наукових праць доктора філософських наук, професора Яроцького Петра Лаврентійовича».

Посібник буде корисним для фахівців, науковців, викладачів, аспірантів, студентів ВНЗ, усіх, хто цікавиться проблемами релігієзнавства.

Шифр зберігання НБУВ: Ва834350

Шифр зберігання ВНБІ: д Я81

30. Ангеліна Андріївна Ясинська / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка ; авт.-упоряд.: Петро Білоніжка, Орест Матковський, Ігор Наумко [та ін.]. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – 60 с. : фот.

Ангеліна Андріївна Ясинська – знаний український учений-мінералог і педагог, фахівець з генетичної, регіональної та космічної мінералогії,

кандидат геолого-мінералогічних наук, завідувач і багаторічний доцент кафедри мінералогії Львівського національного університету ім. Івана Франка, дійсний член Всесоюзного мінералогічного товариства, почесний член Українського мінералогічного товариства, ветеран війни і праці. Її ім'я добре відоме світовій науковій спільноті. Вона належить до когорти високоосвічених, інтелігентних учених і педагогів, які зробили значний внесок у науку, підготовку висококваліфікованих кадрів, методику викладання геологічних дисциплін.

У виданні представлено нарис про життєвий шлях, науково-педагогічну, організаторську та громадську діяльність А. А. Ясинської, відомості про головні дати її життя й діяльності, відзнаки та нагороди, хронологічний покажчик праць, покажчик співавторів, літературу про Ангеліну Ясинську, фотоальбом.

Покажчик призначений для наукових працівників, геологів виробничих організацій, аспірантів і студентів, які цікавляться історією вітчизняної науки, розвитком мінералогії у Львівському університеті.

Шифр зберігання НБУВ: Ва834350

Шифр зберігання ВНБІ: д Я81